

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

دؤردونجو ایل صایبی ۷ ۸۹ (آردیجیل صایبی ۴۲ و ۴۱)
سال چهارم شماره ۸۹۷ (شماره مسلسل ۴۲ و ۴۱)

مهر و آبان ۱۳۶۱

(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
4t Year No. 7,8 (Serial No. 41,42
OCT,NOV 1982

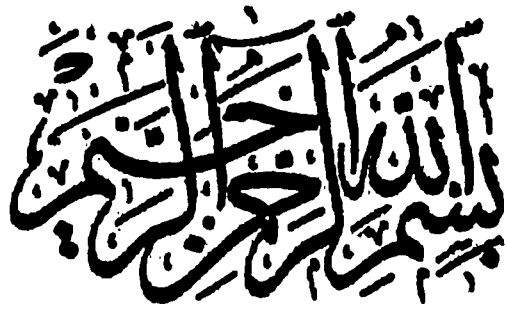
Address :Veji-ASR Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

قیمت ۱۵۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم
ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۱- پینه او حکایه: دوکتور حمید نطقی ۳
- ۲- با پاتیلار: آدسینر ۱۳
- ۳- آذربایجان ادبیات تاریخینه بیر باخیش (۲۷): دوکتور جواد هیئت ۱۴
- ۴- حضرت محمد (ص) ین او گودلری: ج هیئت ۲۶
- ۵- تصوف و ادبیات (۷): پرفسور غ بیگدلی . ۲۷
- ۶- حسین جاوید ۱۰۰ یاشیندا: پرفسور عباس زامانوف . ۳۸
- ۷- دوکتور علی بیگ حسین زاده: دکتر میرزا پور عباس اردبیلی . ۴۸
- ۸- شهریاریم: خلیل رضا . ۵۱
- ۹- من نه یم؟ امید چیچگی: سونمز ۵۲
- ۱۰- صائب تبریزی و حامد تبریزی دن غزل لر. ۵۵
- ۱۱- کونول آرزوسی: محمد رضا روحانی (زنجان) ۵۷
- ۱۲- دیلسیز پیر بویوک خلق گنده جک بادا: عزیز محسنی. ۵۸
- ۱۳- غزل، ملکه نین کویرلره سفری: ساهر. ۵۹
- ۱۴- آی، انسانلار، انسانلار: رهگذر. ۶۱
- ۱۵- حق یولو: حسن مجیدزاده (ساوان) ۶۵
- ۱۶- شعرلر ویازی لار. ۶۶
- ۱۷- شیخ محمود شبستری و مشنوی گلشن راز: قربانعلی محمدزاده شبستری ۷۲
- ۱۸- سید مهدی منتظر: علی کمالی. ۸۱
- ۱۹- تلیم خان دان: پرلی - پرلی ۸۸
- ۲۰- محاوره: ع.م. خامنه‌ای. ۸۹
- ۲۱- میرزا علی واعظ و یجویه‌ای: صمد سرداری نیا. ۹۱
- ۲۲- مزه‌لی احوالات. ع.م. خامنه‌ای. ۹۷
- ۲۳- سوزلوک. ۹۸
- ۲۴- صدر اسلام: محمد عاکف دن (۱۹۱۴) ۹۹

وارلیق

آیلیق نوز کجه و فارسجا فرهنگي نشریه
مجله ماهانه فرهنگي فارسی و ترکی

دوردونجو ایل مهر - آبان ۱۳۶۱

دوکتور حمید نطقی

دیل مسئله لری

یئنه او حکا یه ....

*****

بو صحیفه لرده ، بیر نئجه دفعه املا قایدالارینا دایر مختلف فکرلر و نظرلری افاده یه چالیشمیشیق . انقلابدان بو طرفه دیلیمیزده چیخان کتاب ، غزنته ، و مجموعه لری دقتله - املا قایدالاری زاویه سیندن - نظر دن کئچیریرسک ، گؤرسه نن حال گؤره ، املا قایدالارین نه قدر اهمیتلی اولدوغونو تصدیق ائده ریک .

داها اولده ، قید ائتدیگیمیز کیمی ، بو قایدالارا ، منطقی لیک ، آسان لیک ، وتاریخی لیک اصولونا دایان راق قیمت بیجمه میز گرک دیر . چاپ اولموش شرو نظم اثر لرده باشلیحا املا چتین لیک و مسئله لرینی بیله جه تصنیف (طبقه بندی) ائلیه بیله ریک :

۱ - دیلیمیزین مصوتلرینی عرب الفبا سیمدا آیری - آیری و مشخص صورتده گؤستر مک چتین لیکین سبب اولدوغو مسئله لر .

۲ - محاوره دیلی ایله ادبی یازی دیلی آراسیندا کی فرقترین اوزوسدن چیخان مسئله لر .

۳ - دخیل کلمه لرین یاری ضرزینده کی اختلاف ، و سواختلافدان دوغان مسئله لر

مذکور یا زیلاریمیزین نشریندن صونرا ، سیرچوخلو مکتوبلارآلدیق ، و
متعدّد اجلاساردا نظرصاحبی شخصیت لرین ده فکرینی آلمانا چالیشدیق ، و
سهایت بئله بیر نتیجه یه یئتیشدیق :

۱ - مین ایل عرضینده عرب الفبا سیستمی نین دیلیمیزه انطباقی نتیجه سی
اولان ایگیرمینجی عصرین باشلارینداکی تطبیق ائدیلمه قایدالارینی
دقتله گوزدن کئچیرمک فایده الی دیر .

۲ - ۱۹۲۵ لرده ترک ائدیلمن بوالفبانین صونرالار آز - چوخ دگیشیکلیکلره
معین زمانلاردا ، تازه دن ایشله دیلمه سی و بو آرادا " آسانلیق " اصلینه
گوره ایکی استقامتده " فونه تیک " لشمه گه تما بل گوسترمه سی نی نظرده توتماق :
الف - یازی نین تلفظه یا خینلاشما سی و بیرپارا " تاریخی " یازی شکیل لرینین
ترک ائدیلمه سی ؛ مثلا " یالکز " و " یکی " یئرینه " یالنبز " و " ینی " یا خـ
نهایتده و زمانیمیزدا " یئنی " صورتلری نین تدا ولی .

ب - مصوتلرین حرکات (زیر - زبر - پیش) ایله دگیل ، " حروفعله " ایله
گوستریلمه سینه تما یل .

۳ - قایدالارین تثبیت اولما ما سی اوزوندن وجوده گلن قاریشیکلیق (ائله کی
بیریازی دابئله مختلف شکیللره و استعماللره تصادف اولونور) بوتدقیقا -
تین ایشیفیندا ممکن اولدوغو قدر چاره تاپماق .

بیر نتیجه یه یئتیشمک اوچون عصریمیزین باشلاریندا بوتون تورک دیللی
مطبوعاتدا عمومی اولاراق ملاحظه ائدیلمن یازی قایدالارینی خلاصه ائیله یه ک :
قدیم (آذربایجان دا داخل) تورک دیللی نشریاتدا ، مراعات ائدیلمن قایدالار :

۱ - سسلر .

مطبعه حرفلری ایله چاپ اولان نشریاتدا ، ۱۹۲۵ لرین عرفه سینده ، سسلری
بو دؤرد علامتله گوستریردیلر : ا ، و ، ی ، ه .
الف (ا) : بونشریاتدا ایکی صورتده گورولور " ا " و " آ " . تورکجه ده " ت " .
ایکی جور اوخونوردو : قیسا و اوزون . تورک اصللی کلمه لرده قیسا
اوخونور : آت ، آچیق ، آزغین ، آنا ، آی . فارس و عرب دیل لریندن آلینمیش
کلمه لرده اوزون اوخونور : آخر ، آداب ، آسایش ، آلت ، آنی ، آهو . . . .
تورکجه لشمیش حاللاردا قیسا اوخونور : آزاد ، آبری (آبرو) ، آشنا .
آرادا ، و صونرا یا زیلان (ا) دا ، عرب و فارسی کلمه لرده اوزون ، و تورکجه
یا خود تورکجه لشمیش کلمه لرده قیسا اوخونور :
اوزون : داهی (نابغه) ، شاید ، ظالم ، فاتح .

قیسا : باش ، آنا ، بابا ، داش .
بوقایدا ، اولدوغوکیمی ، ایندی ده مراعات ائدیلیلیر .

واو : مصوت اولاراق تورکجه ده **o, ö, u, ü** و عربجه وفارسجا دا **و** اوزون **و** سینه مقابل دیر .

o : اوتوز ، اودون ، اوراق ، (فارسجا دا کی "داس") ، اویون ...

ö : اورتو ، اوکوز ، اولجو ...

u : اوجوز ، اوزون ، اوغور ، اولو ...

ü : اوتو (فارسجا "اطو") ، اوچ ، اوزوم (انگور) ...

و : (اوزون ، فارسجا و عربجه کلمه لرده) : آهو ، بوسه ، حوری ، سوزان ، ...

ی : مصوت اولاراق ، اوچ سسه مقابل دیر : "ا" و "ا" و عربجه وفارسجا دا اوزون "ا"

ا : ایپ ، ایت ، ایز ، ایشچی ، ایکی ...

ا : قیرمیزی ، قیز ، قیزیل ...

ا : ایجاد ، تعطیل ، دیگر ، اجتماعی ...

بونلاردان علاوه ، عربی کلمه لرینده "الف مقصوره" ده "ی" شکلینده یازیلیر دعوی ، معنی ، شوری ، فتوی ، مصطفی ، کبری ...

(یای مقصوره لری بیز بوگون "ا" ایله یازیریق : معنا ، شورا ...)

"ه" بو علامت یالنیزه جا صونوندا اولدوغوزمان "مصوت" اولور . اسکی الفبا دا ، هم فتحه ، هم ده یئرینه گوره "ا" سسی و ثریردی ، بونون آدینا "های رسمیه" و یا خود "های مخفی" دئییردی لر : گیجه ، سرجه ، دوه ، باشقه ، باشلامه بیله زیک ، گله جک ، تپه ... (فارسجا کلمه لرده ده : پنجه ، پنجره ، چشمه ، ... عربجه ده : ضربه ، وقفه ، فرقه ، مجادله ...)

بو دوورون صون زمانلاریندا ایلک وقا پالی (باغلی) هجا لاردا کی فتحه نی ده (ه) ایله گؤستریمک تمایلی چیخدی : که چه رکن ، چه کمک ، گوزه ل ، تبتیره ک ... ی ، و ، ا علامت لری باشدا گلدیگی حالدا ، بونلاردان قابق بیرهمزه ("ا" شکلینده) قویولماسنی شرطدی . بو دوورده **ee** (فتحه) و (کسره) سسلرین گؤستریمک اوچون بعضا "ا"ین اوستونه همزه قویولماسینا دا تصادف ائدیریک : أ ، ات ، أو (اٹو = خانه) ، اُ رته سی گون ... بوقایدا ، عمومی دگیلدی .

خلاصه ، دشمک اولارکی حاضر الفبا سیسته مینده **a** سسیسی گؤستریمکده بیر

چتینلیک یوخدور، باشدا (٢) واورتا، ووندادا (١) صورتینده یازیلیر.
اوبیریسی مصوتلره گلینجه :

فتحه یا خود ٣ سسی بومصوت عمومیتله آچیق هجالاردا (یعنی صونو مصوت اولان هجالاردا) ه حرفی ایله گؤسته ریلیلیر. بو حرف، داها صونرا گلن حرفلره مطلقاً یا پیشماز، آیری یازیلیر. یازی دا آسانلیق اولسون دئییه (اوخوماقدا چتینلیک یاراتماق شرطی ایله) باشدا گلن آچیق هجالاردا اونو حذف ائتمک اولار: " دده "، " دره " کیمی . لکن اوندان صونرا گلن هجانین باش حرفی حروف حرکتدن (یعنی : ا - و - ه - ی حرفلریندن) بیری اولورسا (ه) یازیلیر: " ده وه "، " شه وه " کیمی .

دئدیگیمیز کیمی، آچیق هجالاردا (صونو مصوت اولان هجالاردا) فتحه دایماً (ه) ایله گؤسته ریلیلیر: گله جه گیمیز (فارسجا : آینه ده ما)، من گوره جه گم (خواهم دید) . . . کلمه لرینده اولدوغو کیمی .

دقت : جمع علامتی دایماً (لر) یازیلار " ائولری " کیمی و " ائولهری " غلط دیر). قاپالی (باغلی) هجالاردا (صونو صامت اولان هجالاردا) اوخوماقدا چتینلیک چیخما دیغی یئرلرده فتحه نی گؤسته رن (ه) یازیلما لیدیر: " گؤزل " کیمی (گؤزه ل) شکلی ده غلط دگیل دیر).

کسره یا خود ٤ سسی قدیم دن " ی " دن گلمیش کسره لری ، او اسکی حالیندا یازا ردیلار: دیمک ، بییمک ، کیمی . ایندی اکثریتله کسره تورک اصللی کلمه لرین هامیسیندا ، باشدا " اک " و اورتادا " ک " صوندا ، یا خود مستقل اولدوغو وقت " ی " ایله گؤسته ریلیلیر. ائو (فارسجا : خانه) ، دئمک ، دئی (بگو) . دخیل کلمه لره گلینجه ، فارسجا و عربجه ده اولدوقلاری کیمی یازیلارلار: شیدا ، ای وای ، می (باده معنا سینا) ، دی ، سرایت ، احسان ، رضوان . . . باشقا دیل لردن گلن کلمه لرده ، کسره ده فتحه کیمی " ه " ایله گؤسته ریلیلیر: سه نه قال ، مه ته اورولوژی ، کاته قوری ، . . .

بوصورتله ، گؤرونورکی آرتیق (ه) علامتیندن قدیم کیلر کیمی ٥ یئرینه ده استفاده ائتمک ایشی چوخ چتینلشدیریر. قدیم دن " آهنگ قانونو " نونا اعتباری ایله ، یازی دا آسانلیق اولسون دئییه ، باشقا هجالارین قالین مصوت اولدوغو ٥ سسی اوچون ده ، (ه) علامتیندن فایدا لانیلار: مثلا " قارا " ، " دالغا " یئرینه " قاره " و " طالغه " یازیلار. هائله کلمه صونلاریندا (و) و (ی) لری آیرمادان ، هامیسی (ی) یازیلار. ایندی بو قایدا رعایت ائدیلمیر ،

و یازی شکلی اوخونوشا گوره تلفظه یاخین بیر صورتده وئریلیر :
" اوتوردو" ، " گوردو" و " خالچا" شکلری " اوتوردی" ، " گوردی" و "خالچه"
صورتلرینه ترجیح ائدیلیر .

حفیف (ی) یاخود ی سسی بوسس (ی) ایله گؤسته ریلیردی . ایندی ده
بوسسین عینی صورتده گؤسته ریلمه سی اوچون بیر محظور یوخدور ، باشدا "ای"
اورتادا "ی" و صوندا ، و مستقل حالدا "ی" ایله یازماق دوغرو دور : ایپک ،
ایری ، کیشی ، ایکی و سایرہ ...

تازه لیکده ، بوتون ی سسلری نین گؤسته ریلمه سی ایله ، اوخوماق داها
آسان اولوب دور : قدیم لرده " انسانک " یعنی " انسانن " یئرینه ایندی
داها اوخونا قلی صورتده " انسانین " یازیلیر ، بونقظه یه دقت ائتمه لی بیک .

ثقیل (ی) یاخود ب سسی : تورکیه لاتین الفبا سیندا نقطه سیز ب و
کیریلیک الفبا دا б علامتی ایله گؤسته ریلن سس اسکیدن عیناً خفیف (ی)
کیمی یازیلیر ، و اونا تشخیص قویماق اوخوجونون عهده سیننه قالیردی .
بوسسی و بیر آرز صونرا بحث ائده جه گیمیز باشقا سسلری مشخص ائتمک اوچون
اولاً شمس الدین سامی کیمی لغت یازانلار و صونرالار اوشاقلارا و چون الفبا
و اوخوما کتابی حاضر لایانلار بیرپا را علامت لرتکلیف ائدیلیر . ایران دابونا
بنزه ر " دیاگری تیک " لرله (حرفلرین اوستونه ویا آلتینا قویولان نقطه ،
خط ویا خود باشقا علامت لرت " له خطیمیزی داها دا اوخونا قلی حالاکتیر مک ایسته -
ین لر اولدو ، او جمله دن " آ پار دی سئلر سارانی " آقای سا والانین کتابینی
و آقای دوکتور زهتابی نین بو خصوصدا چالیشمالارینی خاطر له یه بیله ریک .
بیر - ایکی مذاکره جلسه سینده ، بو دیاگری تیک لرده وحدت ایجاد ائتمک
ایسته یین آقای مشروطه چی سعی لرینده موفق اولورسا ، گله جکده لغت یازانلار
و دیلیمیزده یازیب - اوخوما غا هوس ائدنلرین ایشی چوخ آسان اولاجا قدییر .
بئله بیر وحدت ایجاد اولونان گونه قده ر ، رایج مقاوله و دیاگری تیک لردن
فایدا لانماق مجبوریتینده بیک .

بوباره ده ان چتین مسئله ، الفبا میزدا کی بیر تک (واو) یین بیر صامت
(۷) و دؤرد مصوته (ü u ö o) نجه جواب وئره بیله جه گی دیر .
بومشکلانی قارشیلانماق قصدی ایله ، ذاتاً ان قدیم تورک دیلی الفبالاریندا
موجود اولان بیر سیستمه ده باش وورانلار اولدو . مذکور سیستم بعضی
حرفلری قالین و اینجه دئییه مشخص ائتمک دیر ، بیلدیگینیز کیمی ، ارضون

آبده سی نین الفبا سیندا معین بیرنئچه سس مقابلینده ایکی نلامت واردی، بونلاردان بیر سی قالین مصوتلر، و او بیر سی اینجه مصوتلری قببول ائدی لر. بو صورتله گلن مصوتین قالین یا اینجه اولاجا غیضی، اوخو جو هانسی صامتین ایشله دیلمه سیندن حدس وورابیلر. بونا بنزه ر بیر حالدا عرب الفبا سیندا گوزه چارپیر. عرب دیلینده خاص بیر تلفظ اولوب سادا، توزکجه ده ساده "ت" ویا "س" کیمی اوخونان "ط" و "ص" حرفلری بوجمله - دن دیر. او زمانین متفکر یا زیچیلاری الفبا دا (تورک اصل لی کلمه لر باخیمیندان) عاطل و باطل قالان علامتلردن (حرفلردن) بو مقصده استفا د ائتمه گی دوشونورلر و قدیم (مثلا) اورخون دؤورونده اولدوغو کیمی بونلارین بیر قسمنی قالین و بیر قسمنی اینجه هجالار اوچون تخصیص ائتمه گی مصلحت گورورلر: مثال اولاراق تورک اصل لی کلمه لرده "T" و "S" سسلری اولدوغوندا، هجالار قالین یا سه بوسسلری "ط" ویا خود "ص" شکلنده، هجالار اینجه ایسه "ت" ویا خود "س" شکلنده یا زما غا باشلا دیلار. مصوتلری عمومیتله "حروف حرکه" ایله یازی یا آلماق داها صونرالار دوشونولدو. هله ایگیرمینجی ایللرین باشلاریندا مصوتلری گؤسته رن بو حروف حرکه یه علامتلر "دیاکری تیک لر" علاوه ائله مه گی نظره آلدیلار. بیر آز آشا غیدا، بوبا بدا اطرافلیجا معلومات و ثرمه که چالیشا جاییق . بو دیاکری تیکلرین نوعوندان "فو" شکلینه، تورک الفبالاری نین لاتین لشمه سیندن قابق کی دؤورون صون زمانلارینا تصادفا ولونور، بعضی ال یازیلاریندا "فوتو" (فارسجا "اطو") و "فولوم" یازیلیر. بئله لیکله (U) و (Q) سسلرینی و O و O : جان آیراراق، قالین لاری "او" و اینجه لری "فو" صورتی ایله یازیلار. بوقایدالار عمومی دگیلدی . یوخاریدا ا اشارت ائتدیگیمیز کیمی، عصریمیزین باشیندا، تورک الفبالاریندا عرب الفبا سیندان آیینمیش بعضی علامتلر تورک اصل لی کلمه - لرده دایماً قالین ویا اینجه اوخونوردورلار. تکرار ائدی ریک: مثلا "ط" حرفی : عربجه ده بو حرفین تمثیل ائتدیگی سس تورکجه ده یوخدور و عربجه دن آیینمیش کلمه لرده ده، عینا "ت" کیمی اوخونور. لکن تورک لر قدیم الفبا - لاریندان، "اورخون" آبیده سی نین الفبا سیندا اولدوغو کیمی، بو علامتین وجودوندا ن استفاده ائدی لر و اونو "قالین ت" کیمی قبول ائدی لر. یعنی قالین مصوتلر گلدیگینده "ت" یئرینه "ط" یازدی لار: مثلا "اواطق" کلمه - سینده کی "ط" گؤسته ریرکی، بو کلمه نین مصوتلری نین (O و O) هرا یکی سی ده قالین دیر .

یعنی "ط" علامتی باشد اکی "ا" و "علامت لرینین ڠ ویا خود ڠ اولما دیقلارینا بیرقرینه دیر. بو "ط" شکلینه، قدیم متنلرده ده تصادف ائدیریک، بونلا- رین بیرپاراسی تورکجه ده کی ت / د دگیشمه سی نتیجه سینده (د) سسینی ٸمیشدیر، لکن اساس سبب (ت) تلفظ ائدیلدیگی وقت قالین مصوتلرله رابراولما سینی افاده ائتمک دیر: طار (دار)، طاغ (داغ)، طوت (توت)، طوداق (دوداق)، طوغمق (دوغماق)، طوقوز (دوققوز)، طاشمق (داشماق) غاک (دان)، طاوشان (دووشان)، طوطمق (توتماق)، طیرناق (دیرناق) ... بوصورتلرین اکثریسی آرخائیکم آرکائیک شکللردیر، لکن "اوطاق" و "قوٹو" (قوٹی) کیمی صورتلر تورکجه دن کئچه ره ک فارسجا یا داهی داخل اولوبدور. بیلدیگینیز کیمی، "ص" علامتی ده "س" کیمی تلفظ ائدیلیر. تورکجه اصلی کلمه لرده قالین مصوتلری گؤسته ریر: صاری (زرد)، صابلامق صاتمق، صاچ، صاچمه، صاغ، صاغیر (کر)، صانجی، صکره (صونرا)، صوی (تیره، نژاد) صو، صوچ (گناه)، صوصمق (ساکت اولماق)، صول (چپ)، صاصمق، قیصقانج (خسود) قیصه (قیصا = قیسا)، صیاصی (یاسسی) ...

بوشکلده "ص" تورکجه اصلی سؤزلرده، هجا یا کلمه ده کی سسلی یاسلی - لرین قالین اولدوغونا دلالت ائلیرو بوصورتله دوغرو- درست اوخوماغا یاردیم (گؤمک) ائدیر. تکرار ائدیریک، بوقایدان خصوصی ایله **U** و **ڠ** و **ڠ** سسلرینی مشخا گؤسته رن (واو) اوستونه قویولاجاق علامت- لر تعیین وقبول اولونما دیقجا، ویا خود داها باشقا بیر مه تود ایجاد ائدیلمه یینجه "ط" و "ص" قبیلیندن واسطه لردن استفاده ائتمک خطیمیزین تاریخی عنعنه سینا ویماق وهمده اوخولارا، هجالارین قالین ویا اینجه اولدوقلارینی اشارتله یه رک، بیرنوع سهولت تأمین ائله مک اولاجاقدیر. عنعنه وی یازی طرزینی، لاتین لشمک دن اولکی دؤورده تعقیب ائده رک بو گونوموز اوچون نتیجه لر چیخارما غا چالیشاق :

"ه" سسی تورکجه اصلی کلمه لرده (طبیعت سسین تقلید اولاراق دوزه - لتیلمیش کلمه لردن باشقا) چوخ نادر دیر، "هانی" و "هانسی" بو قروپون ان مشهور اولانیدیرکی، قدیم تورکجه ده بو "ه" لر، "ق" ایدیلر. بؤسین افاده سینده بیر مشکلوموز یوخدور.

"ذ" علامتی، عربجه ده خاص بیر سسه تقابل ائده ر، لکن تورکجه ده "ز" کیمی اوخونور. تورکجه ده بیرپارا کلمه لرده "د"، "ی"، "ز" بیر- بیرینه بدل اولاراق، شکل دگیشدیر میشدیر. بو سسلر بیرنوع "د" سسینه بنزه یین "ز"

سسیندن مشتق اولموشدور (کی بیزیم تورکجه میزده اکثریت له "ی" مبدل اولوبدور) بونس قدیم دؤرلرده "ذ" ایله ضبط اولونموشدور.

کاشغریلی محموددا بئله کلمه لره تصادف ائدیریک :
آذاق (آیاق)، آذغ (آیی)، آذریلمق (آیریلماق)، تذمق (تو ذماق = دویماق
فارسیجا = سیرشدن) ...

اسکی تورک یازیلاریندا "ک" علامتی دؤرد سسی تمثیل ائدیردی :

۱ - "کاف عربی" دئدیکلری "ک" اینجه مصوتلرله برابر گلیرو دایماً

"کریم" کلمه سینده اولدوغو کیمی اینجه سسلی دیر: کلمه، اکین، کتاب،

۲ - "کاف فارسی" دئدیکلری "گلین" کلمه سینده کی فتحه ایله اوخونان

اینجه "گ". تورک متنلرینده بو حرفین مشخص اولماسی اوچون، اونون
اوستونه بعضاً اوچ نقطه قویا ردیلار. (ایندی بیزاونو، فارسجا دادا صون
زمانلاردا مشخص ائدیکلری کیمی ایکی "سرکش" ایله یازیریق :
گئجه، گئرچک، گلین کیمی .

۳ - "کاف نونی" تورکجه یه خاص ایدی . هئچ بیر زمان کلمه لرین باشیندا

کلمز. اضافه حالیندا مضاف الیه یین صونوندا "کاف اضاافت"، فعلل
تصریفینده ایکینجی شخصلرده و ملکیت شکیلچسی اولاراق و بیرده بعضی کلمه -
لرین ایچینده یازیلیر. اصلینده انگلیزجه ده "ing" ده اولان "ng"
کیمی بوروندان اوخونوردی . ایندی ده آذربایجاندا بعضی لهجه لرده
اسکی (قدیم) تلفظونو محافظه ائله مکله برابر، آرتیق ساده "ن" کیمی
تلفظ اولونور: اکلامق (اکلاماق = آنلاماق)، اک (ان)، اوک (اؤک = اون)
ایکله مک (اینله مک "فارسیجا: نالیدن)، مکا (منه)، سکا (سنه)، بکز (بنیز.
فارسیجا: رخ)، بکزه مک (بنزه مک)، دکز (دنیز = دریا)، چکه (چنه)، صکره
(صوکرا = صونرا)، یکی (یئنی)، طاک (تان = دان)، تاکری (تانری)
قارا کلق (قارانلق)، یا کلیش (یانلیش)، سنک اؤک (سنک ائوک = سنین
اٲوین)، قاپونک اوکی (قاپنین اؤنو)، کلدک (کلدین)، گورسک
(گورسن)، ویرک (وئرین)، کلمیش سک (کلمیش سن) ...

بو "ک" نین ده اوستونه بعضا اوچ نقطه قویدولار.

زمانیمیزدا بو "ن" سسلی، یازیلاردا "ن" کیمی گؤسته ریلیر.

۴ - "کاف یایی" یا خود "یوموشاق ک" - ایکی مصوت آراسیندا قالان ویا

اینجه هجادا یئر آلان بعضی اینجه (ک) و (گ) لر، (ی) کیمی تلفظ اولونور؛

اگری (فارسیجا: کج)، اگری (اگره تی)، اگلنجه (تفریح)، بگنمک = پسندیدن^ن
بیگ یا خود بگ، دگیرمان، دگیل، دگمک، دگهنک، دگیشمک، دوگمه، دوگوم،
دوگون، مگر، ایگره نمک، ایگده، ایگنه، اوگونمک، اوگوت، ایگیت، سویله -
مهگه، وثرمهگی... وسایره کیمی .

بو کاف یایی فکریمیزه گوره بیرچوخ قاریشقیقلارا یول آچماق و چون
محافظه اولونمالی دیر، مثلاً: "ایگیت" شکلی، "اییت" شکلیندن داها آسان
اوخونا بیلیر .

تشدید : تورکجه اصللی کلمه لرده تشدید یئرینه حرف تکرارلار؛
اللی، بللی، الله مک، بلله مک، سس سیز، تئلر، یوللار، دوققوز، سگگیز،
آد دیم کیمی .

دخیل کلمه لرده تشدید علامتی قویولار: مدت، جمهوریت، شدت... کیمی .
بیرده اوخوجولارین دفعه لره سوال ائتدیکلری "دخیل" کلمه لره تمس
اٹیله یهک :

بیرینجی مرحله ده بو کلمه لردن، دیلیمیزده حل اولموشلار، یعنی بو
دیلي دانیشانلارین لغته باخمادان باشا دوشدوکلری کلمه لر عینا اوز دیلیمیز -
ده کی اصل تورکجه کلمه لرین یازیلدیغی قایدالارا تابع اولورلار: گول،
بولبول، عومور، دونیا... .

علمی و فنی اختصاص (تخصصی) کلمه لرین اصل لرینده کی کیمی یا زیلما سیندا
مانع بوخدور. دخیل کلمه لر دیلیمیزین مالی اولدوقجا، دیل قایدالاریمیزا
انطباق ائتمه لری لازم دیر .

یئرلی لهجه لرده مختلف تلفظ لره گلینجه، خاص بیر دلیل اولما دیغی
حاللاردا عمومیت له ادبی یازی دیلی ترجیح ائدیلیر .

بیر کلمه نی تشکیل ائدن حرف لرین یا پیشدیریلیب یا پیشدیریلما ماسی
حقینده ده دیلیمیزین بنیه سینی نظرده توتاراق بئله بیر حکم و قورمک اولار:
تورکجه ده اکثر شکیلچیلر (سوفیکس لر، پسوندلر) سوزون کؤکونه علاوه
اولونور، بونا گوره قایدا " کلمه لرین اوخونا قلی (خوانا) حالدان چیخما -
ماسی دیر" . بو الفبا سیسته مینده بوبابدا گئنیش بیر جواز واردیر .
عقل سلیمین حکمونه گوره حرکت ائدیلمه لی دیر .

صون اولاراق (واو) لا گؤسته ریلن سسلری یا زما قداکی، مناسب گورولن
قایدالاری تکرارلما قدا فایدا وار:

U, 0 و Û سلسری باشد (او) ، اورتادا (و) ، وتک لیکده (و)
 صورتی ایله گۆسته ریلیر: اوراق (فارسجا = داس) ، اولدوز ، اوزوم ، صون...
 Õ سسینه گلینجه ، یوخا ریدادا دئدیگیمیز کیمی ، بوسی Ñ ایله
 بیرلیکده بعضی لری باشد (ئو) صورتیله گۆستردیلر . صونرالار ، Ñ بیرچوخ
 نثریات دا باشد (ئو) واورتا و صوندا (ؤ) واسطه سی ایله گۆسته ریلدی .
 بونون دلیلی هئج اولمازسا بیرسسین مشخص ائدیلمه سی ایدی . بو علامتین
 بیرنئچه عیبی واردیر: اولاً باشدا گلن مصوت سلسر الف شکلینده کی
 همزه ایلن گۆسته ریلیر ("ا" ایله) :

É "ا"	Eə "ا"	A "ا، ت"
U "او"	O "او"	U "ای"
		U "او"

بیردن نوبه Õ یه یئتیشینجه ، سیستم دگیشیروتکجه بوسس یایی همزه
 (ک) ایله و (واو) ایله گۆسته ریلیر . بو ، بیر آهنگی پوزماق ، و اوز قویدو-
 غوموز قایدان چیخماقدیر .

ثانیا : همزه " یایی ، (ک) بیردفعه É ده ، و بیردفعه ده (واو) لا برابر
 بورادا ایشله دیلیر ، بو ، اوزوده بیرقاریشیلیق چیخاریر .
 ثالثا : "ئو" باشدا گلیر ، اورتادا کی Õ ایسه "ؤ" شکلی ایله گۆسته ریلیر .
 بورادا دا بیرهرج و مرج واردیر . "همزه" یایی و واو" بیردن همزه
 واوی (ؤ) ایله یئر دگیشدیریر . مادام کی اورتادا "ؤ" ، Õ اولاراق قبول
 ائدیلیر نهدن اوبیر مصوتلرله قیاس ائیله یهرک بونودا باشدا " او "
 شکلینده یازما یاق ؟

بیزیم تکلیف (پیشنهاد) باشدا گلن Õ لری " او " و اورتادا گلن لری
 ایسه " و " یازماقدیر ، کی هم اوبیریسی مصوتلرله آهنگدار اولور ، و
 هم اوزلوگونده ده داها منطقی دیر . اوبیرا وچ سسه (U Ñ O)
 گلینجه بونلاریندا " و " حرفینه بیر علامت (دیاکری تیک) علاوه ائدیلمه سی
 ایله مشخص اولان گونه قده ر گۆزله مه لی بیک . بیز انتظار دؤورونده بو
 حالده ، و قالین ی (b | یا خود نقطه سیز |) نی اینجه ی (N یا خود نقطه لی
 i) دن مشخص ائتمک اوچون T و S سلسری اولان کلمه لرده قالین مصوت
 لرین جواریندا "ط" و "ص" اینجه مصوتلرین جواریندا ایسه "ت" و "س" یازما
 اوخوجویا کومک ائیله یه بیلیریک : صون ، طور ، طوسباغا ، صورماق ، سورمک ،
 تورک صیزیلدا ما ق ، پیس ، ایستی کیمی ...

قیدائتمه میز لازم دیرکی؛ بو ط و ص آنجاق کۆکلرده کی قالین (T) سسین گۆسته ره ر، یوخسا شکیلچیلرده س و ت یازیلیر؛ پنجره سیز، قاپی سیز، (قاپی هیز غلط دیر)، دیوار سیز (دیوار صیز غلط دیر) بو کلمه لرین خازجینده، بقله بیرامکان اولما دیقدا، بیزه دوز اوخوما قدا آنجاق "آهنگ قانونو" و "سوزون مضمونو" یاردیم ائده ر.

آنلاشیلیرکی، دیلیمیزین عرب الفبا سیسته می ایله یازیلما سی تاریخینه دقتله باخمالی ییق و یازیمیزی آسانلتماق یولوندا منطقی یول و چاره لر آختارمالی ییق. آسانلیق هدف دیر، منطقی لیک اونون یگانه مه تودو، و یولو. بو آرادا کئچمیش میز لده کۆرپولری کاملاً بیخما مالی ییق.

منطقی یول تاپیلانا قده ر تاریخی شکل لری ساغلامالی ییق، "صون کلمه - سینده اولدوغو کیمی .

صون

با یا تیلار

گون سوزالیر کۆلگه ده
قان گۆرونور اولکده ده
افق یا مان قیزار میش
دان سۆکولور بلکده ده

***

سسیم بو داغدا قالدی
قلبیم بو داغدا قالدی
گۆروشمه دیک گنده نده
گونلوم بو داغدا قالدی

***

(آد سیز)

وسمه سی قاشدان کچر،
غم سفلی باشدان کچر،
سوزون کسری اولسا
باش نه دی، داشدان کچر

***

سسینه های وئره دیدیم
گفجه نه آی وئره دیدیم
چیخازدا دیدیم قلبیمی
اثلیمه پای وئره دیدیم

***

آذربایجان ادبیات تاریخچه پیرباخیش

(۲۷)

پازان: دکتر جواد هینت

ابراهیم کبیرلی - ابراهیم کبیرلی ۱۹۲۵ ده کبیرلی کندینده آنادان اولموش و زراعت مکتبینده اوخوموش، صونرا بیرمدت فلاحت متخصصی کیمی چالیشمیشدیر. اکینجی دنیا محاربه سینده اشتراک ائدیپ، بنجه نشان و مدال آلمیشدیر. ایلک دفعه حرب جبهه سینده شعریا زما غابا شلامیش (۱۹۴۴) و حربدن صونرا مسکویا گئتمیش و "گورکی" ادبی انستیتوتوندا اوخوموش و ۱۹۵۴ ده بو مکتبدن مآذون اولموشدور.

آذربایجان معاصر حیاتینا عاقدبیر چوخ منظومه لزو لیریک و فلسفی شعرلریا زمیشدیر. ابراهیم کبیرلی دن نمونه اوچون "شادخبر گؤزله پیره م" و "اوتار انلار... قورتار انلار" آدلی شعرلرینی درج ائدیریک:

شادخبر گؤزله پیره م

*****

دومان اسگیک اولمایان
داغلارین ذروه سیندن
دوماندان یوکسک اوچان
قارتالارین سسیندن
شادخبر گؤزله پیره م

رنگارنگ یوردوموزون
رنگارنگ ثروتیندن
سئودیکیم انسا نلارین
بختیندن، قسمتیندن
شادخبر گؤزله پیره م

اوزا قدا قیزیندیغیم
قاینار آنا تورپاقدان
چوخدان الیم اوزولموش
غریبسه یین بوداقدان
شادخبر گؤزله پیره م

ساچاقلاری سائیریشان
سونبوللو زمی لردن
دالغالی دنیزلرده
پارلیان گمی لردن
شادخبر گؤزله پیره م

بوروقلار مئشه سیندن
عطرلی تارلالاردان
بیزیم ائلده، اوبادا
سارالمایان باهاردان
شادخبر گؤزله پیره م

قیزیل کؤزلو کومورو
توکنمز شاختالاردان
گول - چیچکلی تاغلاردان
یختیشن الوان باردان
شادخبر گؤزله پیره م

شادخبردن اۆتري
اوقدەر نأريخميشام،
اٹله بيليره منه،
گۆرۆشدوگوم هرآدام
شاد خبر وئره جكدير.

گۆزلىمدن قراريم
كسيليب دۆنه - دۆنه
سوسمايىن، يوخ سوسمايىن
صبريم شوكندى، منه
بىر شادخبر كركدير

دقته چئوريليره م
باخيرام حسرتله من
سانيرام كى، گۆزلىريم
گولومسەين اوزاردن
شاد خبر وئره جكدير.

گۆزوم يوللاردا قالب
يوللارى سسله ييره م
بىر شادخبر آلىنجا
بۆيودوره م مين آرزو
مين اميد بسله ييره م...
شادخبر گۆزله ييره م...!

اوتارانلار... قورتارانلار...

*****

آز گۆرموره م خيالىنى
ياد اٹلرده قويانلارى
آز گۆرموره م دوغما، قلىن
چۆره كيندن دويانلارى
ياد صدايا، قولون كيمي
كيشنه ين لر گۆروره م من
تامسيناراق، ياد هاوانى
ديشله ين لر گۆروره م من
ياد نغمه نى ساققيز كيمي
چئينه ين لر تۆره نيپ دير
ياد اويونا ديزقاتلاييب
باش اگنلر تۆره نيپ دير
من گۆروره م -

آز گۆرموره م -
ياد رنگلره
سوسايلار آز دگيلدير
گۆموركيمي ياد نويانى
نور سايلانلار آز دگيلدير
من گۆروره م شفقيمده
قارا لكه گزه ن لرى
ظلمتلردن قوپا ريلميش
كونلريمدن بئزه نلرى
دويانلارى آرا - سيرا
يولدا - ريزده گۆروره م من
گۆزلىر گولر، سۆزلىر اۆتكم
اوزلىر راضى، سئوينج ديزدن.
يقريشلرى ائل يولونا
منت قويور، شيللاق آتير
آددىملارى ايزلريمي
تايدالايير، توزا قاتير

دوغماسسه بارماغى نين
آراسيندان باخانلارى
داملا - داملا ارييه رك
ياد آرخلارا آخانلارى

آز دگیلدير اوز نفسینی
 یاد اؤرؤشده اوتارانلار
 دو یغولازی کاسا دلاشیب
 انصافلاری قورتارانلار
 اوتارانلار،
 اؤزلرینه قوی گولسونلر
 قورتارانلار۔
 قوی بیلسینلر۔
 آذربایجان ذره سینی
 یاد ائللری

دریاسینا وئرمه رم من
 دوغماغمی یاد سئوینجلر
 دنیا سینا وئرمه رم من
 آذربایجان کلمه سینی
 یاد رنگلرین ، بویالارین
 شله سینه ده گیشمه رم
 یاد ائللرین جیلدیرایان
 نغمه سینه ده گیشمه رم ...

* * * * *

فابل امام وئردیوف - قابل امام وئردیوف ۱۹۲۶ داباکی دا ، دمیریولو -
 ایشچی سی عائله سینده آنادان اولموش و تحصیلینی آذربایجان معلم مکتبی -
 نین ادبی شعبه سینده تاما ملامیشدیر . شعرلرینده وطنی نین گؤزه للیکلرینی
 داغلارینی و نارباغلارینی ترنم ائتمیشدیر . بؤیوک شاعریمیز نسیمی
 حقینده پارلاق بیر منظومه یازمیشدیر . شاعرین الیمیزه کئچن شعرلریندن
 " بؤیوک فضولی یه " ، بؤیوک صابره یازدیغی " سن خلقین اؤز ویدون " شعر
 و بیرده " یولدا داشلار " آدلی شعرینی درج ائدیریک :

بؤیوک فضولی یه

~~~~~

آرتیریب سؤز قدرینی افسانه وی قدرتله سن
 صاحب اولدون شعر - صنعت ملکونه شهرتله سن
 اؤز دیاریندان ، ائلیندن چوخ اوزاق بیر اولکده
 اؤز دیلینده افتخار ائتدین بؤیوک جرأتله سن
 حق یولوندا هر جفایه سینه گردین عزم ایله
 بیر باریشماز دشمن اولدون ظلم ایله ، ذلتله ، سن
 کیم سلامین المادی " رشوت دگیلدير " سؤیله ییب (۱)
 اوز چئویردین بؤیله نامرددن یا مان نفرتله سن
 " درد چوخ ، همدردیوخ ، دشمن قوی ، طالع زبون "
 سؤیله سن ده ، قول - قاناد آچدین یئنه وسعتله سن
 انسان حسیندن دوغان عشقی ترنم ائیله دین
 وجده گلدین یئرده کی حوریه سن ، جنتله سن

۱- "سلام وئردیم رشوت دگیلدير دئییه الما دیلار" فضولی نین شکایتنا مه سیندن در

ياندی جانين هجرايله ، وصل رخ يار ايسته دين
 "جانيمي جانانه وثرره م" - سؤيله دين غيرتله سن
 عاشق صادق سن اولدون ، آدى قالىدى مجنونون
 مرد مردانه ووروش ائتدين غم و محنتله سن
 يوز- يوز ايللرگلىدى كئچدى ، سؤندوروب وولكانلارى
 سؤنمه دين طغيانه گلىدىن شوق ايله ، شهرتله سن
 يئرله يكسان اولدو قبرى شاهلارين ، سلطانلارين
 عمر ائديرسن دائما بوخلقله ، ملتله سن
 بيرگونش تك عالمه آتش ساچيرقلىبين گئنه
 شعر تاجين گزديريرسن شان ايله ، شوكتله سن
 سن بيزيم شعرين ، سؤزون خاقانىسان ، سلطانىسان
 فخرالله خلقين سنه بخش ائتديكى حرمتله سن .

۱۹۵۹

بؤيوك صابره

سن خلقين اؤزويدون ...

~~~~~

(بؤيوك صابره ۱)

ساحلسيز دريادا بير اوجا داغسان
 سينه ن چالين - چارپاز ، ذروه ن دومانلى
 دايانميش ، دايانير ، دايانا جاقسان
 داغلار جرگه سينده شهرتلى ، شانلى
 چكدى قلىنجينى شيمشك لر سنه
 قلىنجلار قيريلدى ، سن قيريلما دين
 چالدى قامچيسىنى كولك لرسنه
 كولك لر يورولدو ، سن يورولما دين
 آتيلان توپلارا ايلكىن اوياندين
 درد و غم اليندن شيشدى جگرين (۱)
 حالينا آحيدين ، حالينا ياندين
 هنه اوتوموبيل مينمه ين لرين
 زمانين آيناسى صنعتين اولدو
 دوزو ، دوز گؤستردى ، اگرينى اگري
 بو آينانى قيرماق چوخ چتين اولدو
 دوزو ، دوز گؤستردى ، اگرينى اگري

۱ - صابر ، قارا جگري شيشه رهك اولموشدور .

دڭدین : بو، گونش دیر، نئجه دانیم من
 آسدیلار، کسدیلر اوکی وارسنی
 دڭدین : بیرکوما یوخ دالدا لانیم من
 نه کوما، روزوسوز قویدولارسنی
 فقط نه قیریلدین، نه ده اگیلدین
 اگیلمز، قیریلماز خلقین وقاری
 سن خلقین اوزویدون، صابردگیلدین
 اوجا ذروه لرین اریمز قاری
 سن شاعرمی اولدون؟ شاعرمی یالنیز؟
 شاعرده بیربئله درد چکرمی، آه
 "قویما گلدی" - دئیهن گوزو یاشلی قیز
 سنهیوخ، بس کیمه گتیردی پناه؟
 گوردون : رنجبرین گوزونده قالدی
 سحرده، آخشام دا آرزوسو، کامی
 کیرلی (کثیف) بار ماغینی آغزینا سالدی
 اونون بالالاری بایرام آخشامی
 شعرینله دیلندی باکی فعله سی
 متین آددیملارلا گلدی ایره لی
 اریتدی ظلمتی وولکان نفسی
 قیردی زنجیرلری قبارلی الی
 وطن افقلری نورا بویانیر
 قلبین تک ایشیقلی، گنیش افقلر
 گوزوموز اؤنونده آشکار جانلانیر
 صورتین هر سحر، شکلین هر سحر
 یوردومون چؤللری چیچک - چیچک دیر
 دولان بودیاری، گز بودیاری
 تاریخه وئرمه میش، وئرمیه جک دیر
 وطن، سنین کیمی وطندا شلاری

۱۹۶۲

یولدا داشلار

آخی، نئجه اولدو همین مسئله؟

- یولداشلار بیلر ،
 جانیمی دیشیمه توتدوم .
 دؤزدوم
 بخردیم
 اوددوم
 گلدیم تازا آیین اولینده .
 "یولداشلار" سؤزو
 نیتیرمیشدی .
 ظالمین دیلینده :
 باش توتمادی ، دوزه لمهدی
 یولداشلار
 مثبت رأیه گلمهدی .
 اوزگه نه قوللوغونوز وار ؟
 بلکه یولداشلار...
 گولدوم ، اودا گولدو .
 ملانصرالدین کیمی .
 گولوشومو
 راضیلیق علامتی بیلدی .
 دئدیم :
 - دقبین اصیل یولداشلارا
 آلسینلار الینیزدهن
 سیفورتا وثیقهنیزی ... (۱)
 دیلینیزه " یولداش " سؤزو
 گتیرمگه
 قویما سینلار سیزی
 یولداشلارهارا ؟
 یولدا ، داشلار هارا ؟

۱۹۶۵

۱ - بیمه سندی

حکیمه بلوری : حکیمه بلوری ۱۹۲۶ دا زنجانداد میریولو ایشچیسیمه عائله -
 سینده آنادان اولموشدور . گورکملی شاعر و عالم دیر . اصلی جنوب آذربایجان

- گوزله یین هله .
 - نه قدر ؟
 - اونو یولداشلار بیلر .
 - کیمدیر بو یولداشلار ، کیم ؟
 قویون اونلارین یانینا گلدیم .
 اینانمیرام -
 اینجیده یولداشی یولداش .
 اینانمیرام -
 یولداشین گؤکسوندن
 آسیلا داش
 - بیرینی بیلیرسن .
 - بیرینی یوخ .
 یولداشلارین ایشی ، گوجو ،
 دردسری چوخ .
 اونداسیز انجام چکین ،
 سیز .
 قولونوز ...
 مهرونوز ...
 زنگینیز ...
 - یولداشلار سیز ؟
 گدین ، گدین .
 داریخمایین .
 گلین اولینده تازا آیین .
 او ، ساکت ساکت
 گویا ارکا اقدیر .
 منی حومه ترک اقدیر .
 - هنج اولماسا سؤیله یین .
 تخمین رأیی نیزی .
 دوزه لمز ؟ دوزه لر ؟

ایلیک واورتا تحصیلینی زنجان دا آلدیقدا ن صونرا معلم اولموش ودموکرا فرقه سی حرکاتینا اشتراک ائتمیشدیر . دموکرات حکومتی سقوط ائتدیکنه باکی یا گئتمیش واورادا اونیورسیتیه داخل اولموش و ۱۹۵۲ده فیلولوژی شعبه سیندکماه ذون اولموشدور ۱۹۶۰ دامسکو وادا اجتماعی علملر آکادمیا سی نادر داخل اولموش و ۱۹۶۳ ده فیلولوژی علملر دکتری آدینی ائتمیشدیر .

میشدیر . اونون بیرچوخ شعرلرینین موضوعونو ، ایشچیلر و کندلیلرین حیاتی ، مشقتلری و شادلیقلاری ، متانت و تحمللری ، ثبات و وفادارلیقلاری تشکیل ائتمکده دیر . عین زاماندا ، عشق و آیریلیق حقیقته ده چوخلو شعرلریا زمشدیر . بعضی شعرلرینده ، بو آیریلیق ، اجتماعی معنادا حتی سیاسی معنادا افشاده اولونوب ، شاعره نین آنا وطنی اولان جنوب آذربایجاندا ن واسکی سلاحدا شلاری و وطندا شلاریندا ن آیریلدیغینی ترنم ائتمکده دیر .

حکیمه خانمین ایندی یه دک ۱۷- اثری چاپ اولموش ، لکن ایراندا هنوز هئچ بیر نشر ائدیلمه میشدیر . اثرلریندن "منیم آرزوم" ، "شوددیگیم شعرلر" و ... ذکر ائده بیلهریک .

حکیمه بلوری ۱۹۸۱ ده نشر ائدیگی "آپارمنی اویشرلره" آدلی صون اثرینی بیزه گونده رمیش ، بو قیمتلی شعر مجموعه سیندن نمونه اولاراق " تبریز و "وطن حسرتی" آدلی شعرلرینی درج ائدشریک :

تبریز

قوللاریم دولانار قوینونا بیرگون * گئنه باش قویارام دیزینه تبریز
حسرتدن ، هجراندا ن جانادویموشام * دویونجا باخارام گوزونه تبریز

بولانلیق صولارین آخسین دورولسون * تزه گونلریندن بساط قورولسون
سهند جمالینا بیره ده وورولسون * بیر غبار قونماسین اوزونه تبریز

حسرتین یان دیرار ، پورشوده ر منی * ظریف چیچک کیمی اوشوده ر منی
سلسله سم ، ساوالان ائشیده ر منی * قیزیننام اودونا ، کوزونه تبریز

گلستان باغی نین سئیرینه گلیم * لاله یاما جیندا بیره ده دینجه لیم
اوتن گونلریمه یفتیشمز الیم * دوشوم هئج اولماسا ایزینه تبریز

آنا تبسمون آی ایشیغی دیر * قولوم قامتی نین سارماشیغی دیر
شعریم بو دنیانین یاراشیغی دیر * اینجی سی توکنمز خزینه تبریز

سن ، شاعر عمرومه وقار و فرمیسن * سولوب - سارالمایان گلزار و فرمیسن
اعتبار و فرمیسن ایلغار و فرمیسن * هرایگیت اوغلونا ، قیزینا تبریز

ستارخان بایراغین گویلره اوجالتا * قارا بولودلاری اود آغزینات
خاقریزی نین دا سۆزلرینی قات * شیرین صحبتینه ، سۆزونه تبریز

وطن حسرتی

*****

دنیا دا بئله بیر خسته لیک ده وار * وطن حسرتی دیر او دردین آدی
اثلیندن ، یوردوندان آیری اولانلار * وطنین دردیندن آیری اولمادی

وطندن اوزا قدا عمر ائده نلرین * دردی بویوک اولار ، اثل بیلیر بو نو
وطن حسرتینی درک ائده نلرین * گوزو یولدا قالار عمر و اوزونو

اٹله بیل گونشم ، بیر اولدوزام من * داغلارین دالیندا باتیب قالمشام
انتظار چکه رک گنجه صبحه جن * سحر اولدوزونو یولاسالمیشام

وطنین حسرتی ایللر دیر ، ایللر * قلبیمی چولقا میش بیر هاله کیمی
گوزلریم یول چکر هر آخشام ، سحر * دولاراق بوشالیر پیاله کیمی

منیم خسته لیگیم ، سۆیله ای حکیم * "وطن حسرتی" ندن اوزگه نه اولار
بو دوزولمز دردی دئنه گجه چکیم * ریشه سیز ان گوجلو آغاچ داولار

نریمان حسن زاده : ۱۹۳۱ ده قازاخ ما حالینین "پویلو" قصبه سینده

آنادان اولموش دور ، تحصیلینی اول آذربایجاندا ادبیات فاکولته سینده ، صونرا
مسکو وادا گورکی انستیتوتوندا تاما ملامیشدیر (فیلولوژی) . "سن باغیشلادین"
آدلی شعر کتابینین مقدمه سینده ، اوز بیوگرافیسی حقینده بئله یازیر : "آتام
اولنده آنامین قوجا غیندا بیر یاشیندا ییمیشام . آنام منی چتینلیکلرله بویو-
تموش ، من عالی تحصیل آلان ایلایسه یازیق قادین دنیا دان گؤچموش دور .
حیاتین پیس اوزو منه یا خشی تانیش دیر . . . بویوک تورک شاعری ناظم حکمتله ،
شیلی شاعری پوبلو نئرودا ایله ، فراسیزیازیجیمی لوشی آراگون لا گوروشموش
حببتلرینه قولاق آسمیشام . اونلارین هر هسی منیم اوچون آیریجا انستیتوت اولو-
بلار . سووشت اوردوسوندا خدمت ائتمیشم ، اونیورسیتته میزین آذربایجان
ادبیات تاریخکی قدراسی (کرسی) نین اسپرانتوراسی (فوق لیسانس) نی بیتیرمیشم
آذربایجان - اوکراینا ادبی علاقه لری" موضوعوندا مدافعه ائتمیشم . بومدت
عرضینده باکی دا و مسکو وادا ۱۷ کتابیم نشر اولونموش دور . "نبات خالانین
جوره گی" آدلی پووستیم چیخمیش ، امضالار ایچینده "منظوم پیئسیم شه رحمان
آدینا شکی دولت تاثریندا موفقیتله تاماشایا قویولموش دور . بسته کارلاریمیز

اوچون بیرصیرانغمه متن لری یازمیشام، خارجی اولکه لرده اولموشام، شعر-
لریم س س ر ی و خارجی اولکه خلقلرینین دیل لرینه ترجمه ائدیلمیشدیر .
مختلف یئرلرده ، مختلف وظیفه لرده ایشله میشم ، ایندی ده ایشله ییـــرهم
ان یوکسک وظیفه ، البته شاعرلیک دیر ."

نریمان حسن زاده مختلف موضوعلاردا یازمیش ، شعرلرینده مختلف حسلری ،
شادلیق ، عشق ، غضب ، طنز و لطیفه و دوشونجه لرینی افاده و ترنم ائتمیشدیر .
صون ایل لرده یازدیغی " نریمان " منظومه سینده آذربایجانین بئویوک
دولت خادمی و متفکری نریمان نریمان نوفون سیما سینی بدیع شکیلده جانلاند-
یرمیشدیر . نریمان منظومه سینده ن قابق " زومرود قوشو " آدلی ایـــری
جملی ائپیک - دراماتیک منظومه سی کتاب شکلینده چاپ ائدیلمیشدیر .
شعرلریندن نمونه اوچون اوچ قطعه سین درج ائدیریک :

سن باغیشلادین : نغمه

منه افق بویوندا گنیش سمائی * کؤیده بولودلاری ، یئرده دومانلی
دنیزده دالغانی سن باغیشلادین * بو حسنو- معنائی سن باغیشلادین .

اوزمان یوللارین دوم آغ سطرینی * دنیانین ان کوزه ل چمن عطرینی
قوملو ساحل لرده سن باغیشلادین * او ظریف اللرده سن باغیشلادین

دی ، نه دیر سعادت حیاتدا ، گولوم * بیر کؤنول خوشلوفو ، بیر آرز تبسم
اونودا ، بونودا سن باغیشلادین * دنیانی دنیادا سن باغیشلادین

دنیای ایشیقدی

منیم کومه گیم اول ، من دارا دوشم * باخما اوزاقلاردان گل دیندیر منی
هاردا سا ، نابلد یوللارادوشسم * اوزون قارشیمایم ، سفویندیر منی

بعضا هیچ قیریم اوجالیر کویه * انسانام ، منیم ده آغریم- آجیم وار
منیم ، سن سفودیگین بیر تسلی یه * سن دئدیگین سوزه احتیاجیم وار

آدام وار ، نشیله ییم ، وجدانی داری * اونون انصافینا قالسایدی اگر
منیم اوره گیمی چوخدان قیراردی * آدی می هر یئردن چیخارتدیراردی

ایسته گینه چاتسین تکی بیر طهر * سن ائشیت بونلاری سیخیلما فقط
آرابیر سفوینجیم غم قاریشیق دی * یوز تعقیب اقله سین قوی منی ظلمت ،

سن وارسان دنیادا ، دنیا ایشیقدی

فکرت صادق ۱۹۳۱ء کو پیدا ہوئے۔ ان کے والدین اور والدہ اس کے علمی و ادبی ورثے میں بڑی شمولیت رکھتی ہیں۔ ان کے والدین نے ان کی تعلیم کو اپنی ذمہ داری سمجھا ہے۔ ان کے والدین نے ان کی تعلیم کو اپنی ذمہ داری سمجھا ہے۔ ان کے والدین نے ان کی تعلیم کو اپنی ذمہ داری سمجھا ہے۔

قوس قزح

ہر بولود دا داغ سٹلی وار
 ہر بولود دا شلالہ وار
 ہر توپاسی بگردن بیرہ
 دوشسہ یٹرہ آغیر اولار.
 چیچکلرین چاتماز گوجو.
 اونا گورہ ،
 بیلہ - بیلہ ،
 گیلہ - گیلہ ،
 یاغدی یاغیش
 نرگس اوچون
 لالہ اوچون
 یا پراقلارین اوستونده شہ
 لچکلرین اوستونده شہ
 اینجہ اینجہ کورہ لری
 اینجہ اینجہ کرہ لری
 آتیب توتدی ، اویناتدی مہ
 بگردن دوغدو قوس قزح
 بیلیمہ دیم کی ،
 گویدن دوغدو قوس قزح ،
 بگردن دوغدو قوس قزح
 بولودلارین قولاغیندان
 ہیر آپارا صیرغاکیمی (گوشوارہ)
 آسیلدی او ،
 چمنلیکدن داغاکیمی
 بول سالدی او .
 ناخیش - ناخیش ذرہ لردن
 دونوب قالدیم یٹریمدہ من
 یاراتدیغی معجزہ نی
 بلکہ گورمور قوس قزح
 بیرلالہ دن بیر لالہ یہ
 نورلو گورپو قوس قزح
 سما رنگلی
 توپراخ رنگلی قوس قزح
 چورہ ک رنگلی قوس قزح
 یارپاخ رنگلی قوس قزح
 یٹددی رنگلی قوس قزح
 نور چلنگلی قوس قزح
 اٹلہ بیل کی دوغما ، عزیز
 یٹر کورہ میز
 بیرفنجان دیر
 بلور قیپلی قوس قزح
 آرزو دولو
 قایغی دولو
 سٹوینج دولو
 بوفنجان نی
 گونش توتوب اللرینده
 ہیر اودومدا من ایچدیم ، من
 او آرزودان او قایغی دان
 او سٹوینجدن
 نہ یاخشی کی یاغدی یاغیش

نەچە - نەچە حکمت گۆردوم   اینجی شئەدە
 شفاف صویون بۆلوندوگو   آغیر - آغیر بولودلارین
 یخددی رنگ دە   قورودوغو گۆزەللیک دە .
 خفیف مئەدە   باکی ۱۹۶۴

محمدھادی بە

ای اول وقتی گۆرەن مسعود، اونوتما، بیزلری یاداقت
 مزاریم اوستەگل، دور غملی-غملی آغلا، فریاد اقت
 محمدھادی

سراغ وئرمک ایستەدیم بوگون من سنە شاعر !
 مزارینی آرادیم ،
 تاپمادیم ، گۆزلریمدە قالدی آرزوم ، مرادیم .
 عمرونون صون گونلری گنجەدە ایدین ، دئییرلر .
 گلیب گنجەنی گزدیم .
 دیلیمدە ، اورە گیمدە - بیر آغلار قلبدن قوپوب
 میلیون قلبی آغلادان اویانیقلی شعرلر ،
 هر یئردە سنی گزدیم .
 قاریش - قاریش دولاندیم ، قوجا شیروانی شاعر !
 مزارین هانی شاعر ؟
 شلالەدن سوروشدوم ، شلالە آخدی کئچدی .
 ایلدیریمدان سوروشدوم ، ایلدیریم چا خدی کئچدی .
 لالەدن ، بنفشەدن ، یاسمن دن سوروشدوم ،
 دئدیلرکی ، بیرزمان او بیزە با خدی کئچدی .
 گزدیم هریانی شاعر ، مزارین هانی شاعر ؟
 بیرقوجادان سوروشدوم ، دئدی : آختارما ، بالا ،
 اوزونو یورما بالا ،
 اوکی ائله یانیردی :
 یاگرک اریه ایدی ، یاگرک کول اولایدی .
 آنا یوردون دردینە ، اقل - اوبانین دردینە
 ائله یانمادی کی او ، مزاری دا قالایدی .
 فکرت صادقین بوشعیرینە معاصر شاعریمیز "رەگذر" گۆزەل بیر جواب یازمیش
 کی "وارلیق" درگیسینین ۱۳۶۱ نجی ایل ۲ - نجی صایی سیندا درج ائدیلمش دیر .

ایشیق شعرلری

شعرلر، نغمه لر ایشیقلا دولو * بیلدیگیم هر شیرین ناغیل ایشیق دیر
بخرین یولودور ایشیقین یولو * دوشونجه ایشیق دیر، عقل ایشیق دیر

انسانین اؤزوده گونشدن قوپوب * دشمه کی، ایشیق سیز عوموریا شانیر
گویلرین قلبیندن سوزولوب هوپتو * چوره یه، چیچکه، داغا، داشا نور (۱)

من لاپ اوشا قلبقدان وورغونام اودا * ایشیق آختاراردی گوزوم هر آخşam
آنام لامپا میزی گنج یان دیراندا * "جیززا - جیززا" دشیب چوخ آغلامشام

هله ایندی یه دک قالیب یادیمدا * الیم یانا - یانا اود قالادیغیم
ایلان گوزونده کی پاریلتنی دا * ایشیغا اوخشا دیب قاما رلانیدیغیم (۲)

کوچه لر الیمه چراغان اولدو * گوشه بوروندو کندین یوللاری
ایشیق لار چیچگیم، من باغبان اولدوم * قورودوم اونلاری، سئودیم اونلاری .

هارداسا، کیمینسه ایشیقی سونوب * قلبیمین چراغی سونوب سانمیشام
قوللاریم نئچه یول مفتولا دونوب * ایشیق یانمایینجا اوزوم یانمیشام

سؤیودوم، مهندس اولماق ایسته دیم * ساده جه ایشیقچی ایشله دیم آنجاق
مهندس طرحرچکه جک " دئدیسم * من ائو - ائو دولانیب یان دیردیم چراغ

ایندی هراوتاقدا بیر اولدوزیا نیر * اودو زحمتیمدن، نورو گونشدن
عمرومون ان عادی گنجلیک چاغین * ایشیغا چئویریب یان دیرمیشام من

۱۹۶۳

۱- هوپماق = دوشمک، آتیلماق ۲- قاما رلانماق = هوسلنمک، هوسه گلیمک .

۱- صَفَةُ الْعَارِقِ أَنْ يَحْكُمَ عَمَّنْ جِهَلٍ عَلَيْهِ وَيَتَجَا وَزَعَمَنَّ ظَلَمَهُ وَيَتَوَاضَعُ لِمَنْ هُوَ دُونَهُ وَيَسَابِقُ مَنْ فَوْقَهُ فِي طَلْبِ الْجَبْرِ وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَتَكَلَّمَ تَدَبَّرَ فَإِنْ كَانَ خَيْرًا تَكَلَّمَ فَغَنِمَ وَإِنْ كَانَ شَرًّا سَكَتَ فَسَلِمَ .

عقیللی آدام ، اونا جهل ائدهنه دوزهر و اونا ظلم ائدهن دن گنجر و اوزوندن اشاغیدا کیلارا آچاق کونوللوا ولار و اوندان اوستون اولانلارا یا خشی - لیقدا قاباغا دوشر ، دانیشماقدان قاباق دوشونر ، یا خشی اولسا ، سویلر و فایدا سینی کوره ر ، بیس اولسا ، سوسار و سلامت قالار .

۲- صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَأَعْطِ مَنْ حَرَمَكَ وَأَعْظِ ظَلَمَكَ .

سندن کسیب اوزا قلاشانا یا خینلاش ، و سنی محروم ائدهنه بخشش ائت و سنه ظلم ائدهن دن گنچ !

۳- طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ وَمُسْتَلِمَةٍ .

بیلیک الدهه ائتمک هر مسلمان کیشی و قادینا واجب دیر .

۴- طَلَبُ الْعِلْمِ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ قِيَامٍ كَثِيرَةٍ وَطَلَبُ الْعِلْمِ يَوْمًا خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ ثَلَاثَةِ أَشْهُرٍ

بیر ساعات بیلیک الدهه ائتمک بیر گنجه نماز قیلماقدان یا خشی دیر و بیرگون بیلیک آختارماق اوچ آی اوروچ توتماقدان یفی دیر .

۵- طُوبَى لِمَنْ لِمَنْ مَلَكَ لِسَانُهُ وَبَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ

دیلینه حاکم اولانا ، و اوز سوچونا (گناهینا) آغلیانا عشق اولسون .

۶- الظُّلْمَةُ وَأَعْوَانُهَا فِي النَّارِ .

ظالم و یاردیمچیلاری نین یئری جهنم دیر .

۷- عَالِمٌ يَنْتَفِعُ بِعِلْمِهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ .

بیلیگیندن فایدا وئرهن عالم مین عابددن یا خشی دیر .

۸- عَدْلٌ سَاعَةٌ خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سَنَةٍ

بیر ساعات عدالت ، بیر ایل عبادتدن یفی دیر .

۹- عَذَابُ هَذِهِ الْأُمَّةِ جَعَلَ بِأَيْدِيهَا فِي دُنْيَا هَذَا

بو امتین عذابی بو دنیا دا اوز اللرینده دیر .

۱۰- عَفْوُ اللَّهِ أَكْبَرُ مِنْ دُنُوبِكُمْ .

آلاهین عفو سنین گناهلاریندان بویوک دور .

تصوف و ادبیات

*****

(۷)

افلاطونچو، ویٹنی افلاطونچو و فلسفہ

ہلہ اسلامدان قاباق جاہلیت دُورونده یا زیب اوخوماق دئمک اولارکہ ،
یوتون عربستان یاریم آداسیندا آنجاق بیرنچہ اون نفرہ مخصوص ایمیش
! او دُورون عربستان یاریم آداسیندا سکنہ لری مدنیتین آنجاق ایلک پلہ لریہ
قالخمیش دیگر قونشو اولکہ لردن : ایران ، بیزانس ، مصر ، و باشقالار۔
یندان گفریده اولوب ، حیات سوروردولر .

اسلامین ظہور و محمد (ص) ین میدانا چیخماسی وضعیتتیی سرعتلہ دگیشدی .
اُمّی ، بدوی و بیسواد عرب اسلام تعلیم لری اساسیندا سرعتلہ سوادلانماغا
باشلادیلار . بودورده ، یعنی اسلامیتین باشلانقیجیندا ، حیات آنجاق دین
مداری اطرافیندا ہرلہ نیردی ، یعنی سیاست ، حاکمیت ، اجتماعی قورولوش
مسئلہ لری ، شریعت و محکمہ قانونلاری ، حیاتین اوزو ، و یوتون مرحلہ لری
آنجاق دین و قرآن اساسیندا جلوہ لہ نیر ، دین محوری اطرافیندا ہرلہ ۔
نیب سیرا ئدیردی ، دین اساس ، قطعی و حل ائدیجی عامل ایدی ، اوزودہ
مسلط و مقتدر بیر عامل ، کسگین و نافذبیر واسطہ و یول گؤستریجی بییر
تعلیم ایدی .

محمد پیغمبر (ص) ین اوز زامانیندان باشلیا راق سلجوق یوروشونہ دک
اسلام بایراقی آلتیندا مسلمانلار بئویوک ۔ بئویوک غلبہ لہ نایل اولوب ،
سیرچوخ مدنی و قدیم تاریخہ مالک اولان اولکہ لری توتوب ، مغلوب اولکہ ۔
نرین اہالیسینا اسلام قبول ائتدیردیلر ، و بئللہ لیکلہ دہ اولکی تعادل
تمامیلہ پوزولدو و مصر ، ایران ، بیزانس (روم) و چوخلوب باشقادولتـلـر
مقوت ائدیبا سلام اراضی سینہ داخل اولدولار ، عرب دینی ، عرب مدنیتتی و عرب
دیلی یاخین واورتا شرقدہ اہالی نین قانینا ، ایلیگینہ ، و سوموگونہ
ہویوب ، ذہنینہ و دوشونجہ سینہ داخل اولدو ، بئویوک بیرا سلام وحدتی یارانندی .
اشہدان لالہ الالہ شعاری گئت ۔ گئدہ تبث دن جبل الطارقہ قدہ ر بسو
وجسوز ۔ بوجاقسیر اراضی نین اساس شعاری اولدو ، گئٹیش اسلام امپراطور ۔
نوقو یارانندی . اُموی لردن باشلیا ، عباسی لر طرفیندن مصر ، بیزانس

وایران سارا یلاری سایا قی گئنیش مقیاسدا طمطراقلی، دبدبه لی، وشوکتلی سارا یلار یارانندی . تدریجاً بوتون مسلمان خلقلری نین نماینده لری بو سارا یلارا یول تاپیب، حاکمیت قورولوشوندا، اجتماعاتدا اشتراک ائدیپ، بو اوجسوز- بوجاقسیز اراضی و اولکه لرین اداره ائتمه سینده فعالیت گؤسترمگه باشلادیلار . نتیجه ده بیرچوخ مختلف خلقلرین مدنییتی ، تاریخی، تجربه سی، هنری، صنعتی و علمی حسابینا عرب مدنییتی، عرب دیلی ، علمی زنگینله شیب، بیرسوؤزله ایسترمادی و ایسترمعنوی ثروت هر طرفدن سئل کیمی آخیب اسلام خزینه لرینه ، عرب شهر و مرکز لرینه مکه ، مدینه ، حلب ، شام، بغداد و دیگر شهرلره آخما غا باشلادی . دمشق شهری بوزامان بویوک بیر دارالعلمه چئوریلدی ، مدینه عظمتلی معارف و مدنییت اوجا غی کیمی جلوه - لئمه گه باشلادی ، مکه بوتون مسلمانلارین قبله سی اولدو ، بغداد دنیا شهرتی قازانندی . اها لسی عرب ، فارس ، یهودی و مسیحی اولان کوفه و بصره شهرلری گنیش تجارت و عظمتلی صنعت مرکزینه چئوریلدی . مسلمان خلقلرین استعدادی ، ذکاسی، ذهنی ودهاسی و با جاریق و یارادیجیلیقی حسابینا عرب علمی، عرب صنعتی، عرب اقتصادیا تی و عرب مدنییتی گونو- گوندن چیچکله نیب گول لئمه و آرتما قا باشلادی . بوتون بوانکشاف ، تمرکز لشمه ، وزنگین لشمه نین ، یئنی- یئنی ساحه و موضوعلارین یارانیب میدانا چیخما - سینین و ایره لی له مه سی نین اساس سببی محض اسلام تعلیمی اساسیندا ، مختلف خلقلرین ذهنی نین ، شعورونون ، تفکرونون و امگن نین صمیمی اشتراکی و فعالیتی اولموشدو .

دینی علم، حدیث و تفسیردن باشقا شعر، ادبیات ، ادبی تنقید و غیره ایله یاناشی عقلی علم ده گونو- گوندن انکشاف مرحله لری کئچیریب، یئنی- یئنی نا ئلیت لر الده ائتدی . ائله صوفیزمین انکشافی و گنیش یاییلماسی دا ، محض بودوردن تطبیق ائدیلمگه باشلادی . اول ده بسیط ساییلان صوفی دنیا گوروشو تدریجاً مرکب ، علمی و علمی تصوف نظریه سینه چئوریلدی ، تدریجاً تصوف ادبیاتی یارانیب میدانا چیخدی و متصوف شاعرلر زنگین و درین مضمونلو اثرلر یاراتدیلار .

اول لر عربلرین فلسفه علملری یوخایدی . اموی لر دولتی نین صورنا - لاریندا ، عربلر علم کلام آدیله عرب فلسفه علمین علملر سیراسینا داخل ائتدی لر بونونلا یاناشی مابعد الطبیعه (متافیزیکا) علمی میدانا چیخدی . دوز دور بو علملرین هرا یکیسی دینی علملر سیراسینا داخل دیر، آنجا ق بورادا تفکر،

تخیل و تحلیل مسئله‌لری، فلسفی بحث، جبر و اختیار مسئله‌لری، حریت و اراده مسئله‌لری اساسی‌تر لری دوتور، و دقت و اهمیت‌ته لایق دیر.

(۷۵۰-۷۴۹) ۱۳۲- هجری قمری ایلینده عباسی‌لر سلاله‌سی نین ایش باشینا گلمه‌سی، اونلارین بغدادی خلافت مرکزی قرار و فرمه‌لری، گنیش حاکمیت دستگاه‌لاری یا راتمالاری، چوخلو عرب و عجم (غیر عرب) سیاسی خادم، عالم، متخصص، سرکرده و ایشگزار آداملاری باشلارینا توپلامالاری، یعنی قدرتی بیر دولتین و مدنی‌تین یارانماسی ایله نتیجه‌لندی. تئزلیکله بغداد شهری دمشق، بصره‌نی، مدینه‌نی، شامی و کوفه‌نی گئری ده قویوب اوئتدو. محض بو زامان بیرسیرا صوفیلرده بغداددا توپلاشیب اسلام‌ظهوروندان صونرا ایلک دفعه اولاراق صوفیلر جمعیتی نین سیاسی و علمی مرکزینی یا راتدی‌لار. بوندان صونرا صوفیلر و شریعت خادم‌لری نین آراسیندا اختلاف نظر توره نیب،- مباحثه‌لر باشلانندی، تدریجاً مناقشه‌یه چئوریلدی. طریقت مختلف قوللارا پارچالانندی. مترقی و مرتجع بوداقلارا آیریلدی و...

تألیفلرله یاناشی بوزامان باشقا دیل‌لردن عرب دیلینه چوخلو اثرلر ترجمه‌لر دیلیدی، بغداددا علمی تدریس مجلس‌لری رونق تا پمیشدی، کیمیا، طب، ریاضیات، نجوم، معدن شناسلیق علم‌لری، منطق، هیئت، فلسفه، حکمت، دیل و اخلاق فن‌لری ساحه‌سینده بو یوک عالم‌لر و مشهور مدرّس‌لر اورتایا چیخمیشدی. بو ترجمه‌لر سیرا سیندا یونان فلسفه‌سی ترجمه‌لری دها گنیش یئر توتوردو. عرب اجتماعیاتی، بغداد علمی محیطی یونان فیلسوفلارینا اصیل فیلسوف‌آدی و ثریب، یعنی اورتایا چیخمیش اسلام فلسفه علمینی یا نلارا غارح (شرح‌اندیجی) دئییردی‌لر. محض بو دؤرده آرتیق عرب مدنی‌تی علم کلامی (اسلام فلسفه‌سینی) یا راتماق ایله بونقصانی آرادان قالدی‌رماق‌سا چالیشیردی. اونلار سعی‌اندی‌لرکه، جبریّه، صفائیّه، معتزله، باطنیّه، اشعریّه و باشقا بو کیمی فرقه‌لری ده بوفلسفه‌یه تابع ائتسینلر (۱)

یارادیلماق‌دا اولان عرب اسلام فلسفه علمینده "معلم‌اول" آدلانان ارسطو-نون و "الشیخ‌الیونانی" لقبی ایله تانیلان افلاطونون (فلو‌طین یا پلوتن) فلسفه و دنیا‌گؤروش‌لری اسلامیتین دها آرتیق دقت مرکزینده قرار توتوموشدو. خصوصی اولاراق افلاطون دها اوستون یئر و ثریلمیشدی. بونون اساس سببی‌ده او اولموشدوکه، بوفلسفه نین بینووره سینی دین، عرفان و الهیات تشکیل ائتمیش و اسلام بویوروقلارینا او یغون اولموشدور، وحدانیته اساسلا-نمیشدی.

۱- ارنست‌رنان. "ابن رشد و اونون فلسفه‌سی". ص ۸۸

فلوطين اسکندريه فلسفه سینین گورکملی نماینده لریندن ویثنی افلاطونچو فلسفه نین اساس بانیلریندن بیرى اولموشدور. اونون دنیا گوروشونون اساسینی تشکیل ائدهن وحدت وجود فلسفه سیدیر. او، بوباره ده اوز فکرینی بئله افاده ائتمیشدیر: "بسیط الحقیقه کل الاشیا" ولیس بئشئی منها" بوتون اشیا نین حقیقتی بسیط دیر، لکن هئج شئی بسیط دگیل) اونون فکرینجه بوتون یا رانمیشلار و موجودا ولان نه وار سا، هامیسی واحد بیر مبداء دن توره نمیش، صونرا دا بوتون اونلار همان مبداء یه قاییدیب، قووشا جا قلاز کی، بودا قرانین "کل شئی والیه ترجعون" (هر شئی اونا طرف قاییدا - سی دیر) آیه سینین مضمونونا او یغوندور. فلوطين فکرینجه :

- ۱ - کل - واحد هر شئی احاطه ائدیر. آنجا ق او اشیا نین هئج بیر سی دگیل .
- ۲ - هر بیر شئی دن مقصد، شئی لرین توپلوسو یوخ، بلکه اونلارین کمال ایشتیشمه - سی دیر .

۳ - مطلق وار لیک اودور، قالان ایسه اونون تظاهر فورما سی دیر. یعنی مطلق وجودون خارجینده بیر شئی اولابیلمز، هر نه وار، اونون کولگه سی، یا خُود وار لیغینا بنزهر دیر .

۴ - اللّٰه، عین حالدا که، بوتون وار لیغین یار ادا نی دیر (یعنی بوتون وار لیک اوندان توره نمیشدیر) اوز لوگونده توره نلرین هئج بیر سی دگیل، هئج بیر تعریفله، بیان لا اونو توصیف ائدیب، معرفی ائتمک اولماز. موجود، وجود، جوهر، حیات و باشقا بوکی می تعبیر لر اونا یاد، و یار اما ز دیر، وصفینی افاده و بیان ائتمگه ناقص دیر. اللّٰه بونلارین ها می سیندان اوستون دور. هئج وجهیله اونو تصویره گتیرمک ممکن دگیل، چونکه او هر جور تعریف و توصیف و تصویردن و کسک دیر، اولودور و کامل دیر. راستی که نه قدر گوزهل دئتمیشدیر بئویوک فردوسی : ندانم چه ای هر چه هستی توئی .

فلوطينه گوره 'اللّٰه اراده و فکر صاحبی دیر' دئتمک ده خطا دیر. چونکه، فکر ائتمک او چون ایکی شئی لازم دیر: فکر ائله یین، فکر اولونان . بو، اوزو ایسه ایکی - لیک دیر. اراده نین اوزوده بئله دیر. یعنی اراده ائدهن گرک اراده ائدیگی زمان اولکی وضعیتده اولدوغو حالتدن باشقا بیر حالتگه گل سین، بو ایسه ده دگیشمک و ایکی لیک دیر. حال بوکی اللّٰه واحد دیر و دگیشمز دیر . اونون محض بوکی می علمی و دقیق ملاحظه لری دیر که، اسلامیتین خوشونا گل می ش، بکنمیش و آلقیشلا می شدی. گورورسونوز فلوطينین یوخا ریدا اختصار لا گتیرد - یگیمیز فکری نه قدر اسلامین صفات سلبیه آدلانا ن: " نه مرکب بود و جسم ونه

مرئی نہ محل * بی شریک است و معانی، توغنی دان خالق، فکری نہ او یغوندور .
 وحدت وجود دنیا گوروشلو فلو طین سؤیله ییر : اللہ واجب الوجود دور .
 تامّ الکمال دیر . عدد (سای) دن ، پارچالانمادان ، زاماندان ، مکاندان ،
 احاطه دایره سیندن و هر شئی دن بئله خارچ دیر ، اوزاقدیر ، اولچولمزدیر ،
 نامحدود دور ، اونا هر جور نسبت و ثرمک ، حقینده هر جور تصور خطا دیر . مثلاً
 اونا "مدرک دیر ، عالم دیر ، قادر دیر" دمک ده کفردور . توجیدین عکسینه دیر ،
 چونکه اونون اوزوندن باشقا بیر شئی یو خودورکه ، او ، اونا عالم اولسون ، اوندان
 باشقا بیر گوج یو خودورکه ، او ، اونا قادر اولسون ، دیگر بیردوشونجه و بیلیمک
 یو خودورکه ، اوندورک اثتسین و ... افلاطونا گوره هئچ ، آلاها "وجود دور" دمک
 ده اولماز ، چونکه او ، وجوددان یوکسک دیر ، وجود اونون فیضیندن یارانمشد
 اونون ذاتی ایسه حدود سوز دور . وجودا ، وحدودا سیغماز ، یئرلشمز دیر .

۵ - آلاها قوشماق اوچون معنوی اشراق (۱) ، شهود و سیره دالمق گرکدیر .
 حسیله عقل آلاها قوشماق اوچون کفایت ائده بیلمز .

۶ - اللہ خیر و برکتین مبدائی دیر . بوتون کائنات اونون خیر و برکتینده ن
 فیض یاب اولور . هر موجودون کمالی اونون الهی فیض دن نجه ، نه اندازه ،
 ونه سایاق بهره لنمه سیله اولچولور ...

فلو طینه گوره الهی فیض و برکتدن بیرینجی صادر اولان موجود عقل کل دور
 که ، اونون یعنی واحدین ، واجب الوجودون اوزوندن صوراً بوتون موجودا -
 تین کمالی دیر . بویرینجی صادر ، آتانین ایلکین اوغلودور . او ، یعنی
 عقل کل اوز آتاسیندان توره نمیش (دیر یلمیش) و بوتون کمالاتی اوزونده
 توپلامیشدیر . بئله که ، آتاسی ایله اونون فرقی چوخ دگیلدیر .

ایکینجی صادر ایسه نفس کل دور که عقلدن توره نمیش دیر (آیر یلمیشدیر) .
 کمالی عقلدن آزارق دیر . عقل ، فیضی واحدین (واجب الوجوددان) ، نفس ایسه
 عقل دن آلیر . بئله که اگر مبداء یا واجب الوجودو گونشه بنزه تسک ، عقلی
 یغره ، نفسیسه آیا بنزه تمه لی بیک . نجه که عقل کل اللہ ایله نفسینا ورتا -
 سیندا واسطه دیر . نفس کل اوزوده روحانی عالم ایله جسمانی عالمین آراسیندا
 واسطه دیر . نفس هر جسمه داخل اولابیلر ، اوز فیضینی اورادان گوتوره ر .
 بئله لیک له نفس کل اوزوده جزئی نفسله بولونر .

جسم لر و بدن لر حقیقی گونشین یعنی آلاھین ان ضعیف و فرسیز ایشینی و
 شعاعلاری دیرلار ، جسملری تمثیل ائده ن صورت دیر ، اولارین مایاسی (وارلیق

۱ - معنوی اشراق ظلمت دن نورا ، ماده دن روحانی عالمه سیرا قتمک

تظاهرو) دا ماده دیر. صورت جسمین وارلیق تظاهرو، ماده ایسه اونلارین عدم (یوخلوق) فورمودور. بودورکه، جسمانی عالمده. وجود ایله عدم عینی دیر. فلوطینین فکرینجه بوتون بونلاردان بونتیجه یه کلمک اولارکه، الله، جسم وکمال مرتبه سینین ایکی طرفینده قرار توتوموشدور. الله وحدت دیر. جسم ایسه کثرت. جسم (ماده) ایسه دائماً چیرپیشما قدا، حرکت ده، شکلدن - شکله دوشمه ده مختلف فورملاردا تظاهرا اتمه ده دیر. بیرسؤزله ماده دائماً دگیشمه ده، تغییر اتمه ده، استحاله ده و نهایت چوریلایش و انقلاب اتمه ده دیر. باشقا بیرتعریفله دفسک ماده اقله بیرشقی دیرکه، بوتون جسملر، اونون مختلف ترکیببندن یارانمیش اولور و عقل ایله نفس، ماده ایله تماس تا پدیقدان - سونرا، نقصانلی اولوب، کثرت (چوخلوقا) معروض قالیر، بونادا تنزل، ملکوت عالمیندن ناسوت عالمینه دوشمک، گویدن یثره ائتمک و یا خود قوس نزول سؤیله پیرلر.

بو قوس نزولون بزا برینده باشقا بیر حرکت ده وار. اونا، قوس صعود یا حرکت رجعی دئییرلر. یعنی وحدت دن آیریلان هر بیرشقی، یعنی وحدته قوشماق میلینده اولدوغونا گوره آرا مسیز و متما دیا بیرلشمگه جهد گؤستریر. بودا آنجا حقیقی معرفت یولوا یله اولابیلرکه، اوندان گرک مادی عالم، حرکت نزولی، عالم ناسوت اونودولوب، سیروسلوک یولوا یله معرفت الهییه نایل واصل اولسون، یوخاری عالمه قوشا بیلسین. ملک عالمینه یوکسلسین. بونا ایسه قوس صعودی دئییلیر. باخ! تصوف و وحدت وجود طریقته گوروشونه اساسا خلقتین ده اساسی تشکیل ائدهن بو ایکی حرکت دیر (قوس نزولی و قوس صعودی). باشقا فاده ایله، بوجریانا انبعاث (دیرچلایش) و عودت (قاپیتما) دا دئییلیر. یعنی الله طرفیندن گلیرلر، والله طرفینه ده قایدیرلار و بوایش دایانمادان، دورمادان متما یا تکرار اولونور.

سیروسلوک: الهی معرفته یئتیشمک، آلهی اولدوقو کیمی درک ائدیپ، اونا قوشماقا اساس واسطه سیروسلوکدان عبارت دیر فلوطین گوره آلهی اولدوقو کیمی درک ائدیپ، اونا قوشماق اوچون اوچ اساس مرحله واردیر:

۱ - سیروسلوک و اونون مرتبه لری

۲ - محبت مرحله سی

۳ - معرفت مرحله سی

۱ - حقیقی طلب ائتمک و اونا نایل اولماق اوغروندا چالیشماق و نهایت بو مقصده یئتیشمگه سیروسلوکون مرتبه لری دئییلیر، بونلار، اکتسابی رتبه لردن

عبارتدیر، فلوطین بورتبه لرین سایینی بودیسمده اولدوقوکیمی ۸ بیلدیگی
حالدا تصوف و عرفان اونو ۷ قبول ائتمیشدی : توبه، ورع، زهد، فقر، صبر،
توکل، رضا و تسلیم. اگر صونونجو- یئدینجی رتبه رضا و تسلیم آیریلارسا، اوندان
تصوفده یئدی یوخ سگیز مرتبه قبول ائدیلمیش اولور.

۲ - محبت مرحله سیندن مقصد، حقیقی کوزه للیگی مشاهده ائدیپ، اونا مفتون
اولماقدیر. الهی محبت دیر، افلاطونی محبت دیر.

۳ - معرفت مرحله سایسه، حقیقت کامله نائل اولماق دئمکدیر. بوان یوکسک
مرتبه دیر. هر موجود، اوزونو کمالا چا تدیرماقدان اوترو، کثرت و مادی عالمدا
وحدته، روحانی عالمه، اصل وطنه یعنی مبداء کله قووشدورماق اوچون چالیشیب
اوزونو جسمانی اسارتدن قورتارمالی دیر. بو عالی مقصده نائل اولماقدان اوترو
دنیا نعمت لرینه کوزیومماق، آلاها کوز تکیب آدیم- آدیم اونا یا خینلاشماق،
اوزونو مبداءیه، کله، واحده چا تدیرماقدان عبارتدیر.

فلوطینه گوره بودنیا، خیر ایشلر مسکنی اولماق اوچون یارانمیشدیر.
شر ایشلر نه وارسا، هامیسی تدریجاً زواله، فنایه دوغرو سیرا دیر، چونکسه،
یارادیلش و طبیعتین ناموسو و نظماً می بقله دیرکه، دائماً کمال طرف میل و سیر
ائتمه لی دیر، نور، ظلمتی محو ائتمه لی و خیر، شره ظفر چالما لی دیر.

صونرادان میدانا چیخان اسلام فیلسوفلاری اوجمله دن یعقوب الکندی (فیلسوف
العرب)، فارابی و باشقالاری فلوطین فلسفی مکتبی نین تأثیرینه معروض قالیب
بو مکتبی ارسطو فلسفی مکتبیندن قات- قات اوستون توتموشلار. اسلام عالم لریندن
بعضی سی اوجمله دن ابوعلی ابن سینا افلاطون یوخ، ارسطو فلسفی مکتبی ایله
یاخینا ولوب اوزونون مشهور "شفا" و "نجات" اثر لرینی ده ارسطو فلسفه سی نین -
اساسیندا قلمه آلمش دیر. بونا باخمی اراق، ابوعلی سینا دا افلاطون فلسفه سینین
تمامیله گوزدن قاچیرما میش، اونا یاد اولما میشدیر.

مشهور اسلام عالمی مسعودی اوزونون "التنبيه الاشراف" آدلی اثرینده
سؤیله ییر: "بیزیم عصریمیزده دب اولان فلسفه، فیثاغورث فلسفه سی دیر."
مسعودی بوفکری فلوطین فلسفه سینین اساس گوتورمک و فلوطین فلسفی تفکرونو
اساس گوتورمک دیر. بوتو ولو کده اسلامیت بوتون دورلرده افلاطون فلسفه سینین
بگه نیب، مدافعه ائتمیش، اونو اساسلاندیرمیشدیر.

عرب لرین یونان فلسفه سی ایله تانی شیق لاری دا، سریانی لر واسطه سی ایله اولمو
اوزوده اسکندریه مکتبی نین مترجم و تفسیرچیلری نین رولو بوباره ده آزا ولما-
میشدیر. بونلار ارسطونون و اساساً فلوطین و اونون شاگردلری اولان اسکندریه

مکتبى نين ديگر مؤلف و متفكر لرى نين اثر لرى نى عرب دىلى نى چئويىرىب ،
يا يمشلار .

اسكندريه مکتبى نين گوركملى و مترقى نماينده لر يندن بيريسى سسورى يه لى
استفن بارسودا يلى اولموشدور . او ، ميلادى ۵ نجى عصرده ياشا ميش ، توراتا
تفسير ياز ميش ، اوز فلسفى دنيا گوروشونو يا يمشد ير . اونون مارا غلى
فكر لر يندن آشاغيدا كى گوسترد يگيميز ايكى توتار ليسى ، معا صر لى نى
طرف يندن پيس لنميش واستفن اوزوده تكفير ائد يلميشد ير . بوسورى يه لى
متفكر ين فكر ينجه :

۱ - سوجلولارين جزالارى قيا مت گونونده اوته رى و موقتى د ير . ابدى ولا بيلمز .
۲ - بوتون دنيا نين آلاها اولان نسبتى ، ذره نين گوشه اولان نسبتى كيميدر .
وبوتون يارانميشلار الهى قوه طرف يندن يارانميش ، صونرادا اونا قووشا سيدر .
بومدعالار اونون فكرى نين ، دنيا گوروشونون وحدت وجود اساسيندا اولدو -
قونو ثبوت ائد ير . انسان حقينده اونون فكرى " الكل فى الكل " (كل دن كله)
حكمونه مطابق گلير . اونون فكر ينجه ده انسان ، معين تصفيه ائد يجى مرحله لرى
كئچد يكدن صونرا كئديب آلاها قووشا جا قدير .

استفن طرف يندن سريانى دىلى نده ياز يلميش صونرا يونان دىلى نى چور يلمش
بير كتابين ال يازماسى حاضردا لندونون " بر يتيش ميوزيوم " خزينه سسينده
ساغلانيلير . بورادا مؤلفين اوز دؤرونه قدر كى تصوف و عرفان مسئله لى نى
منعكس اولموشدور . بو كتاب ميلادى ۹ نجى عصرده " ديونيزيوس " طرف يندن اوزه
چيخميش ، صونرادا " كشاف اسرار الهى " آدى ايله يايلىب شهرت قازانميشدى .
بوتون بونلارا باخمياراق يئنه ده هله ليك فلسفه علمى انسانلارين مادي
و معنوى احتياجلار ينى اوده يه بيلمه دى . بير چوخ سؤاللار و مسئله لر جا بى سيز
قالدى . انسان اوزونو ، محيط ينى و دنيا نى تان يما قدا عاجز قالدى . فلسفه
هله ليك اونون كمگينه گله بيلمه دى . ديگر طرف دن تضيق لر ، مرارت لر ، ظلم لر ،
قتل و غارتلرين گونو - گوندن آرتماسى نتيجه سينده ، ظالمين ، ديسپوتون تام
اختيار صاحبى و لماسى نتيجه سينده تدريجاً عادى حيات نورمالارى پوزولدو .

انسانلارا مايوسلوق ، بد بى نلىك اوز و فرير . فلاكتلر آرتد يقجا ، بوكيمى فاجعه لر
شد تلند يكجه انسانلاردا لاقيد ليك ، تفاوت سوزلوگه يو وار لانير ، هر شئى دن
ال اوزور . اللرى نى كؤيه قالد يرىب ، تانرى دان ، بوتون قوه لر ين فوقوندا
دوران بير قوه دن يارديم ديله بير ، نجات گوزله بير ، باخ ! بو حادثه ، بو احوالات
بو جريان لاپ قديم و اورتا عصر لرده وايئدى ده ، تاريخ بويو بوتون دنيا دا

بئله ايموشدور واولماقدادير. بيسيرا انسانلاردا بئله بيرظن و اينام يارانيدير، گويا بودنيادا ابدى و حقيقى بيسر سادات اولابيلمز. بلکه بوساداتى ديگر بير عالمده آختارماق گرکدير. اودنيا يا گئتمک، بلکه اورا دا حقيقى رفاه و هميشه ليک ساداته چاتماق ممکن دور. ترک دنيا ليقيين، دبينليگين، کوسگونلوگون و تسليم چيليگين ده ائله اساس کؤکو محض سورا دان نشأت ائتميشدير. سفيل لر، آوارالار، کوله لر و بدبخت لراوردو. لارى اورتايا چيخميشدير. اؤز لر ينى طالعه، قضا و قده ره تسليم ائديب، مفاالت و عطا لته قايانميشلار. بودا، تصوفون مرتجع قولو اولان آسکتيسم قولونو تشکيل ائدير.

آيدين ديرکه، بوکيمي فلاکت لر، تضيق لر، انسانلارى تفکر، فلسفه و اصل علم و عمل دن، زحمت دن و ياراديجي ليقدان اوزا قلاشديريب، بدبيني ليگه، مفاالته، خرافاتا، سحره، جادويا، ويا گوشه نشين ليگه يا خينلاشدير ميشدير. عين حالدا، هميده مخالفتچى گروپلار، طريقت و مسلک لرده بارانميشدى. دين، علم، فلسفه قارشى قارشيا دايانميشدى. انسانلارين بير پاراسى دينله فلسفه نين يا خينلاشما سينا، باريشما سينا و وحدتينه دوشونوب، چاليشميشلار سوزامان، دين فلسفه ده ن بير اساس، بيردایا ناجاق کيمي استفاده ائتمگه باشلاميشدى. محض بو دؤردن بئله حکمت الهى آدلانان فلسفه اورتايا چيخميشدى. باخ، بو حادثه نين اؤزو نهايت يئنى افلاطونچولوق فلسفه سى نين اساسينى تشکيل ائدير.

بوخاريدا، بو حقه سؤيله ديگر يميزين هاميسى، شرق له، غرب خلقلرى دوشونجه، تفکر، فلسفه و دنيا گؤروشلرى نين، مدنى علاقه و تما سلا ريندان يارانير. بومتقابل علاقه اؤز دويون نقطه سيني اسکندريه فلسفى مکتبينه تاپير. شرق له، يونان و روم فکرى بير له شير. اسکندريه، دين له فلسفه نين قوشدوغو مرکزه چئوريلير. شرق له غرب روحو بير نوع يا خينلاشير، اويغونلاش يونان و روم دوشونجه سى، شرق تفکرو ايله وحدت يارادير. بير سؤز له، نهايت بهود، مسيح، گيزنوفون، افلاطون، اسکندريه ده کى اشراق فيلسوفلارينى گوستيك فلسفى باخيشلارى (۱) نماينده لرى، فيثاغورث و ثنوى مذهب لرين نوطين چيلرين و باشقالارينين دوشونجه و فلسفه لر ينين ترکیببندنا فلوطين. جيلک يئنى افلاطونچولوق حکمتى، باخيشى، فلسفه سى و مکتبى يارانميشدير بير سؤز له، او وقته قدر موجود و بوتون ايده آليست فلسفى جريانلار بو يئنى

افلاطونچو فلسفه نین ترکیب حصه سینه چئوریلیر .

آیدین دیرکه ، شرقلی داها چوخ حس لره تابع اولدوغو حالدا ، غرب لی منطقه تابع دیر . یعنی افلاطونچو فلسفه بو ایکی سینی سنتری دیر . آنجا ق یئنسه ده یعنی افلاطونچولار ایکی یئره بولونورلر . بیر عده تصوف و عرفان طرفدارلاری ، دیگر بیر عده دین و فلسفه طرفدارلاری . بو معنا دا که ، بیر عده اوچون ، دین اساس دیر و فلسفه فرع ، او بیر یسین ده ، بونون عکسینه . بیر سوزله ، قاطبی دیندارلار فلسفه یه ، دینه میل گوستر میس ، دیگر دسته ایسه عرفانا . همین فلسفه بیر قدر صونرا مسیحی لر آراسیندا " کلیسا مسیحیت فلسفه سی " ، مسلمانلار ایچری سینده " علم کلام " یا " حکمت اشراق " آدلاندیریل میس دیر . شرقه و غربه اوز جدی تأثیرینی بورا خمیشدیر . بیر قدر صونرا میلادی ۱۲ نجی عصر دن باشلیاراق عرفانی و فلسفی تصوفون میدانا چیخما سینا سبب اولموش دور . میلادی ۱۳ نجو عصر دن باشلیاراق " علم عرفان " یا " فلسفی تصوف " میدانا چیخ میس دیر . بو موضوع دا ، جلال الدین رومی نین " مثنوی " ، شیخ شهاب الدین سهروردی نین " حکمت الاشراق " ابن عربی نین " فصوص الحکم " ، قونوی نین " فکوک " ، شیخ عراقی نین " لمعات " ، ابن فارضین " قصائد " اثر لری جدی اهمیت مالک دیر .

میلادی ۱۲ نجی عصر دن تصوف ایله فلسفه یا خینلا شیر ، فلسفه مسئله لری صوفی لرین دقت مرکزینده دایانیر . وحدت وجود دنیا گوروشو علمی شکل آلیر . بیر سوزله ، مسجدله مدرسه و خانقاه اوچلو کده دؤرون مستبد حکمدارلارینا ، ظلمک حاکم صنف نماینده لرینه آتش آچیر ، بو ایشده بیر گه حرکت ائدیر . بو مسئله ده اوزا مان محیی الدین ابن العربی ، صدر الدین قونوی ، شیخ عراقی و باشقالاری اوز سلف لرینین رولونو تاما ملایرلار . جلال الدین رومی بونلارین ها میسیندان یوکسک ده دورموش اولور .

میلادی ۱۱ نجی عصر دن باشلیاراق گئت - گئده تصوف و عرفان شمعده ، ادبیات دا اوزونون نفوذونو گوستریر ، گتدی که بوریشه لر داها درینلره گتدیر . بئله که ، ۱۲ و ۱۳ و ۱۴ نجو عصر لرده ائله بیرتا نینمیش شاعره راست گلمک چتین دیرکه ، انون شعری تصوف و عرفان دنیا سینا قوشما میشل ولسون . حال بوکی میلادی ۱۱ نجو عصرین آخرلارینا قدر شا عر لرین صوفیزم و عرفان علاقه لری ولما ییب

۱ - وحدت وجودچولار - دنیانی قدرت گوزگوسو آدلاندیریرلار . یعنی دنیا نین هر بیر ذره سینده بئله آلا هین جمالینی گورمک اولار . بوتون وار لیق ، یارادانین مظهری ، اوزو و جلوه سی دیر . ونسیمی دشمشکن : هر ذره ده خالق اولدو مظهر .

و محض بونا گوره ده اولارین اثرلری آنلاشیق لی، آسان و ساده دیر .
بوتون بونلاردان بونتیجه یه گلمک اولارکه، یعنی افلاطونچو فلسفه قاباقدان
کریستیا نلیقا کتیردیگی تصوف و عرفان جریا نینی صونرادان اسلامیتته ده کتیرمش،
اسلام دنیا سیندا دا بوفلسفی جریا نین بیرسیرا طرفدارلاری اورتایا چیخمشلارکه ،
اولارین ان مشهور و آردیجیلی " اخوان الصفا " جمعیتی اولموشدور .
صفا قارداشلاری نین فکرینجه اگر یونان فلسفه سی اسلام شریعتی ایله قووشوب ،
قاریشیب ، بیرلشسه ، بوتون ایشلر اوز قایداسینا دوشر ، وانسان حیاتیندا
نظم و انتظام حکم سورما قاباشلار و دنیا بهشته چئویلر .

یعنی افلاطونچولارین بودسته سی، یعنی صفا قارداشلاری ۵۱ مشهور رساله یارا -
تمیشلارکه ، اوزامانین ، او دؤرون دایرة المعارفی و او عصرین فلسفه سینین
گوزگوسو سایلابیلر . بو ۵۱ رساله نین مندرجه و مضمونونو فیثاغورثچیلرین
" عدد " و ریاضی فکرلری ، ارسطونون طبیعی فلسفی ملاحظه لری اسکندریه فیلسوف -
لاری نین افلاطونچو و یعنی افلاطونچولارین مباحثه و علمی دوشونجه لری
" دیالکتیکا لاری " تشکیل ائدیر .

یعنی افلاطونچو فلسفه نین ان باریشما ز دشمنی " اپیکورچو " فلسفه دیر . بو
فلسفه نین اساسی " دنیا اؤته ری دیر ، ابدی هئج بیر شئی یوخدور ، یئشیه ک ، ایچک ،
بوگون خوش اولاق ، صاباح محو اولوب اورتادان گئده جه ییک " شعارلاری اولموشدور .
اپیکورچو فلسفه او بیری دنیا یا اینانما میشدیر .

دئییرلرکه ، سقراط فلسفه نی گویدن یئر ه ائندیر میشدیر . بو ، اودئمک دیر
که ، سقراط انسان حقینده کی بحثی فلسفه نین اساس موضوعو کیمی گؤتورموشدور .
انسانین باطنی قوه ، فکر و با جاریغینی اؤیره نمگی قارشینا اصل وظیفه کیمی
قویموشدور . او ، انسانین فکر قدرتی و عمل با جاریغینی ، بو ایکی قوه نین
نئجه توره نیب ، نئجه فعالیت ائتمه سینا اؤیره نمک و بیلیمک ایسته میشدی
خیرین - شرین ، نورون - ظلمتین ، حقین - باطلین و دیگر بو کیمی متضاد
قوه لرین هارادان توره نیب ، نه اوچون میدانا چیخمالارینی ، اولارین اوزلو -
گونده مستقل بیر عامل اولوب ، یا خوددیگر بیر قوه و مرکز دن سیلی اولدوقلا زنی
بیلیمک ایسته میشدی . او ، بو دوره محض انسان عصری (آنتروپولوژی) فلسفی
دؤرو آدوئر میشدیر .

آنجا ق قدیم فلسفه نین منتظم و مرتب دؤرونو " دشموکریت (دیمقراطیس)
و اوندان صونرا افلاطون یارادیب ، ارسطو ایسه تکمیل لشدیر میشدیر .

حسین جاوید ۱۰۰ پاشیندا

*****

آذربایجانین بؤیوک متفکر، وطنپرور شاعری و نمایشنامه یازانی حسین جاویدین آنادان اولماغی نین یوز ایللیگی مناسبتیله کچن آی (۲۴ اکتبر) شمالی آذربایجاندا آنما (خاطرلار) مراسمی برپا اولوب، شاعرین یارادیجی-لیفی حقینده مقاله لر یازیلماشدی.

حسین جاوید قارشیق و ضدیتلی شرطلرده کبچیردیگی حیاتیندا بؤیوک اثرلرین مؤلفی اولوب، آذربایجاندا ایلک دفعه منظوم نمایشنامه لر یازیب و یارادیجی فاجعلی دراملارلا رومانئیزمین ذیروه سینه چاشمشدیر. بوتون عمرونو وطنین آزادلیق و ترقی سینه حصاراقدن ایده آلیست شاعر، عینی زماندا بشریتین آزادلیغینی ترنم و مدافعه ائتمیش و نهایت حیاتیندا ایده آلی یولوندا قربان وئرمیشدیر!

شاعرین ترجمه حالی و یارادیجیلیغی حقینده وارلیغین ۱۷-نجی صایی-سیندا طرفیمیزدن بیر مقاله یازیلماشدی. بورادا، حرمتلی عالم و ادبیات شناس دوستوموز پروفیسور عباس زامانوفون ۲۹ اکتوبر ۱۹۸۲ ده ادبیات و اینجه صنعت غزئتینده حسین جاوید حقینده یازدیغی ادبی مقاله نی نقل ائدیریک.

ج . هیئت

حسین جاوید- ۱۰۰

حسین جاوید، نسل لرینه، نه ده خلف لرینه بنزه بیر. اونون صنعتده اؤز سسی، اؤز نفسی، اؤز دستخطی واردیر. پوئزیادا، دراما تورگیادا، او، اوریژینال دیر. هئج کسی تکرار ائتمه میش، هئج کسی تأثیرینه قاپیلماشدی. یازیب یارادیقلارینین هامیسی اؤز استعدادی نین محصولودور. نه یازمیشدیر سا اؤز وجدانی نین پیچیلتی سی ایله یازمیشدیر. بورادا، مرحوم تاترشناس- تنقیدچی جعفر جعفرافون آشاغیدا کی سؤزلر- یینی خاطرلار قیئرینه دوشردی: "حسین جاوید هئج بیر وقت صنعتکار وجدانی خیانت ائتمه میشدیر."

بوتون یارادیجیلیغی بویو جاوید نه یی ترنم ائتمیش، نه یی آختارمشدیر؟ قوی بو سؤالا یازیجی نین اؤزو جواب وئرسین: "اسیری اولدوغوم بیر شئی وار سا، اودا حقیقت و یئنه حقیقت دیر."

شاعرین زنگین یارادیجیلیق یولونون عمومی پافوسو گؤسته ریرکی، بواعتراف، بومدعا تمامیله دوغرو دور. صون درجه مرکب بیر حیات و یاراد-

اڻڊيرديلر . بونا ، کيچيک بيرمثال گتيرهک :
صابر :

وطن اوغروندا ، ملت عشقينده بذل جان ائت خلوص نيت ايله !
ايش پار ، باش گئدرسه قوی گئتسين آدقالير ، بس دگيلمي ، ملت ايله !
جاويد :

مايهی افتخاری هپ کيشينين وطن اوغروندا بذل همت دير !
يوخا ريداکی مصراعلار هرايکي بويوک شاعرين يارا ديجيليفي اوچونا پيگراف ،
حتي مانيفست صا ييلا بيلر . عيني مقصدی داشييان هرايکي صنعتکار ، بو آرزونو
بديعی حقيقته چئويريب اوخوجونون شعورونا ، حسينه ، دويغوسونا آشيلا ماغا
چاليشيردی ، الها ملارينی بو مقصده دوغرو يونلتميشديلر .
ای اهل فقر و فاقه ، وئر شاعره صلالين

دم ديرکی ، شاعر اولسون ، دلدادهی کلالين

دم ديرکی ، شعر نغزيم شرح ائتسين عرض حالين

گوزلرده جلوه لنسين انسان کيمي جمالين ، —

دثيه ميدانا آتيلان صابر اوز مانيفستينی حياتا کئچيرمک اوچون ، ساده
شکلده دئسک ، عملی فعالیته گيريشيب حياتين بوتون مادی — معنوی نعمتلری
نين يارا ديجيسي اولان " اهل فقر و فاقه " نين مدافعه سينه قالخيشير ، اونون
آپا رديفی صنفی دويوشلره قوشولور . عصرين آتيلان توپلاری ايله " اهل فقر و
فاقه " نين مبارزه يوللاريني ايشيقلانديرير ، اونا کومک اڻڊير .

جاويدين ده ، رومانتيک قلبی عيني نجيب امل لرله دويونوردو . شاعر ،

" آياق آلتيندا پا مال اولموش " وطنين درد لرينه آجي بير ، دهشته گليب فریاد
قوپا ريردی :

داها محو ائتدين آرتيق استبداد يا خدی ظلم آتئينه جانيميزی !

اولوب هر بير حقوقيميز بر باد دينله مز کيمسه الاما نيميزی !

بس بوقهرمان کيمدير ؟ شاعر ، بو سؤالا جواب وئر مکده چتينليک چکسه ده ،

اميد سيزليگه ، بدبينليگه قابيلميردی . او ، جمعيتين ايشيقلی گله جگينه

اينانيردی . اينانيردی کی ، گله جک ده هانسی بير يئنيلمز قوه ايسه ميدانا

آتيليب حياتدا حکم سوره ن عدالت سيزليگه ، رذالت لره صون قويا جا قدير .

موضوعو نفت فعله لرينين حياتيندان آينميش " مسعود و شفيعه " آدی

سوژه ت لی شعرينده ، جاويديا راديجيليفي نين بو خصوصيتی چوخ گوزه لافاده

اڻڊيلميشدير . مسعود نفت معدن لرينده چالیشان فعله لرین آغير مادی

شرائط ده یا شادیغینی، بیر اووج طفیلی نین ایسه اونلارین زحمتی حسابینا
قراوان حیات سوردوگونو سؤیله دیکده شفیه نی دهشت بورویور. او:
آوه ت! او ثروت و سامان ایچینده زنگینلر

کدر نه بیلمه یه رک استراحت ائتسینلر!

فقط زواللی فقیر اورتا یئرده قهرا ولسون

ضررلی گازلاری اودسون دایه پیرانیب سولسون .

سبب نه، صحت دشمن او نملی یئرده

فقیر اولان چوروسون، حق و معدلت نئرده ؟! —

دئییه سوروشدوقدا مسعود بئله جواب وئریر:

بوفکره قارشی نه ماضی جواب وئردی، نه حال

سنین بوفکرینی کشف ائیلر آنجا ق استقبال ...

بوسطرلری اوخویارکن، اینانیرسان کی، بدبینلیک، اینا مسیزلیق جا وید
یارا دیجیلیغی اوچون تما میله یاد دیر. استقبالین پارلایا جاغینا، محکوم—
لارین آزاد و خوشبخت اولاجاغینا اینام، جا ویدین روما ننتیکا سی اوچون
باشلیجا مثبت کیفیت دیر.

حسین جا وید یئرینده سایان، یا شادیغی جمعیتین انکشافینا، زمانین
حادثه لرینه بیگانه قالان محافظه کار صنعتکارلاردان دگیلدی. حسین جا ویدین
یارا دیجیلیق یولونا نظر سالدیقدا، بیز گوروروک کی، اونون یارا دیجی—
لیغی دائم قول — قانادا آتمیش، همیشه انکشافدا اولموشدور. شاعر،
زمانین اجتماعی— سیاسی حادثه لرینه، معاصر قلم یولداشلاری نین سسینه
همیشه اؤز بدیعی مه تودو، دونیا گوروشو جبهه سیندن سس وئر میشدیر.

عصریمیزین اونونجو ایل لرینده مئرقی آذربایجان یازیچیلاری، خصوصاً
انقلابی— دموکراتیک "ملانصرالدین" ژورنالی نین اطرافیندا بیر له شبـ
یازیچیلار خلقی کئری چکن فنودال — پاتریارکال عادتله، جهالت دونیا—
سینین اخلاق نورمالارینا قارشی اولوم— دیریم مبارزه لری آپا ریرکن حسین
جا وید بومبارزه یه بیگانه قالما دی. رئالیست لرین تنقید هدف لرینه
اودا روما ننتیک جبهه دن آتش آچدی. "آنا" (۱۹۱۰) و "مارال" (۱۹۱۳)

پیتسلی بونا ان یا خشی مثال دیر.

اوزمان "آنا" و "مارال"، جا ویدیا رادیجیلیغیندا مثبت بیر حادثه
ایدی. بوعصر لرین عمومی پافوسو جا ویدی تنقیدی رئالیستلره داها
یاخیندان باغلا ییردی. جا وید روما ننتیکا سینین دموکراتیزمی محض بو—

اثرلرده اوزونو آچيق گؤسته رير .

درام ساحه سينده جاويدين ايلک قلم تجربه سي اولان منظوم "آنا" پيئسي گرگين دراماتيک کارا کتفرلرده ياراديلميش گؤزهل بيير اجتماعي تابلودور . انساني آلچالدان وعيبه جرلشديرن کهنه اخلاقي نورمالارين تنقيدي بواجتماعي تابلونون اساس مفکوره خطيدير .
حسين جاويد ياراديجيليغينين ان ياخشي تدقيقا تچي سي آکا دميک م . جعفرين دوزگون معين افتديگي کيمي ، "آنا" دراميندا " مؤلف نه قدر گؤزهل انساني صفتلر وازسا ، يوخسوللاردا ، ساده آداملاردا تا پير نه قدر منفي اخلاقي کيفيت لروازسا ، بونلارين چوخونو حاکم ليک ، آقاليق بيک ليک ، خانليق احتراصلاريندا گوروردو . "البته ، بو ، اوزمان جاويد ياراديجيليغيندا باش وئره ن سئوينديري جي بير حال ايدي .
"آنا" پيئسيندن صورنا ، حسين جاويد "مارال" فاجعه سيني قلمه آلدی . او وقته دک جاويد ياراديجيليغيندا روشيم حاليندا اوزونو برونه وئره ن دموکراتيزم ، "مارال" اثرينده آرتيق تکميل لشمه گه اوزونو داها آيدين ، داها رئال شکلده گؤستر مگه باشلايير . بوفکر فاجعه نين هم موضوعونا ، هم ده ايده يا استقامتينه عايددير .
"مارال" پيئسينده جاويد عاقله - معيشت مناسبتلرينده درين کؤک سالميش کهنه عادتلرين توره تدیگي فاجعه لري ، وحشي ليک لري ، بوتون منفي ليکلري ايله آچيب گؤستر ميش ، کهنه جمعيت ده يارانما قدا اولان ايشيqli جهتلري - قارشيليqli سئوگي ، قادين آزادليغي ، مدني عائله اوغروندا مبارزه ميل لريني اوزونه مخصوص جيزگي لرله ، روما - نتيک بويالارلا قلمه آلميش ، معنالي بير صنعت يار اتميشدير .
"مارال" فاجعه سي نين مفکوره اساسلاريني کلاسيک دراما تورگيا - ميزدا جاويد دک ايشلنميش و اوزمان آرتيق عنعنه حاليني آلميش "آتالار و اوغوللار" پروبله مي تشکيل ائدير . سار سيلما قدا اولان کهنه جمعيت دن ديشلري و ديرناقلاري ايله برک توتان "آتالاري" - تورخان بيگ ، قاضي ، قارانليق محيط ده ايشيqli عالمه ، مدني حيا تا دوفرو قووشان "اوغوللاري" - جمیل بيگ ، مارال ، همای ، نادربیگ و باشقالاري تمثيل ائديرلر .

استثمار ، اجتماعي پرابرسي زليک و جهالت اوزه رينده قورولموش دونيانين منفور مجسمه سي اولان تورخان بيگين بئله بير فلسفه سي

واردير: "هئچ بيرحس، هئچ بيرقوت، هئچ بير يئر يوخكى، اورادا آلتون، گوموش رول اوينا ماسين... دونيانين بوتون لذتى، بوتون سعادتى آنجاق پارا ايله الدها ئديله بيلر. فضيلت ده پارا دير، انسانيت ده " بوفلسفه، تورخان بيگين پوزولماز حيات قانونودور. او، هر آدديميندا آنجاق بوقانونا اساسلانير، حتى اوغلونو ائولنديرمك ايستركن بئله، بوآمانسىز قاننون چرچيوه سيندن كنارا چيخميير. سئچديكى قىزى سئويب - سئومه مەسى ماراقلانديرمير. تورخان بيگ وارلى بير آداملا قوهوم اولماق، بوقوهوملو قदान نه ايسه بير شئى قازانماق ايسته يير.

تورخان بيگين پول ودولت احترامى صمدآقانى ("بختسىز جوان") خاطر لاتميرمى؟ وقتيله، فرهادى تحصيلدن ساغلاييب سئومه ديگى بير قىزلا زورلا ائولنديرمك ايسته ين حاجى صمدآقادا عينى فلسفه ده ن چيخيش ائديردى .

آزاد روح، آزاد دوشونجه، آزاد شوگى اوچون "اللاھين ايكى آياقلى بلاسى" كسيلن تورخان بيگ جيبي نين پولونا، قولونون زورونا آرغا - لانيب ۱۶ ياشلى مارالى، "مارال باخيشلى بير ملك" اولان فسونكار بير قىزى شوگىلى سيندن آييريپ او زونه آرواد ائدير. تورخان بيگ اينانيركى، وار - دولت، بزهك لى سراى، گوللو - چيچك لى باغ مارالى اكلنديرهك، اونو رام ائدهك دير. لاکن بئله اولمور. تورخان بيگين سرايى مارال اوچون زندان كسيلير. زاواللى قىز تورخان بيگين "بوروشموش موردار اوزونو" گورمهك، "كونول بولانديريجى سسنى" ائشيمهك اوچون او زونه يئرتا پمير. "گوزه ل باھار، هر كسين كونلونو آچديغى حالدا، مارالى كدرلنديرير، رنگا رنگ چيچكلرين لطيف رايحه لرى اونو بوغور، بولبول لرین شويملى نغمه لرى سانكى اونون طالعىز ليگينه آغلايير". نهايت او، جهنم عذابينا دوزه بيلمه - ييب "سوز وئردىكى، كونول وئردىكى" شوگىلى سى ايله قوشولوب، قاچماغا حاضرلاشا ركن وحشى تورخان بيگين گولله سينه هدف اولور، حياتلا ناکام وداغلاش يير.

پيئس مارالين فاجعه سى ايله باشلاييب مارالين فاجعه سى ايله بيتسه ده، سوژه تين مهم بير حصه سى جميل ايله همايين شوگى ما جراسينا

حصرا ئىدىلمىشىدۇر . جىمىل اۆز طبعىتى اعتبارى ايله فرها دىن "بختسىز جوان" ، و
فخرالدىنن "مصىبت فخرالدىن" روما نىتىك قارىداشىدىر ، هماي ايسسه ،
اونلارن خيالپوربا جىسىدىر . بوگنجلر نىن حياتا باخىشلار نىندا ، رفتار -
لار نىندا ، داورانىشلار نىندا نه قدهر ياخىنلىق واردىر !

مؤلف پيئىسده فاجعه ايله بيتن مارال - اعلان خطى ايله ياناشى ، جىمىل
ايله هماي نىن خوشبختلىك نىتىجه لىن سئوگى ما جراسىنى بوتون اثر بويو
انكشاف ائتىدىرىب قارىق پلاندا تصوير ائتمىش و بئله لىك نى ، اۆز مترقى
گوروشلر نىن هما نىست آرزو ، واىستكلر نىن فاده ائتمىشىدىر .

حس نىن جا وىدىا رادىجىلىغى نىن معا صرحياتا ، معا صرا جتماعى حادثه لره
مناسبتىنى آچماق اوچون اونون " شىدا " فاجعه سى خصوصيله اهمىتلىدىر .
" شىدا " فاجعه سى نىن موضوعو باكى نىن مطبعه ايشچى لر نىن ، و
زحمتكش ضيالى لار نىن حياتى نىندا ن آلىنمىشىدىر . جا وىد بو اثر نىن ده رقآل
حياتا داها ياخىن گله رك ، استئمارچى صنفلر نىن وحشى طبعىتىنى صونسوز
نفرت حسى ايله تصوير ائتمىشىدىر . ادىب نىن يارا دىجىلىغى نىندا آزا دلىغا ،
عدالت نىن چاغىر نىش موتىولرى بو اثر ده آرتىق سئنتىمانتال و مجرد دگىل ،
كونكره ت معنادا شىير ، كسگىن سسله نىردى .

اثر نىن باش قهرمانى شىدا خيالپور و ضدىتلى و لما سىنا باخمىا راق
كا پىتال نىست صنف نىن انتها سىز كىن و نفرت بسله يىر . اىندى جا وىدىن
روما نىتىك قهرمانى آرتىق باشا دوشوركى ، " عدالت ، حقىقت ، مرحمت " دئيه
فرىاد قوپارما قدان هئچ بىر شئى چىخماز . عدالتى آناق و آنجا ق مبارزه
ايله ، هم ده بارىشماز مبارزه ايله الدها ائتمك اولار . شىدا اوزون -
تعطىله حاضر لاشان مطبعه فعله لر نىن توتوب دئىير : " ... انصاف ، مرحمت
خولى لارى ايله سورونه جك اولسا نىز ، نىتىجه ده ذلت و سفالتدن باشقا
بىر شئى تاپما يا جا قسىن نىز .

شىدا فاجعه سى نىن ده جا وىدىن روما نىتىك قهرمانى آرتىق " حرىت پرىسى "
حقىن ده دومانلى ، رىتورىك صحبتلر اچمىر ، فعله لر نىن انقلابى چىخىشلار نىن
كؤمك ائدىر . اونلار اوچون مبارزما رشيا زىر ، امگىن كا پىتال و زر نىند
غلبه چالما سى اوچون اىندن گله نى اسىرگه مىر .

" شىدا " فاجعه سى نىن انقلابى پافوس آشىلايان مزىت لردن بىرى ده بودور
كى ، اثر نىن صونوندا چاراستىبدا دىن نىن دشورىلمه سى خبرى قارلى داغلارى
قالىن مئشه لرى آشىب دوغما آذربايجاندا چاتىر زحمتكش كوتله لىر

طرفیندن بویوک سفوینجله قارشیلانیر . بوشا دخبرد میرحما رلاردا نکچه رک ، زندانلارادا نفوذ ائدیر ، حبسخانالارا آتیلیمیش انقلابچیلارین دا اوزو گولور . محبوس انقلابچیلارین بیرری رومانوف سلاله سینین سفوٹونو ، اوز یولداشلارینا بئله خبر وئریر : "آرتیق زنجیرلر قیریلدی ، نهایت استبداد هیکللی دئوریلدی . روسیه چارلیغی محو اولدو . سعادت گونشی پارلاییر ، حریت پرسی گولومسه ییر . بوگون مظلوملار اوچون ان شرفلی بیربا یرام ، ظالمرا اوچون ان قورخونج بیرانتقام گونودور ."

هئچ بیرشبهه یوخدورکی ، صورتین دیلی ایله دئییلن یوخا ریداکی سوزلر مؤلفین انقلابا بسله دیگی شخصی مناسبتین افاده سی ایدی .

فاجعه ده بعضا انقلابی پافوسون ضعیفله مه سینه باخمی اراق ، "شیدا" حسین جاوید یارادیجیلیغیندا وائله جه ده آذربایجان ادبیاتی تاریخنده انقلابی مضمونلو بیر اثر کیمی دقتی جلب ائدیر .

"مارال" و "شیدا" فاجعه لری آچیق گؤسته ریرکی ، حسین جاوید رئال حیاتا ، معاصر دموکرات یا زیچیلارا یا خینلاشدیقجا اثرلرینین موضوعونو رئال حیاتدان آلدیقدا مجرد فلسفی آختاریشلاردان ، ضدیت لردن اوزاق - لاشیردی .

بواثرلر بیرده اونو ثبوت ائدیرکی ، "جاوید اوز خلقی ایله باغلی اولما میشدیر ، آذربایجانین حیاتیندان یازما میشدیر" دئییه نلر ، سهو ائدیرلر . بواثرلر گؤسته ریرکی ، حسین جاوید اوز خلقی ایله باغلی اولموش یارادیجیلیغی ایله اونون مدنی انکشافینا ، اجتماعی شعور تشکیلونه معین مثبت تأثیر گؤستر میشدیر .

حسین جاویدین تئز - تئز تاریخه مراجعت ائتمه سینین منفی بیر حال کیمی قیمت لندیره نلرده . یانیلیر دیلار . اگر حسین جاوید شرقین قدیم ده ن بری دیل لرده گزه ن "شیخ صنعان" افسانه سین اوز یارادیجیلیق لابراتواری نین سوز گجیندن کئچیریب ، جمعیتین کهنه لشمیش احکاملارینی رد ائده ن گوزله بیر محبت داستانی یارتمیشدیر سا ، هئچ بیر قباحته ایش گورمه میشدیر . عینی سوزو ، معاصر لیکله سسله نن "کنیاز" ، "سیاوش" و نجیب عموم بشری دوینغولار ترنم ائدن "خیام" پیئس لری حقینده ده دئمک اولار . بوجه ت ، هوما نیست صنعتکارین جغرافی سرحد ملی محدودیت بیلمه یین یارادیجیلیق افق لرینین گئنی شلیگینی ، بدیعی تخیل ونون احاطه لی لیگینی و درینلیگینی گؤسته ریرکی ، بیز بونا آنجاق سفوینمه لی بیک . آخی جاوید

جاوید. ائدهن ، اونو بؤیوک صنعتکارلار صیراسینا چیخاران دا "شیخ‌صنان" ، "سیاوش" ، "خیام" کیمی صنعت اینجیلری دیر . ادبیا تیمیزین قیـزیـل فوندونا محکم داخل اولموش بواثرلره بیز حقلی اولاراق فخر ائدیـریک . جاویدین بعضی تدقیقا تچیلاری چوخ وقت اونودورلارکی ، جاوید تاریخه مراجعت ائده رکن حادثه لره بوگونون گوزوایله باخمیش ، اونلاری معاصر— لیک باخیمیندان معنالاندیرمیشدیر . کیم دئییه بیلرکی ، "کنیاز" ، "سیاوش" "خیام" پیئس لرینده تاریخی لیکله معاصرلیک عضوی صورته باغلانما میشلار؟ بونلارین هئج بیرینده تاریخ کور— کورانه ایده آلیزه ائدیلمه میشدیر . عکسینه ، کهنه دونیا نین چوروموش اخلاق نورمالاری بوگونون دونیا گوروشو طلبری جبهه سیندن ایشیق لاندیریلیب تنقیده توتولموش دور . بو پرنسیپی معین درجه ده " توپال تیمور" ا دا عاید ائتمک اولار . بو پیئسینده ده مؤلف کهنه لیگین قارشسیندا کور— کورانه بویون اگمه مشدیر . حسین جاویدین یارادیجیلیق طالعی ائله گتیرمیشدیرکی ، او ، وزون مدت عدالتسیز تنقیدچیلره معروض قالمیش دیر . وولگار سوسیولوژیا ، و شخصیه پرستشین حکم سوردوگو ایلرده جاوید آنجاق تنقید هدفی اولموش دور . ۲۵— نجی عصرین ایلك ایل لریندن باشلایا راق ۳۵— نجوایل لرین بیرنجی یاری سینا دک دوام ائدن دؤورده آذربایجان ادبیاتینی ، خصوصاً آذربایجان نآترینی جاویدسیز تصور ائتمک ممکن دگیل دیر . جاویدین آذربایجان ادبیاتی تاریخینده توتدوغو موقعی قیمتلندیررکن نظره آلماق لازم دیرکی ، معین اجتماعی ، مدنی انکشاف یولو کئچن هر هانسی بیر خلقین ادبیات تاریخینده صابرلره یاناشی ، هادی لرده اولموش دور ، جبارلی لارلا یاناشی ، جاویدلرده اولموش دور . نظره آلماق لازم دیرکی ، بدیعی یارادیجیلیق آسفالت دؤشنمیش هار یول دگیلدیرکی ، هامی اونو ، بیر— باشا کئچسین . بدیعی یارادیجیلیق ائله بیر مرکب پروسه س دیرکی ، اونو— هره بیر جور کئچیر . اگر صابر ۲۵— نجی عصرین مرکب شرائطیندن اوستا— لیقلا باش چیخاریب ، بو پروسه سی ، عموماً ، مستقل یول ایله کئچمیشسه یاخشی نی پیس دن ، گوزهل لیگی چیرکینلیکدن حساسلیقلا آیرد ائده— بیل میشدیرسه ، هادی بو یولو دولانباچ کئچمیش ، بعضا ضدیت لرایچینده بوغولاراق ، یاخشی نی پیس دن سئچمکده چتینلیک چکمیش ، اؤز شخصی آرزولاریندان آسیلی ولما یاراق فکری بحرانلار کئچیرمیش ، بعضا ایده یا بودره مه لرینه معروض قالمیشدیر . یاخود انقلابدان صوراجعفر جبارلی سرعتله یئنی دن

قورولوب، سووقت پلاتفورماسی طرفینه داها تئزکئچدیگی حالدا، جاوید یارادیجیلیغی نین مفکوره جه یئنی دن قورولما پروسه سی تدریج له انکشاف ائتمیش، او، بو یولو جبارلی دان بیر آزون ترا باشا وورموشدور. البته، حسین جاویدین یارادیجیلیغی نین معین مرحله لرینده یا زیچی نین معلوم ضدیت لری ده اولموشدور. لکن بونو آتجاق جاویدین شخصی ضدیت لری کیمی ایضاح ائتمک سهو اولاردی. بوضدیت لری کونکره ت اجتماعی سیاسی شرائطین مرکب لیگیندن دوغما بیر حال کیمی قیمت لندیرمک لازمدیر. حسین جاوید معنالی حیات و یارادیجیلیق یولو کئچمیش، انسان – پرورلیک، حقیقت، عدالت، صداقت، مردلیک، گوزهل لیک کیمی نجیب، یوکسک بشری کیفیت لر ترنماق دن، استثمار دونیاسینا، خرافاتا صونسوز نفرت بسله یین گوزرکملی سوز اوستادی دیر، ادبیاتیمیزا گوزهل صحنه اثر لری، اولمز فاجعه لر بخش ائدن بویوک هوما نیست صنعتکار دیر. او، بین الخلق امپریالیزمی، فاشیزمی، استیلامقصدی گوده ن محاربه لری افشا ائده ن بویوک شاعر و دراما تورگ دور. آذربایجان ادبیاتی، آذربایجان تآتری تاریخینده حسین جاویدین اوزونه مخصوص فخری یئری وار دیر.

عباس زامانوف

یازیمیزا کوچورن: سونمز

يازان: دوكتور ميرزا پور عباس اردبيلي
(فيلولوژي و فلسفه دوكتورو)

دوكتور علي بيگ حسين زاده
يازيچي، شاعر، طبيب و متفكر

بیرچوخ آراشدیرمالاری، یوردستور یازیلاری ایله هله ده ایسته -
نیلن کیمی لایق شکلده تانینما یان علی بیگ حسین زاده یا شادیغیمیر
عصرین باشلانغیچیندا یئتیشمیش گورکملی متفکر، یازچی و مبارز شخصیت
لردندیر. او ۱۸۶۴ میلادی ده شمالی آذربایجانین سلیان (ویا: سال یان)
شهرینده، آدلی - سانلی روحانی عاقله سینده آنادان اولموشدور. آتاسی
ملاحسین تفلیس "مسلمان مکتبی" نده شریعت معلمی، آنا باباسی شیخ
احمد ماورائی قفقازین شیخ الاسلامی، مقام مرجعیتی اولماقلا دؤورونون
نفوذلو، سؤزو اوتر روحانی عالمریندن ایمیش.

علی بیگ حسین زاده ابتدائی تحصیلینی تفلیسده، آتاسی نین معلم
اولدوقو "مسلمان مکتبی" نده آلمیش، صونرا دولتی ژیمنازیانی بیترب
پطربورق دارالفنونون طبیعی علملر شعبه سینده قبول اولما بیلیمیشدیر.
۱۸۸۹ نجی ایله طب رشته سیندی بیترب، بیرنچه ایل گوتدو کده استا -
نبولا گندیب، "حیدرپاشا" آدینا مریضخانادا طبیلیگ ائدیر. اونون
اجتماعی - سیاسی چالیشمالارینین قیزغین چاغی دابورادان باشلانیر.

علی بیگ حسین زاده، دئمک اولار، هله دوخسان ایل بوندان قابا -
قلاردان، یعنی بیرسیرا شرق خلقلارینی سویقونجو باسقینلارلا ملی - مدنی،
مسکی - عقیده تی و معنوی اسارته آلماقا چالیشان بیرتیجی مستملکه -
چی لرین، اونلارین میسنور ما موریتی نین آلا یلا یوروشه باشلادیقلاری ایلک
چالاردان قفقاز، عثمانلی، ایران و عرب اولکه لرینده بیرلیگی "اتحاد
اسلام" ی یاراتماقا، تیکه - تیکه دوغراییب داغیدیلماقدا اولان تورک
دییلی خلقلرین بیرلیگینه، او یا نیشینا یورولادان اسلامی - وطنی غیرتله
چالیشمیشدیر. اوز یازیلاری و مسکی گوروشونده، فلسفی - سیاسی باخیشیندا
علی بیگ حسین زاده، اوزوندن اونجه اسلامی اولکه لری بیرلیگه "اتحاد -
اسلامه" چاغیرا راق، بیرتیجی مستعمره چی لرین ایچ اوزونو آچان، مسلمان

شرقینه اویا دیجی تکان وئره ن بئویوک روحانی عالم، اجتماعی خادام و فیلسوف جمال الدین اسدآبادی نین (۱۳۱۴ - ۱۲۵۲ هجری) گیزغین آرد - یجیلاریندان اولموشدور .

علی بیگ حسین زاده اموز دوغما یئرلرینه قایتدیقدان صونرا بیر سیرامسلکداشلاری ایله بیرلیکده باکیدا مطبوعات فعالیتنه باشلاپیر . او، ۱۹۰۵ نجی ایلده "حیات" روزنامه سین، ۱۹۰۶ نجی ایلده "فیوضات" مجله سینین نشرینه رهبرلیک ائدیر. او، "سالیانی"، "ا.ح"، "طورانی"، "فیوضاتی" و باشقا بله امضالارلا اموز اجتماعی - سیاسی و مسلکی دوشونجه لرینی داها گئنش اولچوده یایماغا باشلادیقدا تزارما مورلاری طرفیندن شدتله ایزله نیلیر، سیخیشدیریلیر و فعالیت یول وئریلمیر. اونون بئویوک فداکارلیقلا کئچدیگی سیلدیریملی، اوچوروملو یوللار، اموز وطنی اوغرو - ندا ظلم و ییرتیجی استبدادا قارشى چارپیشان، جانندان - مالدان گئچن بونونلا بیله اموز ائلینده "غریب" یا شادیلان، قیزقین اوره گله ائلینی سئوه - سئوه تک "یا بانجی" قلمه وئریلن آنجاق یئنه ده اینام و عقیده - سیندن دونمه یین بیرچوخ یورد سئوه لر ایچون توتارلی اورنگ اولابیلر . او، عثمانلی تورپاقیندا "سلطانلیقین" سلطان عبدالحمید قورولوشونون "ضدینه" اولان چوخ قورخولوبیر "شورشچی"، دوغما وطنینده ایسه روس امپر - یاسی نین، تزارین مستملکه قورولوشونون، روسیه ده کی "خلقلر حبس خاناسی - نین" ان باریشماز دوشمنی کیمی سیخیشدیریلیمیش، "اغتشاشی" ساییلمیش همیشه ده پلیس تعقیبنده یاری گیزلی، یاری قاچغین حالیندا یازیب یاراتمالی اولموشدور. بونا گوره ده بیرچوخ پلیسی مزدلونوکرلر اونو "پان اسلامیت"، "پان تورکیست" آدی ایله دامغالاماغا، نفوزدان سالما - عا چالیشمیشلار. اونو سوسدورماق ایچون اوزه رینه ییرتیجی، وجدانسیز باسقینلار یاپمیش، آغی قارا گؤتورمک ایچون، آلولو قلمینی سیندیرما - قا، اود پوسگوره ن آغزینی قاپاماغا چالیشمیشلار. بو "گناهسیز مقصره" هله ده تزار و عبدالحمیدجه سینه نفرت و سیخما بوغما دوام ائدیر، اونون اولو، پاک و اولمز روحو نامردجه سینه، پولیسی یوللارلا ایزله نیلیر . آنجاق اموز خلقی نین وبتوولوکده اسلامی اولکه لرین فداکار، مبارزو ظلمه، اسارتله باریشماز اوغلو اولان علی بیگ حسین زاده تاریخین قصد - غرضسیز صفیحه سینده، شیطان الی نین و قلمی نین چاتما دیقی،

ایشله مه دیگی پارلاق بیر صحیفه سینده اوزونه اولو، قوتلو - مقدس یئر
توتموشدور. اسلامی اولکه لرین اویان دیقی، ایران اسلام جمهوریتی نین
تاثیریه "اتحاد اسلام" دیله سینن تاریخی بیر ضرورته چوریلدیگی بئله
بیرچاغدا، "تورکچی اسلامیتین" اثرلرینی قالین جلدلرله چاپ ائدیلمه
سینه نجه ده ایستک و احتیاج واردیر. بیز بورادا بو بویوک متفکر-
ین یارادیجیلیقینا اورتک اولابیله جگ بیر شعرینی ساینغیلی و جلاتسی
صاف اوخوجولارا تقدیم ائدیریک :

اوجوندا دیر دیلیمین، حقیقتین بویوکو،

نه قویدولار ده یه ییم، نه کس دیلر دیلیمی

بیلیرمیسن جهلا نه ائتدیلهر وطنه

نه قویدولار اویویا، نه قویدولار اویانا

طوریر بلا حرکت، روامی بیر دیری یه

نه گتتمه ده ایلهری، نه دؤنمه ده گفیری یه

عدو قیرار قاپونی بیز افوده بی خبریز

نه باشقا، باشقالاریز، نه اتحاد افده ریز

آییلتمادی قلمیم شو تورک ایله عجمی

نه قویدولار یازاییم، نه قیردیلهر قلمی

***

("آذربایجان" ادبی، بدیعی ژورنالی - باکی ۱۹۸۵ نمره ۹)

شهریاریم

قاچا - قاچا ، اوچا - اوچا گلدی بالام ،

قانادیندا بولودلارین :

- تئز اول ، آقا موشتولوق وئر ،

شعری چیخیب شهریارین !

زنگ ، تلفن .

مئمبران (۱) دا صداسی وار خینجیم - خینجیم (۲) قاندا لارین (۳)

داغیم - داغیم زندانلارین .

- گوزون آیدین ،

شعری چیخیب شهریارین !

آغ بیرچک لی ، اوزو نورلو ، آنام گلیر .

صانکی سئوینج ، اینام گلیر ، آراسیندا آلولارین .

- اوخو ، اوغلو ،

جانیم قوربان نفسینه شهریارین !

ایشیئرینه جان آتیرام ، بوردا دوستلار ، هالای ووروب

اود دولدوروب اوره کله شاعر سوزو .

کیرپیک لرده سئوینج یاشی مرجان - مرجان

شعری چیخیب شهریارین بایرام اددیر آذربایجان !

بلی بیرده گلدی سسین .

یاد سس لری ، دئدیم کسین .

آرخام ، هلویم ، مقدسیم ،

اود نفسیم ، شهریاریم !

کاش همیشه ائله - بئله

سسین گل سسین ، شهریاریم

یئرین ، گویون ظلمت وقتی

پارلاق بیر ایلدیریم چاغدی .

کور (۴) کوکره دی ، آراز قالخدی ،

۱ - مئمبران = یئر آدی . ۲ - سس ، صدا . ۳ - قاندا ل = کنده ، پابند .

۴ - کور = بیر چابین آدی .

آراز قانلی شهریاریم ، موغان جانلی شهریاریم !

قاشین - قیلینج ، گوزون آینا ،

سالم قولومو بوینونا .

سن دوشسن ده مین اویونا ،

صاف آلماز (آلماس) سان شهریاریم !

سارسیلمازسان ، شهریاریم !

سنمی دئدین ، باغریندا اوخ :

" من اولموشم ، آغلایان یوخ "

دی گل بیرآز ، غم یشمه چوخ ،

ساغدی ملت شهریاریم !

دومان اوتسون . . . گوره جکسن :

داغدی ملت ، شهریاریم !

دنیز - دنیز قان وئردنیز ،

سورگون لرده جان وئردنیز .

گول اکدنیز ، وای دردنیز ،

کورپه سی فداکاریم ،

افتخاریم - شهریاریم !

بیر کارانداس (مداد) ، بیر آغ کاغید -

بیزیم اومید بایراغیمیز .

شعرین گزیر آغیز - آغیز ،

تسلیمسن ، شهریاریم

کونلوموزون سه تاریندا

ساری سیم سن ، شهریاریم !

کسیلسن ده ، آسیلسان دا ،

قدرت گزیر قاندا ، جاندا .

مصراعلارین هایقیراندا

طوفان سوسور ، عمان سوسور ،

مفرور ، جسور شهریاریم !

*

دشمن لرین هاچا ديللى ،
بيري گيزلى ، بيري بللى .
قارانليقدا سوز مشعللى ،
شعريميزين ووران نبضى ،
وطن رمزي - شهر ياريم !

*
تبريزيمين ارنلرى ،
سلاحسيز دا سنگر شيرى ،
تانكى ييخار تونج (مفرغ) اللى ،
تكى امر ائت ، شهر ياريم ،
فندى ، بندى ييخيم ، ياريم !

*
"خياباننى" يفتيره ن خلق ،
ههچ وقت دوستاق اولمايا جاق .
سسين گلسين ، سسين بولاق ،
منه داياق ه شهر ياريم ،
قوجا قلاشاق ، شهر ياريم !

*

من نەيەم؟

*****

شاعرم، محبت ائلچى سىيەم-من، * زمانە كئچىرىب سىناقدان منى.
دوستلوقكاروانىن يولچوسويا من، * سالانماز چال تىكانا ياقدان منى.

من، آراز دكىلم يويام، آريدام، * بىر زىنە بولاغام، آخىرام مدام.
گاہ كدرلەنيرم، گاہ بولانىرام، * سىنايا بىلرسىزقا يىناقدان منى.

دنىزم، هر سحر كل سوراغىما ! * باخما بو اوتركى چاغلاماغىما !
تانىماق ايسىرسن ؟ كل قوجاغىما ! * تانىماق محالدير قىراقدان منى.

من بىر ترچىچكم، وطن باغىندا، * آچارام باھارىن ايلكىن چاغىندا،
ساوالان داغىندا، سهندا غىندا . * كزە يىن بو داغدان، اوداغدان منى !

باھار نىسىمىيەم، عطيرلى، سىرىن . * افق تك مونسوزام، دنىزتك درىن .
من "آنادىلى" يەم، بال كىمى شىرىن . * ائشىت قايماق كىمى دوداقدان منى !

قوپارماق اولورسا كولو، يارپاقدان، * چىخارماق مەكن سە، آوو، اولاقدان،
آيىرماق چتىن دىراتى دىرناقدان، * اتم، آيىردىلار دىرناقدان منى !

سايىرىشان اولدوزام، هر كئجە يارى — * حسرتلە آخىرام افقە سارى.
باتماق اىستەمىرم، سىزى تانىرى : * قورتارىن بوقانلى شفاقدان منى !

امىد چىچكى

*****

پايىز آخشامىنن درىن مەناسى، * بولود تك توتولموش اورە كلردە دىر .
فصلر اوتدو كجە، انتظار كۆزوم، * چاتما مىش آرزولار، دىلك لردە دىر .

هر بىئىرى كزىرسن، ھارا باخىرسان، * سارا مىش يارپاقدىر، قورو خزل دىر .
آچىق اورە كلرە، شاد كۆنول لرە، * قوپ - قورو خزلدە، تردىر، كۆزەلدىر .

اي اولو طبيعت، اي بۆيوك تانىرى ! * اولوشكت كول لرى، توك يارپاقلارى !
وئرىرسن وئرمەنە شاختانى، قارى، * امىد چىچكىمى سولدورما بارى !

آقای سیدنقوی (حامد) صاحب تبریزی نین بعضی ترکی غزلرینی فارسجا شعره چئویرمیش و بوایش ده چوق موفق اولموشدور بورا دا صاحب و حامد مددن بیر نمونه و فرندن صوراحا مدین (وصل اوروجی) آدلی ترکی غزلینسی درج ائدیپریک .

خط غباری عارضین آیات قرآن ائیله میش
حسن صاحب شوکتین موری سلیمان ائیله میش
نقطه شهوانی لیلیوبدور گوزلرین جیرا ن گوزین
قا شلارین یا یرام هلالین طا قنسیا ن ائیله میش
آز دیروب دور گولیوزین بولبوللری گلزاردن
سونبولی ریحا ن خطین توپراقه یگسان ائیله میش
کعبه نی بتخانہ بتخانہ اتمیشدیر فرنگی گوزلرین
یغریوزین زنا رزلفین کا فرستا ن ائیله میش
باشینی خطشاعا یلن دو تو بدور آفتاب
تا منیم چایک سواریم عزم میدا ن ائیله میش
لعل میگونین کی ایچیب دور بدخشان قانینسی
غنچه نی بولبول گوزینه قا نلوپیکا ن ائیله
التفات لعلجا نبخشین قا را گونلولبری
خلقا یچینده پرده دا رآب حیوان ائیله میش
درد عشقین چهره زرین ایله بیر یوزونسی
صفحه خورشیدتا با ن تک زرافشا ن ائیله میش
موجه دریای احسانین دو تو بدور یغریوزین
شوق رویین بوجها نی شهر یونا ن ائیله میش
نه عجبگر (صاحب) ایلن خطینی قیلدیم رقم
خط خالین ائیله چوق کا فر سلیمان ائیله میش

ترجمه حامد:

جلوه خطا رضت آیات قرآن کرده است
موررا حسن جهانگیرت سلیمان کرده است
چشم آهون نقطه شهوی است از چشمان تو
ایروانت ماه نوراطا قنسیان کرده است
راه گلشن، بلبل ز شوق رخت بنموده گم
سنبلان را نوخطت با خاک یکسان کرده است

کعبه را بتخانه کرد آن چشم کافر کیش تو
 شهر را زنا زلفت کافرستان کرده است
 آفتاب از شرم رویش سر بزبانوی غم است
 ثابت چاپک سوارم عزم میدان کرده است
 لعل می گونت ز بس خون بدخشان خورده است
 غنچه را در چشم بلبل تیرو پیکان کرده است
 لعل جان بخش سیه روزان و زون بخت را
 پیش مردم پرده دار آب حیوان کرده است
 درد عشقت ، با رخ زرین بساط خاک را
 چون رخ خورشید نور افشا نزار افشان کرده
 موجه دریای احسانت زمین بگرفته است
 جلوه رویت جهان را شهر یونا نکرده است
 نی عجب گر خط (صاف) را رقم زد حسن تو
 خط و خالت ای بسا کافر سلمان کرده است

وصل اوروجی

قویم میورلر کی گفدم محضر دلداره منی
 آیریلیقدان جانا گلدیم یفتیرون یاره منی
 قفسیندن چیخوبن گتدی گوزه لرداليجا
 بو هوسباز کونول ائيله دی بیچاره منی
 غم بیژیکدیردی گتور ساقی می گلرنگی
 قویما ائتسین یینه بیچاره بو پتیاره منی
 بیلمه دی قدریمی ، اغیاريله یارا ولدی یینه
 ساقدی یوسف کیمی بازارده اغیاره منی
 فرقتیندن جانا گلدیم گوزه لیم آلاها باخ
 ائتمه مجنون کیمی چوللر آرا آواره منی
 هجر قوردی منی بیر تماقه قیچر دوب دیشینی
 رحم قیل قویما کی ائسین بو قودوز یاره منی
 توكولور گول یوزیوه ، قویموری نظاره ائدم
 تا پیشیر سویگولوم اول طره طراره منی
 ایسته دیم گول یوزیوی صحن گلستاندا گورم
 قوودی با غبانقا پیدا ن قویما دی گلزاره منی

دوتموشام عشق یولوندا بیر عومور وصل اوروجی
گل ترحم ائیله بیرگون چا غیرا فظا ره منی
(حامد)، یم اولمه سینا ولذوقلی شاعرکی دییوب
" چکمه رم ال آتکیندن چکه اردا ره منی "

محمد رضا روحانی، زنجان:

کونول آرزوسنی
کونلوم ایستردا غیدا پرده نی اسراری گوره
دورا بی پرده، پسر پرده ده کی یاره گوره
یا ندیرا کوینکی چولقا شد. یرا قیدین قفسین
سیند یرا سلسله نی، صورت دلداری گوره
قاب قوسینی گزه سینه نی غمدن قوتارا
دل بیداری تا پا، دیده ی بیداری گوره
اثری گورمه دا هی سا لیر عطشدن کونولی
ایستیر آثاری آتا، صاحب آثاری گوره
گوهر عشقینی صدقیله توکه، دامینینه
اؤزی تقدیم ایلیه روی خریداری گوره
گیده افلاکه یا را انفس و آفاقی بوتون
(دار ی)، ویرانه قیلا، دیرده دیاری گوره
لوح محفوظی تا پا، نکته به نکته اوخویا
محور گردش گردونه ی ذواری گوره
یا ندیرا شهپرینی آتش عشقیله اوچا
مست و مستانه گیده محضر هشیاری گوره
پرچا لاپا زجا لیا، ظلمت نفسین نفسین
مخزن نوری تا پا، منشاء انواری گوره
سیلکینه قیدتعلقدن ایده عرشه عروج
صحن تجریدی گزه، مرکز پرگاری گوره
بورا بوینون هر سین ملک و منیت دا غیلا
کوی وحدتده طبیب دل بیماری گوره
قافله گورمه یوروب کونلومی، ایسترجالیشا
آختارا قافله نی، قافله سالاری گوره

طره‌ی یارداخی ویجینه گلمور دولانیسیر
 طره‌نی طرح قیلان صانع طراری گوره
 رضا یا . سویله گونول آینا سینی پاک ایله سین
 پاک اولان دیده گور ایسته سه اسراری گوره

مزیز محسنی
 =====

دیلسیز بیر بوئیوک خلق گنده جک با دا

<p>آتا مدان، آنا مدان، آنا قالیب یا دیگار یا را دیب، مثلر، فلسفه، اشعار تاریخین آلتینا یا زیلیب بونلار اولوب دور بیز لره بوئیوک بیر نیسگیل تا پدا نیب حقیقیمیز، سینیب بئلیمیز؟ طالسی قارا دیر، منلیگی ازگیسن قورور، اغوز پوردونو، قورور اقلیننی اونونلا کوله لیک قفیلین آچنار! خلقیننی آنا نا، امکین دو یان نا اونو حفظ اتمگه جانان گنچمکدیر دیلسیز بیر بوئیوک خلق گنده جک با دا الهام منبعیدیر، منیم اقلیمه گزیشیرقان کیمی دامارلاریمدا گونلریم، آیلاریم کچه اونونلا تا پام وارلیغیمی، تا پام اغوزومو اقل لرین درد- غمی محو اولتا تامام گونش قانا دساللا، پارلایا وارلیقق روحوم دا، جانیمدا، دیلیمدیر، دیلیم حسیم، هیجانیم دیلیمدیر، دیلیم</p>	<p>منده بیر انسانا منیم دیلیم وار بودیلده دانیشیب بیزیم با بالار با یاتی، قوشمالار، درین نا غیلار نییه بس بو قادر، بو قدر تلی دیل نییه بس کسلیب بیزیم دیلیمیز بلی، دیلی یا ساق هر بیر کیمسه نین هر انسان قورویا، دوغما دیلیننی اونون الینده وار بوئیوک بیر چار دنیا دا ان بوئیوک شرف انسانا اغوز آنا دیلیننی سئومک دئمکدیر وطن سیزی یا شاق ممکن اولسا دا اوره کدن با غلییا م دوغما دیلیمه دیلیم سونمه یین آلولو، سئوگی ان شیرین، امیدم آرزوم بودورکی، سویلیم دیلیمده اوره ک سوزومو اغوز دوغما دیلیمده یا زام، اوخوام رد اول او نومدن، ظلمت قارانلیق</p>
---	---

***   ***   ***   ***   ***

* غزل *

تارلادا لاله لر آچسین ، اوخوسون تورغایلار
 موغانا دوغری آخیر شوق ایله ، آل پرده آراز
 باغلایبدیر ، او ایپک رشته ایله هر طرفی
 بو ایپک رشته نیده دهرده کیمسه قیرماز .
 توره مز هنج قلمیمن ، نه گوزه ل سوز ، نه غزل
 خاطریمده او گوزه للیک پریسی چالما سا ساز .
 بویا ما ز اولسا جواهرلری نقاش ازل ،
 کیم آلیردی او حقیر داشلاری ؟ فکر ایله بیر آرز .
 یاز - دئییر : شعر و غزل فارسجا ، منه " اوستاشفق"
 ائل دئییر : " ساهر آمان ، فارسجا دا یاز ، تورکجه ده یاز !"

گنجه شهریور ۶۵

* ملکه نین کویرلره سفری *

خان قیزی ، خان آروادی ،	سا چلارینی دارادی ،
فاخر لباس گئیینیب ، عطیرلندی ، بزه ندی .	
نه با هاردا ، نه یازدا	آیدین ، سرین پاییزدا
	کویرلره یوللاندی .
نوکرلری دالیندا ،	ندیمه لر یانیندا
اوت سوز ، سوسوز چوللری ،	قاریش - قاریش گزه رک
	نه باغ گوردی نه چیچک
لاکن پالچیق کومالار	لوت ، برهنه قایالار
	اونا جنت گوروندی .
گوردی خارا بکندینه	بیر قاپیلی داخما یا
گوردی او جاق باشیندا	بیرا پریمیش قاری جیق
آلتیندا بیر دوشکجه	یانیندا بیر داغارجیق
قارا بوغدا اونوندا	گوللو چوره ک بیشیریر .
دئدی : - خالا ! نجه سن ؟	دئدی : قادان آلیم من
قوناق اولسان بیزلره	یا وان چوره ک یئیهرسن
شور سولاردان ایچه رسن	حالیمیزی بیلرسن .

گاه ها وادا ، گاه يئرده
گۆزدی او هیز گۆزلی

چۆلی ، گلستان ائدهر"
آغ کرپیچ دن یورت تیکر"
گول گتیره ر باغلاردان"

*** ** **

نه یئل اسدی باغلاردان

آجلار یئنه ، آج قالدی ...

*** ** **

باش کندینه *خاقانین
- سیاحتی آندیران -
تهران ۱۴/تیر/۵۵

سفر ائتدی خان قیزی
محیطینده ، چوللرین
بیر چوق چیرکین پرده لر .
دئدی: "شاهلیق تئزلیک له
" چۆره ک وئره ر آجلارا
" سو گتیره ر داغلاردان

نه سو گلدی داغلاردان
نه اوت بیتدی کویرده ....
قومسال قالدی ، شورسولار
طوفان یئنه سس سالدی

دؤندی خاتون جلاللا
گۆردی کوچه ، بازاردا
شکیل لرین الوانین *** ...

(* پایتخت . **) ملکه نین سیاحتینه دایر رنگین تصویرلی مجله لر .

حسینعلی رفیش شقاقی " رهگذر "

آی انسا نلار، انسا نلار

دنیا بین مظلوم ملت لرینه تقدیم اولور

آی انسا نلار، انسا نلار

دردیزمینم جانیم، آیلین آیلین، آیلین آما ندیر
آیین شاین یا تما ئین، برگوی قانلی دومان دیر
قان دنیزی قاپنا نیر، گنه یا مان طوفان دیر
اونون تکجه ایسته گی، قان دیر، جان دیر، انسا ندیر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

دلیر (۱) قیزیشیلار، خلقی اودا چکیرلر
جانلار ثمر لرینی، کسب، بیچیب، دیدیرلر
انسانلارین قانلارین چکیب سوروب، ایچیرلر
دوداقلارین، اللرین، اول قانلار لایبیرلر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بله گچن دویوشدن قانلار آغلاییرلار
قارالچک آنالار آغلاب سید قاییرلار
ایتمیش بالالارینی داغ داشدا آختاریرلار
قولدورلار، قیرقین حاضرایرلار
آنجا ق جان قی قولدورلار قیرقین حاضراییرلار

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بیزله قانادقا نادا وئون قوشلار گفدیلر
انگین قاپمین دوشونده (۲) نظرلرن ایتدیلر
طوفانلار چاقلاما قین یا غین لیقین سجدیلر
قارانیقلاردوشمه میش بودنیا دان کوچدیلر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بیزلر قالدیق تا گورک چا خنا شما نین چا خما قین
مویرینه یرا وسته قان سلینین آخا قین
آنالارین حسرتله بالالارا باخا قین
قیزلارین توی آقشامی قاندا ن حنا یا خما قین

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

۱- ابرقدرتلر، ۲- افق

تازا عرصه یه گلن جوانلار نه بیلیرلر ،
آدام بیرتان قوردلاری قوزولارنه سچیرلر
ایچی بوش وعده لره اونلار تئز سوینیرلر
قان ایچن چوبانلارین سوزونه باش اییرلر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

آی انسانلار ، انسانلار
اوگوندن کی بودنیا یا شیردنیا آدینا
تاریخینده " عدالت" آدی گلمیر یا دینا
هیچکس یتیشمه ییبدی مظلوملارین دادینا
ضعیف لری سوزونه ، یازیق لار فریا دینا

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

ضعیف ملت لر گرک، اودا ایچینده یانالار
اونلارین اولکه لری، قان ایچینلر آلالار
مظلوملارین بوینونا آغیر زنجیر سالالار
یا لانچی حق سونلر ، دوروب ، گولوب باخالار

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

هرگون تازا شکیلده بیر ظالم خلقی قیریب
خلقین اوزاللی له بیر بیرینی قیردیریب
اوقانلاز باها سینا ، نه سارای لار سالدیریب
ایچیبه چالیب ، اوینا ییب ، خلقی یا خیب یا ندیر

۷۷XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

نیا سو یوظالم لر قالخوب حقی سیندیریب
انسانلاری دوسداقا ، سالیب ، دوتوب آس دیریب
خلقین یوردون ، یوواسین اودا چکیب یا ندیریب
مظلوملار قایقی سینا چاتانلاری قیردیریب

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

" شاعر لرده" اونلارا مدح و ثنا دئیبلر
اونلاری انسانلارین بوینونا میندیریب لر
انسانلیقین حرمتین آچا قان دیریب لر
شعرین شانین شوکتین محوادیب از دیریب لر

آی انسانلار، انسانلار

همیشه زوردو، زوردو، ساده کونول اولماقین
آی حرمتلی آنالار، گول تک آچیب سولماقین
گوزل گوزل بالالار، دوفوب اودا سماقین
محببتدن، صفادان، داها سراغ آلماقین

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

قورتاردی، اولدو، گتدی انسانلیق دان بیر آدوار
گونلونوزا یستدیگجه، آه وار، قان وار، فریاد وار
گوزیا شی وار، فغان وار، اولدورمک وار بیداد وار
تازا چیخان صدام لار، یزیدلر وار، شاداد وار

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

آی آنالار آنالار

دیملک اولمازدوغماقین، دوفون آنجاق اونلاری
بویودرکن آنیدین، تانیدیرین بونلاری
قان قان دئین دشولری پیریتجی حینونلاری
دئین قارداشجا سینا، سوسینلرانسانلاری
انسانلیقین پالینی سوله ورین اونلارا
اول گوزل اولادلارا، قیزلارا اوغلانلارا
انسانلیقین حرمتین دئین اوجیرانلارا
اورتاق اولسونلارگرک صونرالارانسانلارا

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

دشمنلیگین تومونودئین اونلار آتسینلار
دئین بوسرعدلری یخسینلار، سارسیت سینلار
اوجیچیک لر، بیربیرین قارداش باجی سانسین لار
بیرلیگین خوش نغمه سین اوغوسونلارچال سین لار

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

اونلار تکجه تانری یا مدح وئنادسین لر
بیربیرینین شن لیگین تانریدان ایسته سین لر
دشمنلیگین، نفاقین آدینی بیلمه سین لر
سعادتی بیرلیکده آنلا سینلار بیل سین لر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

قوی سر دوشسون بیرگوپه بیرلیگین آوا زیندان
شاعرلرین سوزوندن، عاشقلارین سازیندان
ایشیقلانسین کونول لربیرلیگین آما زیندان
قورتولسین لارا نسانلار " ایسم لرین " نازیندان

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

اولدوزلارین کاروانی زومزومه یله گچرکن
دنیزلرده، داغلاردا کائناتی اوپرکنی
انسانلاری بیرلیگه گوزوروب چاغیرارکن
عشقین یولون گدیرلربیزلره گوستورکن

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

الوان چیچیک لرها می بیرلیکن عطیرین ساچیر
سنبل لرین تللرین بیرلیک دارا قی داریر
بولوتلار بیرلیک اوچون گویدن یره آغلا ییر
اونلارین گوزیا شیندان آخان بولاخلاقا ینیر

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

آی انسانلار، انسانلار
بوکاروانلارلابیزده گلین یاریولداس اولاق
عشقین کتابین آچاق، دشمنلیک داشین آتاق
بوکارانلیق دنیا دا انسانلیقی آختاراق
تفرقه دیوارلارین، همارلارین سیندیراق

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

من بیلیرم بوسوزلرا وزون آرزویو خودور
دنیا نین بوسوزلره بله امکان یو خودور
آنجا ق بیرلیگین درسین حیات بیزه او خودور
یقین بیرلیک ناخیشین چرخ فلک تو خودور

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

بیرگون اولارا نسانلار سلاح لاری آتارلار
بوده شتلی یو خودان، گوزلرینی آچارلار
قارداش باجی دشیرکن بیربیرین آختارارلار
بیرلیگین اوچا غینی آختارارلار تاپارلار

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

۱- بهشت

مونرا گلن انسانلار!
آی باجیلار ، قارداشلار!

گورسنیز ، سیزلرا گرا وگون لری ایل لری
آین شاین پاشایان ملت لری اقل لری
بیرلیگین جنتینده سیراؤنده گول لری
اودوراندا یاداؤدین ، بیزلری ، نیسگیل لری

تهران مهرمه ۱۳۶۱

پوشهراقای حسن مجیدزاده (ساوالان) طرفندن سویلنمیش و آقای علی
برلیانی طرفندن بسته له نه رک آقای قره باغی طرفندن جمهوری اسلامی
رادیسو ایچون اوخونموشدور .

حق یولو

دایانما قارداشیم
وئره ک بیزال - اله
نهفتیمیزدوشوب
دیلدن - دیله

گرکدی چالیشاق
امکله آلیشاق
سعادت بیز
یول آچاق

بوگون بونهفتی
ایشایله پارلاداق
شعاسی هریانا
دوتسون آیاق

هامییا بللی دیر
بو یولدو حق یولو
اوره گیمیز
اومیدلردولو

کتچی قارداش

هریئری اک

قوی بول اولسون

زحمتینله حلال چورک

بول تاخیللی چوللربیزیم

صاف اوره کله اوللربیزیم

اولکه بیزیم ، زحمت بیزیم

نهفت بیزیم ، عزت بیزیم

ایشچی قارداش

ایشله ، یارات

یوکسک لره

باشین اوجا ، شرفله چات

هرمتلیدیر ایشچی اللر

ایشی سفون دیر بیزیم اوللر

اولکه بیزیم ، زحمت بیزیم

نهفت بیزیم ، عزت بیزیم

شعرلر ویازی لار

"وارلیق"ین پوستاقو طوسوندا (صندوق پستوندا) اوست - اوسته قالانمیش
یا زیلاردان بیرنئچه سطرلده اولسا، سوز آچماق ایسته بیریک، هامسی
علاقه لی دوستلارا تشکرله، سوزو اورمیه دن "آدسیز" امضالی شاعرین گونده -
ردیگی بیرنئچه اثر دن نمونه لر وئره رک باشلا بیریک :
آی ائلیم جنته دؤنده ر چوروموش طور باغینی
یئر اوزون جنت ائدن، ائل سئوهر، ائل لریا شاسین !
چال شعیر (شعر) سازینی "آدسیز" سنسه سال تئل لرینی
خلقیمین سازی دئسین سازداکی تئل لری یا شاسین !
بیرغزل دن: ماتمین توتدو گولون باغدا ساری بولبول لر
سن - سه وئردی بولودلاردا باغ آغلاشدی بیئنه .

بیر باغی :

غم عشقین هامیسی شه دو شکر اولدومنه ،
شام تاریم سنین عشقینله سحر اولدومنه ،
نئیله ییم کی رخ ماهین نظریمدن کؤچسون
سنه ائتدی کجه نظر، دنیا بتر اولدومنه .
ماکو - بالغ صمدزاده

شمعدانی گولو

سن ای نازنین شمعدانی گولو صفالی، گوزه ل گول لرین پایه سی
صبا نین ملایم اسن یئل لری فضانین سرین، روحلو بیر سایه سی
دوشوب اوستونه نرم ونرمک لطیف بشجردیب سنی رحمتین دایه سی
سن ای "وحده لاشیریک له" ه تجلی وئره ن وحدتین آیه سی
آچار گول لرین گاه گولر، گاه سولار بو دور خلقتین کهنه سرمایه سی
سیدهدایت اله - نور آذر

تبریزدن "م - آدلی" نین بیر قطعه سینی نقل ائدیریک :

شاعر او غلوم نیسگیلله نیب آغلاما دردی، غمی اوره گینه باغلاما
بوندا ن آرتیق سن کونلونودا غلاما آخار سولار اوز - یوخاری قایدماز
کئچن عمرون روزگاری قایدماز

اردبیلین "نیر" ین دن آقای توکل جان نثار نیلی، گوزه ل بیر مکتوبدا
بیرکند مکتبینه کئچن احوالاتی بیزه یازیر و کندلی اوشاقلارین محرومیت

و یوخسوللوقلاریندان بیر اؤرنک (نمونه) کیمی بو حکایه نی آنلاتیر :
... اوگون یا دیندا دیرکی، من صنفده (کلاسدا) جوادی سسله دیم،
و اوندان درس سوروشماق ایسته دیم. بونودا دئییمکی، اوگون
درسیمیز "نار" درسی ایدی .

اوندان سوروشدوم بوگون درسیمیزنه دیر؟ دئدی : آقا، بوگونکو
درسیمیز "نار" دیر. دئدیم : جوادی دئی گوروم بو "نار" سوزونجه
بخش (هجا) دیر، دئدی، بیلیرم، بیرتک هجا دیر. نارین حرفلرینی،
سسلرینی خبر آلدیم، صایدی : ن - ا - ر. بیردن سوروشدوم سن
هئج نار گوروبسن می؟ دئدی، بلی آقا، چوللرده بیتگی لر آراسیندا
چوخ گوروموشم. اما بیز اونا "نار" دئمیریک، "قوش اوزومو" دئمیریک!
بوسوزو، جوادیان ائشیدر- ائشیتمز، اونون درد و محرومیتینی
لمس ائتدیم. اوره گیمه اود دوشدو. بللی اولدوکی، جوادی عمرونده
نار گورمه ییب، اما نارین نجه هجالی اولدوغونو، وهانسی حرفلردن
تشکیل تاپدیفینی چوخ یاخشی باشادوشور. فکرلشدیم بیرنارلا صاباح
صنغه گئتمه لیم، اونو جوادین الینه وئریب و بئله دانیشماغیم
لازم دیر: بو، نار دیر، کتابدا گوردوگون و اونو قوش اوزومو
بیلدیگین آنجاق نارین شکلی دیر.

علی (ع) دن اؤگرنک محترم اوخوجوموز آقای ج- باریشماز، گوزهل
یازی و سوزلرله حضرت علی نین وجیز بویوروقلاریندان و قرآن کریمین
آیتلریندن گونده رمیشلر. بیزیم " وارلیق" دا ایشلتدیگیمیز یازی
قایدالاری ایله توتما ما سینارغما، اوخوجوموزون مکتوبوندا ن پار-
چالار گتیریریک :

از علی بیاموزیم
 كُنْ فِي الْفِتْنَةِ كَابِنَ اللَّيْتِ لَا تَطْهَرُ
 فِتْرَكَ، وَلَا تَصْرَعُ فِتْلَكَ.

۱- فتنه گو نمرنده خردا بو غور تک،
 و نریون یسنگی رنده ساخیلون.
 دوزگی ازله تک اولما ساکن،
 گره کمر ویرلیک بولون و اخیلون.

مَنْ تَعَالَ خَنِيًّا وَتَوَاضَعَ لَهُ لِعِنَاةٍ
 ذَهَبَ ثَلَاثًا دِينَهُ.

۲- دارلیا کچیس، وارنیدان اؤترو،
 اوچ قسمت دینون اکیسی کدر،
 قاریسیان ظالمی دوزو قوروسان،
 آچی فلیق - او جالیق، آرادان کدر.

الْحَقُّ لَا يُعْرَفُ بِالرِّجَالِ أَعْرَفُ
 الْحَقِّ تَعْرِفُ أَهْلَهُ.

۳- ان بیرد امجیدی دریا حقت -
 داعی دریا دانسا، دریا اولانماز،
 ان نین ایاتی زو یوشیر کون،
 داعی تشر بولانماز، دریا بولانماز.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى
 وَلْيَدْعُ رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ
 يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ فِي الْأَرْضِ
 الْفُسَادَ. سورة هود

۴- وای اوسین اؤدینن بولین حالینماز
 فرعونلار داشینی دوشونه وورا،
 قور خورام دینوزون دیه ملت،
 دینن خلعینن باشینا وورا.

ع. بهار شمس

موغان دوزوندن گلن دوست سسی عزیز اوخوجوموز، کئدمعلمی پهللی وند
موغان دور، او جاق قیشلاق کئدیندن چوخ صمیمی بیر مکتوب دا مختلف
مسئله لره تماسلا، از جمله بئله دئییر:

" عزیز قارداشلار، قومی شرف نامنه وگله جک نسللر نامنه توتدوغونوز
بونجیب یولونوزا دوام وئرین، قویما یین آذربایجان خلقی بوندا ن آرتیق
حق سیزلیگه معروض قالسین، بیرده کی آذربایجان دیلینده چیخان نشریه لر
و کتابلاردا لهجه یه یول وئرمه یین، زیرالجه بیزیم شیرین و گوزل ادبی
دیلیمیزی کسردن سالار، و اونو گئری یه قویار، وهر منطقه نین اوزونسه
عاید بیر لهجه سی واردیر، بو، بیزیم بیر لیگیمیزه ضرر و ورار، بیر جور
ائدین کی، آذربایجاندا هامی نشریات، رادیودا داخل، ادبی دیلی
ایشلتسینلر، تا کی، ادبی دیلیمیز انکشاف ائتسین... "

بو "لار نه دیر؟" تبریزدن مکتوب یازان عزیز اوخوجوموز، آقای رسول
فتحینین یازیسینا گنجیکمیش اولسادا، فکر وئرک گرک لی دیر.

محبتلریندن نهایت سیز تشکرا ائدیریک. بو عزیز اوخوجوموز دئییر:
"بیرنئچه گون قاباق وارلیغین تازا سایی الیمه چا تدی، هوسله بیرینجی
مقاله نی اوخوما غا باشلادیم. مضمونو چوخ خوشوما گلن بو مقاله نین (ص)
حرفلری لاپ حوصله می آ پار دی. آی گوزلرینه قربان عزیز قارداشیم، بیزیم
آذری دیلینده (ص) سسی یوخوموز دور. بونودا دئمه لی یم که من او یئریمه -
میش یوگورن آدا ملاردان دگیلم کی بیردن (انصاف) یا (صیاد) کیمی کلمه لری
ده (س) حرفی ایله یازما غی ایندی دن روا گوره م. خبریم ده واردیر کی، قدیم
عثمانلی چاپی کتابلاردا بعضی کلمه لری بوجور ایشله دیبلر. آما، اونسا
دورسان اونلار مثلاً (توپراق) کلمه سینده چوخ یئرده (طوپراق) یازیلار.
بونولا بئله، او قدر کی خبریم وار، اونلارین دا دانیشیق لاریندا (ص)
سسی یوخ دور، و بو قدیم چاپ کتابلار او زمان نه اصول اوزه رینده یازیلدیغی
بیلیمیرم."

بوسؤال یازی قایدالاری مسئله سینین بیر پارچا سی دیر. بوبابدا، اوزون
بحثه احتیاج واردیر. لکن هله لیک حرمتلی اوخوجوموزون توخوندوغو نقطه لر
بارده بیرنئچه سوز دئمک ممکن دور:

۱ - دوغرودور، تورکجه ده عربلرین تلفظی ایله "ص" یوخ دور. تورکلرده، بو

باب دا عینا فارسلا رکیمی، "ص" و "ث" نی ده عینا "س" کیمی او خورلار .
 ۲ - محض قدیم عثمانلی چاپی کتابلار دا دگیل، بلکه ۱۹۲۰ - لرده، یعنی
 الفبالاری نین لاتین لشمه سیننه جن، بوتون تورک دیللی اثللرده چاپ
 اولموش کتاب، مجله و روزنامه لرده، سیزبو "ص" لره راست گلیر سینیز .
 یعنی تورکجه کلمه لرده "ص" حرفینه تصادف ائتمک آنجاق و منحصر ابیر
 "عثمانلی فننومثنی" دگیل، بو، باکی دا، تفلیس ده، داشکننده، وقازا
 دا آز - چوخ بئله ایدی .

۳ - اوخو جوموز بو "ص" حرفی نین نه اصول اوزه رینده یا زیلدیغینی
 بیلیمیرم" دئییر. اوخو جوموز حقلی دیر. بیر چوخلاری دا "ص" و "ط" و
 بونا بنزه ر علامت لرین تورکجه ده نیه ایشله دیلدیگینی بیلیمیرلر .
 الفبا میزدا مصوت لرین آزیلیغینی تلافی اوچون جور - به جور چاره لره
 باش وورولموش دور. بو "ص" و "ط" لرده بوقبیل چاره لردن بیری دیر .
 تورکجه اصل لی کلمه لرده "ص" و "ط" دایما قالین مصوت لرله گلر، و
 تورک الفبالار تاریخینده چوخ قدیم بنزه رلری واردیر. تورکجه کلمه -
 لرده "ص" حرفی نین تشکیل ائتدیگی هجا دا، مصوتین قالین اولجاغی
 بللی اولور. مثلا: "جانیماسیندی"، "قورخوسوندا ن بیری بوجا غا سیندی"
 عبارت لرینده کی "سیندی" ایله، "بوشقاب سیندی"، "اونون قلبی سیندی"
 مثال لاریندا کی "سیندی" آراسیندا کی فرق بو "ص" لارین یا زیلما سیندی
 آیدینلاتیر .

انشاء اله بو موضوعدا اوخو جوموزون یا زدیغی باشقا نقطه لر باره ده
 داها اطرافلی ایضا حلا ر و ثرمگه فرصتیمیز اولار، اوزمان "ص" لار اونون
 حوصله سیندی داها آز آپارار .

ال چک ! اوسکودن اوخو جوموز آقای حاجی رجائی نین گونده ردیگی غزل دن
 بیر نچه بیت :

بئل باغلاما غوغای بهارا ساری کؤینک
 قور بزم طرب، وسوسه دانهدن ال چک .
 جانا بورا خیب، عاشقی اغیار یله گزمه ،
 رسوای اولوسان آخری، بیگانه دن ال چک .
 بیخدین ائویمی آفت دوران، ائوین آباد
 گل باری من خانه ویرانه دن ال چک .

عزیزدوستلار — آقای حیدر صمدا و غلی بیزه بیرنجه شعر گوندر میشدی .

اونلاردان بیرینی برابر اوخویاق :

عزیزدوستلار

آرزوم بودور " وارلیق " ینیز

گونو — گوندن بارلی اولسون

چیچک آچسین .

جان اوخشایان خوش عطرلر

باغچانیزدان

آشیب ، داشسین

یوردا دولسون .

دیلمدیر

" وارلیق " ینیز سایه سینده

دوشونجه لر قاناد آچسین

دوشمن دایانماسین قاچسین

ویران اولموش او یئرلره

گون گورمه یین شه اولرده

حقین سونمز شعی یانسین !

یاغیش یاغیر " شهرری " دن " مهروندمیاب " امضالی قوتلی و یشتگین شعرلر

آلمیشدیق . تشکرا ائدیریک . بودور بیر نمونه :

دومان ، چیسگین چوکوب داغا ، اوزاقلاردا

بولودلاردان آغیر — آغیر یاغیش یاغیر

اینامدی بو ، قودوز اینامسیر گوجلولر

گوجسوزلری ساغمال سانیر ، توتور ساغیر .

بیرخبر گلیر آستارادان آقای عظیم زینالی نین گونده ردیگی منظومه لردن

ایکی بیت نقل ائدیریک . تشکرله :

کونلومده الهامین سسی یوکسه لیر — سانکی غایب لردن بیر خبر گلیر

تانیرام سسینی قورقود دده مین — کورا و غلولارین ، مرد ایگیت لرین

بسی تصنیف دیدم درحقایق
اگرچه عارفان بسیار بودند

ندیدم همچو گلشن پردقایق
بعرفان شیخ محمود است فایق
شیخ محمد لاهیجی

شیخ محمود شبستری و مثنوی گلشن راز

شیخ محمود شبستری یکی از اکابر عرفای عصر ۱۴-۱۳ میباشد که با مثنوی گلشن رازش مشهور گشته است. او در بهبوحه جوانی برای کسب و تکمیل دانش در تکاپو بوده و مدتی بمراکز علمی و فرهنگی آن دوره به ویژه مصر و شام و حجاز نیز سیاحتها نموده و پس از ملاقات و مصاحبه با عرفا و شیوخ عصر خود با اخذ تجربه و بررسی آثار محی الدین ابن عربی، بانبوغ سرشار بتالیف آثار گرانبهای خود پرداخته است. چنانکه در مثنوی سعادتنامه اش ضمن وصف حال خود گوید:

مدتی من ز عمر خویش مدیدم	در سفرها چو مصر و شام و حجاز
سالومه همچو دهر میگذشتم	گاه از مه چراغ میگردم
علما و مشایخ این فن	جمع کردم بسی کلام غریب
از فتوحات از فصوص حکم	بدین وصف شیخ شبستری زندگی پرهیجانی داشته و صرف نظر از ناامنی

های زمان خودش، مدتی از عمر خود را در سیاحت گذرانیده و در دوره فعالیت فلسفی نیز، با اشاره بمقام والای انسانیت و مقام رهبری فقیه در راه نیک بختی مردم و برقراری عدالت اجتماعی و استقلال معنوی، بر علیه طاغوتیان با جهل و عوام فریبی در مبارزه بوده است.

شیخ محمود شبستری در طی تاریخ در آثار دانشمندان با احترام خاص و باللقاب متعددی یاد گردیده است. در همین منابع شهرت شبستری وی بعضاً "تبریزی رانیز، از این لحاظ بدون نسبت داده اند که شبستری از بخشها این دو کتاب بنام فتوحات المکیه و فصوص الحکم از آثار فلسفی محی الدین ابن عربی است که از پیشوایان تصوف علمی است. او تا سال ۶۳۸ هـ قمری / ۱۲۴۰ م / زندگی کرده و مدفن اش در صالحیه دمشق باقیست.

۲- شیخ محمود شبستری، سعادتنامه / نسخه خطی - کتابخانه دانشگاه تهران
ورق ۱۲ ب، شماره ترتیب - ۲۶۰۲

۳- راجع بوجه تسمیه شبستری و تاریخ آن به گلشن راز، تبریز ۱۳۴۷ ص ۱۷-۱۸

نزدیک تبریز است ، شیخ در همانجا متولد و در تبریز مشهور گشته است و ولی امروزه بنام شیخ محمود شبستری شناخته شده و مانند سایر شعرا تخلصی نداشته است .

با اینحال دکتر تولوک^۴ و پروفیسور کریمسکی^۵ در آثار خود بعضاً " تخلص عزیز ی را به شیخ شبستری نسبت داده اند . مادر بررسیهای قبلی خود بدین نتیجه رسیدیم که بخاورشناسان مزبور در تحلیل ابیات زیرین خاتمه گلشن راز چنین تصویری رخ داده است :

غرض زین جمله آن کز ما کند یاد   عزیز ی گویدم رحمت بر او باد
بنام خویش کردم ختم و پایا ن   الهی عاقبت محمود گردا ن^۶
بطوریکه مشهود است ، اگر بفکر دانشمندان فوق الذکر تحلیل مصرعهای بیت یکم بطور جداگانه وبهم وابسته نباشد ، در نتیجه کلمه عزیز ی بمولف گلشن راز همچون تخلص فرض شود ، معنای بیت درست در نمیآید . پس تحلیل بیت با یستی چنین باشد : غرض زین جمله آن کز ما کند یاد عزیز ی ، گویدم رحمت بر او باد - مقصود از تنظیم گلشن راز آنست که اگر عزیز ی یعنی یک شخص محترم و یا هم مسلکی ، پس از مطالعه و درک دقایق آن مرایاد نماید ، بر من رحمت گوید . بناءً عزیز ی در اینجا تخلص نیست و ناظم گلشن راز در آ خرین بیت و در پایان اثر بجای تخلص بنام خود اشاره نموده است .

غیر از این در سالهای اخیر در این باره با گفتار احمد گلچین معافی آشنا شدیم که گویا میرزا عبدالکریم رایش الدین زنجانی متخلص با عجب و به و ملقب بعارف علیشاه ، شرحی بنام محمودیه به گلشن راز نوشته و آن جعل و تحریف مفاتیح الامجاز فی شرح گلشن راز شیخ محمد لاهیجی است که بنام خود تالیف نموده است این اثر با سایر رسالات مولف از طرف شمس الدین پرویزی بسال ۱۳۳۵ هـ شمس در تبریز چاپ رسیده است^۷

از گفتار احمد گلچین معافی ، دایره شرح دو بیت فوق الذکر گلشن راز که

۴- و . دورن - کاتولوژی نسخ خطی شرق ، کتابخانه عمومی سنت پترز

بورغ ، ۱۸۵۲ ص ۳۴۹ - ۳۵۰

۵- کریمسکی - تاریخ ادبیات فارسی و خصوصیات درویشی ، مسکو -

پترز گراد ، ۱۹۱۴ - ۱۹۱۷ ص - ۹۴

۶- شیخ محمود شبستری - گلشن راز ، متن علمی و انتقادی با مقدمه ،

تهیه کننده - قربانعلی محمدزاده ، باکو - ۱۹۷۲ ص ۱۱۵ .

غیر از این نکاتی نیز در آثار منظوم خود شیخ حاکی است که در بحبوحه زندگی، در سایه استعداد فطری زود بحد کمال رسیده و بزودی هم این دار فانی را وداع گفته است.

شیخ محمود شبستری در اثر نبوغ بی شائبه که در تفسیر دقایق عرفانی داشت، هنوز در اوان جوانی و در اندک مدتی آوازه شهرتش به نقاط دور دست رسیده و مرجع دانشمندان قرار میگیرد. مراجعه عالم مشهور خراسان امیر سید حسین هروی بشیخ محمود شبستری و در نتیجه تنظیم مثنوی همچون گلشن راز نمونه بارز این گفتار است چنانکه ناظم گلشن راز تحت عنوان سبب نظم کتاب در این باره گوید:

گذشته هفت و ده از هفتصد سال	زهجرت ناگهان در ماه شوال
رسولی با هزاران لطف و احسان	رسید از خدمت اهل خراسان
بزرگی کا ندر آنجا هست مشهور	با قسام هنر چون چشمه هور.
نہشته نامه در باب معنی	فرستاده بر ارباب معنی
در آنجا مشکلی چند از عبارت	ز مشکلهای ارباب اشعارت
بنظم آورده و پیرسیده یک یک	جهانی معنی اندر لفظ اندک ^{۱۳}

از اوایل قرن هفتم هجری و اوایل قرن سیزدهم میلادی، اصول عرفان و نظریه وحدت وجود وسیله محل الدین ابن عربی و شاگردانش بسط و توسعه یافته و در اوایل قرن هشتم و اوایل قرن چهارده میلادی، دوره تکامل خود را سیر میکند. درین موقع با پیشرفت همین نظریه در مکاتیب عرفانی پاره از مسائل غامض و اصطلاحات فلسفی مورد پژوهش و مباحثه قرار میگیرد. چنانکه از طرف دانشمندان خراسان، امیر حسین هروی از هرات در باره مسایل مورد بحث ضمن نامه منظوم بشیخ شبستری مراجعه مینماید. مولف گلشن راز بجزریان واقعه چنین ادامه میدهد:

رسول آن نامه را بر خواند نگاه	فتاد احوال آن حالی در افواه
در آن مجلس عزیزان جمله حاضر	بدین درویش شهریک گشته ناظر
یکی گو بود مرد کار دیسده	ز ما صدبار این معنی شنیده
مرا گفتا جوابی گوی در دم	کز آنجا نفع گیرند اهل عالم
بدو گفتم چه حاجت کاین مسایل	نبشتم بارها اندر وسایل
بلی گفتا ولی برو فوق مسئول	زتو منظوم میداریم مأمول
پس از الحاح ایشان کردم آغاز	جواب نامه در الفاظ ایجاز
بیک لحظه میان جمع بسیار	بگفتم این سخن بی فکر و تکرار

همه دانندگان کس در همه عمر
 بر آن طبعم اگر چه بود قادر
 ز نثر ار چه کتب بسیار می ساخت
 نماینده^{۱۴} امیرحسین هروی نامه را طبق آداب و رسوم آنروزه در
 مجلس عرفا و اکابر تبریز قرائت مینماید. مجلسیان در حال پی بردن
 بر موز باریک سئوالات، همه مشتاقانه بشیخ بزرگوار ناظر بودند و
 میتدانشند مخاطب اوست که یازای جواب چنین معانی را دارد. شیخ در
 حله^{۱۵} اول برای اینکه همان مسایل را بارها در آثار^{۱۶} منثور خود توضیح
 داده است، خود را در جواب معذور میدانند. ولی در مقابل خواهش موکد
 مردکار دیده که استادش باشد، بجواب سئوالات بشکل منظوم فی المجلس
 وفی البدهه مبادرت مینماید. این نیز پایه^{۱۷} نبوغ و قدرت فوق العاده
 شیخ بزرگوار را میرساند چونکه تا آنوقت آثار او بنثر بوده و بشعر
 خصوصاً^{۱۸} با مثنوی هم اثری نسروده بود. با اینوصف نماینده^{۱۹} هروی با
 اخذ جواب و اظهار امتنان بمقصد باز میگردد.

شیخ محمود شبستری در خاتمه^{۲۰} وصف، سبب نظم کتاب، تاریخ تنظیم
 آنرا چنین بیان مینماید:

ذکر باره عزیزکار فرمای
 همان معنی که گفتمی در بیان آ
 نمیدیدم در اوقات آن مجالسی
 که وصف آن بگفتگو محالست
 پی آن تا شود روشن تر اسرار
 بعون و فضل و توفیق خداوند
 مرا گفتم برای این چیزی بیغزای
 زعین علم باعین عیان آ
 که پردازم بدوا ز ذوق حالی
 که صاحب حال داند کانه چه حالست
 در آمدطوطی نطقم بگفتار
 بگفتم جمله را در ساعتی چند^{۲۱}

مورخین و همچنین خاورشناسان تا بحال بمضمون ابیات مذکور که بتاریخ
 تنظیم گلشن راز اشاره شده، بخوبی توجه ننموده و در اساس بیت یکم،
 سبب نظم کتاب- گذشته هفت و ده از هفتصدسال ز هجرت ناگهان در ماه
 شوال، جریان تاریخی سئوال و جواب اولیه را که در ماه شوال ۷۱۷ هجری
 قمری/ ۱۳۱۷ م / بین امیرحسین هروی و شیخ شبستری انجام پذیرفته،
 تاریخ تنظیم گلشن راز نیز نامیده اند. در صورتیکه با توجه باشعار

۱۴- باز در همانجا، ص ۸- ۱۰

۱۵- باز در همانجا، ص ۱۰.

قبلی ناظم گلشن راز که تحت عنوان سبب نظم کتاب، سروده، بخوبی روشن است که اثر در دو مرحله^{۱۶} اساسی تنظیم گردیده است. در مرحله^{۱۷} یکم که شیخ شبستری بنامه^{۱۸} هروی بهمان نسبت مطابق سؤال جواب گفته، هنوز متن نخست آن ساخته شده که بنام ازهار گلشن است و تکمیل آن در مرحله^{۱۹} دوم انجام مییابد و آن همانست که شیخ بزرگوار با ردیگر بنام بسیارش استادش در صدد توضیح جوابهای خود یعنی متن نخستین برمیآید ولی بعلت نداشتن وقت مساعد و ذوق موافق از تعویق آن معذرت خواسته و در آن موقع دیگر و در مدت کمی همان بسیارش را انجام و آنرا گلشن راز نامیده است بنا بر این گلشن راز مدتی بعد از تنظیم متن نخستین آن یعنی بعد از سال ۷۱۷ ه. قمری ساخته شده است.

راجع به تنظیم گلشن راز این رانیز بجا است که علاوه کرد، چون سؤالات امیرحسین هروی بشکل منظوم و آنهم بسیار فشرده بود، لذا جوابهای اولیه شیخ شبستری نیز که بهمان نسبت وفی البدیهه^{۲۰} ادا شده بود، طبعاً^{۲۱} غامض تر مینمود. روی این اصل بعد از انتشار جوابهای اولیه، از طرف هواخواهان عالم علم و عرفان و خصوصاً^{۲۲} مباحثه کنندگان در مفهوم همین دقایق بمشکلاتی برخورد میشود. بهمین منظور در اثر تقاضای ایشان و بسیارش با ردوم مردکار دیده، شیخ بزرگوار بتوضیح جوابهای خود پرداخته و با انجام همین کار اثر ذیقیمتی همچون گلشن راز بعالم علم و عرفان بیادگار گذاشته است.

مثنوی گلشن راز در جواب سؤالات امیرحسین هروی بشکل سؤال و جواب نگاشته شده است. چون در منابع تاریخی راجع بعده همین سؤالات و یا متن نامه^{۲۳} امیرحسین هروی بفکرهای مختلف برخورد میکنیم، لذا این موضوع نیز مورد پژوهش قرار گرفته است. نخست گفتار گروه یکم خاورشناسان را که بر اساس منابع قدیم، مبین مسائل هفده گانه^{۲۴} هروی مشتمل بر هفده بیت که خود نیز گویا در متن گلشن راز منعکس است بررسی میکنیم.

لطفعلی بیک آذر^{۱۶} حاج زین العابدین شیروانی^{۱۷}، رضا قلیخان هدایت^{۱۸} محمدعلی تربیت^{۱۹} محمدعلی تبریزی (مدرس)^{۲۰} وعده^{۲۱} دیگری از دانشمندان

۱۶- لطفعلی بیک آذر، آتشکده - تهران، ۱۲۹۹ ه. قمری ص ۲۷

۱۷- حاج زین العابدین شیروانی، ریاض السیاحه تهران، ۱۳۳۹ ه. قمری ص ۴۹

۱۸- رضا قلیخان هدایت مجمع الفصحاء، تهران، ۱۲۹۵ ه. قمری ص ۲۵

میداین فکرنده. علاوه براین از گفتار ایشان چنین برمیآید که متن نامه هروی نیز عیناً شامل همین هفده بیت بوده است.

با اینوصف ما وقتیکه دایر بسقوالات هفده گانه مورد ادعا، به متون گلشن راز مراجعه مینمائیم، بهیچوجه با گفتار خاورشناسان مزبور مطابق در نمیآید. چونکه امروزه در متون گلشن راز، ضمن پانزده عنوان سقوالی جمعا^۱ شانزده بیت منعکس است، بطوریکه در عنوان سیزدهم دوبیت پشت سر هم آمده است.

غیر از این ما در این باره با گفتار گروه دوم خاورشناسان از جمله ادوارد براون^۲، دکتر عباس اقبال^۳ و دکتر مارکریت اسمیت^۴ آشنا می شویم که آنها در آثار خود طبق عناوین سقوالی پانزده گانه گلشن راز، سقوالات هروی را نیز پانزده بحساب گرفته اند.

چندین سال بود که همین مسئله مورد بحث تحت پژوهش بود. خصوصاً اینکه طبق منابع قدیم و خاورشناسان شرق، سقوالات هفده گانه هروی که بایستی در متون گلشن راز منعکس باشد، درست در نمیآید، یعنی در متون گلشن راز فقط شانزده بیت مشتمل بر شانزده سقوال عکس شده بود. در نتیجه ضمن پژوهش بمتن نامه^۵ امیر حسین هروی دست یافتیم که همین متن بمقدمه^۶ نسخه^۷ خطی گلشن رازیکه عیناً شامل سقوالات هفده گانه هروی نیز میباشد، بعد از بیت^۸ " بنظم آورده و پرسیده یک یک ————— جهانی معنی اندر لفظ اندک " بترتیب علاوه گردیده است. قابل توجه اینکه در نسخ گلشن راز مورد دسترس سقوال یکم گلشن راز بایک بیت و در نسخه خطی حاضر با دو بیت آغاز میشود:

-
- ۱۹- محمد علی تربیت دانشمندان آذربایجان - تهران، ۱۳۱۴ هـ. شمسی ص ۳۳۵
  - ۲۰- محمد علی تبریزی (مدرس)، ریجانه^۹ الادب، جلد ۲- تهران ۱۳۲۷ هـ. شمسی ص ۲۹۸
  - ۲۱- ادوارد براون، تاریخ ادبی ایران- تهران، ۱۳۲۷ هـ. شمسی ص ۱۶۰
  - ۲۲- دکتر عباس اقبال، تاریخ مفصل ایران- تهران، ۱۳۱۲ هـ. شمسی ص ۵۴۵
  - ۲۳- دکتر مارکریت اسمیت، مجله روزگار نو- لندن، ۱۹۴۵ ص ۱۰
  - ۲۴- شیخ محمود شبستری، گلشن راز - نسخه خطی کتابخانه^{۱۰} سالتیکف شدربین لنین گراد، ورق ۲۳، ۲۴، شماره ترتیبه دورن: ۲۳۳ (دستنویس قبلاً^{۱۱} مربوط به کتابخانه^{۱۲} آستان صفوی در ابردبیل بوده است) .

نخست از فکر خویشم در تحیر   چه چیزست آنکه گویندش تفکر
 چه بود آغاز فکرت را نشانی   سرانجام تفکر را چه خوانی؟ ۲۵

از اینجا چنین نتیجه بدست می‌آید که در متون گلشن راز خطی و چاپی که عموماً در دسترس است، ضمن سؤال یکم، تنها بیت اول عکس یافته و بیت دوم بعلی حذف گردیده است. براساس متن نامه هروی و نسخه خطی گلشن راز مزبور که همچون نسخه اصلی بدست ما رسیده، چنین برمی‌آید که اصل نامه از بیست و هشت بیت عبارت بوده که در آن دو بیت بمقدمه و چهار بیت بختامه آن و بیست و دو بیت دیگر نیز عیناً "سئوالات امیرحسین هروی را در بر میگیرد. نهایت شیخ شبستری از همین سئوالات هفده بیت مشتمل بر هفده سؤال جامع را انتخاب و در گلشن راز ضمن پانزده عنوان سئوالی قرار داده و به ترتیب بجواب آنها مشروحاً "پراخته است بطوریکه از لحاظ وابستگی مسائل در سؤال یکم و سیزدهم، دو بیت پشت سرهم آورده است. با اینوصف دومین بیت سئوالی گلشن راز "چه بود آغاز فکرت را نشانی سرانجام تفکر را چه خوانی؟" که در قوق نیز اشاره شده، با مرور زمان از متون آن حذف گردیده بود، طبق نسخه خطی فوق الذکر معین و در متن علمی و انتقادی گلشن راز تصحیح گردید. ۲۶

گلشن رازیکی از زیباترین منظومه‌های عرفانی و از برجسته ترین آثار فلسفی شیخ محمود شبستریست که با این اثر نبوغ خود را نشان داده و در ردیف عرفا مقام شامخی را بدست آورده است.

درباره قدرت نبوغ فلسفی شیخ محمود شبستری و اهمیت مثنوی گلشن راز در منابع تاریخی و در آثار عرفا و دانشمندان بیاناتیست که همگی شاهد این مدعی است چنانکه شارخ مشهور گلشن راز شیخ محمد لاهیجی درین باره گوید:

بسی تصنیف دیدم در حقایق   ندیدم همچو گلشن پردقایق
 اگر چه عرفان بسیا ربودند   بعرفان شیخ محمود است فایق ۲۷

۲۵- قربانعلی محمدزاده، دایر بسئوالات فلسفی امیرحسین هروی بشیخ محمود شبستری... معروضه های فرهنگستان آذربایجان شوروی، باکو، شماره ۷-۱۹۶۶ ص ۸۷ - ۸۳

۲۶- به گلشن راز، متن علمی و انتقادی، ص ۱۰ و متن نامه هروی در ص ۶-۷ مراجعه شود

۲۷- مفاتیح الاعجاز فی شرح گلشن راز، تالیف شیخ محمد لاهیجی... تهران

۱۳۳۷ هـ. شمسی، ص ۷۱۶.

طبق گفتار عارف کامل شیخ محمد لاهیجی با اینکه با بسیاری از عرفا و آثار ایشان آشنا شده، ولی شیخ شبستری را از لحاظ مقام نبوغ و مثنوی گلشن رازش را از لحاظ دقیقی مضامین در زمره آثار عرفانی برتری و مزیت خاصی را قائل است.

مثنوی گلشن راز از تاریخ تالیف تا بحال دقت عرفا و دانشمندان را بخود معطوف داشته، با و شروح بسیار متعدد و نظیره‌ها نوشته اند. خصوصاً^{۲۸} عده از عرفا همچون عبدالرحمان جامی در تائید مضمین گلشن راز و افکار فلسفی شیخ شبستری قرار گرفته، آثار خود را ساختند. عده از دانشمندان نیز در تالیفات خود برای اثبات گفته‌هایشان با بیات گلشن راز استناد نموده‌اند.

مثنوی گلشن را ز همچنین بزبانهای زنده آسیا و اروپا مکرر ترجمه و چاپ گردیده است. بدینوضع اثر در طی تاریخ اهمیت خود را حفظ و در ادبیات جهانی از لحاظ دارا بودن مضامین پر ارزش فلسفی - اجتماعی شایستگی خاصی را کسب نموده است. چنانکه امروزه نیز از طرف خاورشناسان بررسی معانی و رموز آن همچنان ادامه دارد.

این را نیز بایستی متذکر شد که ترجمه‌های اثر فلسفی همچون گلشن راز افکار و رموز عرفانی آنرا بهیچوجه نمیتواند منعکس نماید، بنیاء ترجمه‌ها بطور عموم سطحی و تحریفی است. شرح مشهور شیخ محمد لاهیجی هم که بسبب کلاسیک نوشته شده، بنا بآنسجام بعضی مفاهیم، مضمون اساسی وی برای همه قابل درک نیست. لهذا برای پی بردن بر رموز آن جهت تسهیل، ترتیب شرح مختصر آن بزبان معاصر در مقابل هواخواهان عالم علم و عرفان، وظیفه بس ارزشمند و وجدانی است.

قربانعلی - محمدزاده شبستری

۲۸- در این باره بگفتار احمد گلچین معانی - گلشن راز و شروح مختلف آن نسخه‌های خطی، دفتر چهارم، نشریه مرکزی دانشگاه تهران، زیر نظر محمد تقی دانش‌پژوه و ایرج افشار، تهران، ۱۳۴۴ ه. شمس ص ۵۳-۱۲۴ مراجعه شود.

یا زان: سا وه نین خرقان بخشی نین بندا میر
کندیندن بیرینجی درجه لی عدلیه وکیلی
علی کمالی

==== مہدی منتظر ====

سا وه تورکلری نین آدلیم ائلری، خلیج، بیگدلی، بیات، افشار، بغدادی
شا هسٹوهن، تورکمن، مغان، قاجار و باشقالاری دیرلر. بونا گوره ده نچسه
قرنلر دیرکی، سا وه نین مختلف یئرلری خلجستان، بیگدلی و بیات آدلانیب دیر
خلج لر سا وه نین هامی یئرلرینده مخصوصا خرقان و مزلقان بخشلرینده
بیاتلار زرنده بخشینده و مزلقانین قوزئی - گون باتان حصه لرینده، بیگ -
دلی لر مزلقان بخشی نین گون چیخان قسمتینده، بغدادی شا هسٹوهن ائلی -
نین بودا غلاری دا سا وه نین حومه، مزلقان، زرنده و خرقان بخشلرینده تورکمن
وقا جالارین ایندییه تک قالانلاری مزلقان و خرقان بخشلرینده و افشارلار،
سا وه اطرافینده و قزوین و سا وه آراسیندا افشاریه آدلانان ما حالدا یا شایرلار،
ان قدیم زمانلاردا ن تورکلرین سا وه منطقه یا شاماق و حکومت ائتمک
لرینه چوخلو دلیل و مدرک لرواردیر. بیگدلی لرکی، تورکلرین آدلیم ائلر -
بندن دیرلر مرکزی ایراندا سا وه نی بگه نیب و مزلقانین گون چیخان کند
لرینده اقامت ائدیبا و ورا دان عراق عجمین آیری منطقه و شهرلرینده
داغیلیبلار. نچه کی حاجی صفی قلی سلطان بیگدلی شاملو اوغلو حاجی
مصطفی سلطان بیگدلی شاملو داتبریز و خامنه و ارونق و مراغه و قم و سا وه
و سلطانیه و اصفهاندا چوخ - چوخ کندلره و باغلارا و یئرلره و بازارچه و
حمام و کاروانسرا لارا مالک ایمیش، مزلقانین سوسنقین آدینا کندینی آتا -
لاری کیمی اوزونه و دوورونده یا شایان ائلینه مرکز قرار و قریب و اورا -
دان ایرانین مختلف ولایت و ایالتلرینده اولان املاکینی اداره ائده ر -
میش. مرحوم مصطفی سلطان بیگدلی شاملو سوسنقینده اوچ گوللو - چیچکلی
و میوه لی باغ دوتدوروب، بیرینی "باغ صفا" و بیرینی "باغ وفا" و بیرینی ده
"باغ سرا" آدلاندیریب و او باغلاردا، تالارلار - طنابی لار و کاغذلیق آدینا
ایوانلار و سرایلار ایچینده قهوه خانلر و شربت خانلر و آشپز خانلر و
خیاط خانلر و صندوق خانلر تیکدیریب و سبزه میدانلار و دریاچه لرومر -
مردن حوضلار سالدیریب و بو باغلاری و سرایلاری و سا وه نین هر یسان کتاپ
سوسنقین، و نندنقین، کتیرآباد، مرق آدینا اولان و ارونق آذربایجاندا

خامنه، داریان، شندآباد، شانجان و کوزه‌گنان آدلانان و مراغه‌ده روشنت
کندی دئییلن و کرفس‌ده و سلطانیه‌ده و اصفهاندا که همیشه میدان شاه
آدلانان میداندا کاروانسارالار و عمارت‌لر و حمام‌لاری بیریشرده ۱۰۴۱ هـ. ق
اقلینده وقف عام و خاص اقله‌بهدیرکی، بومهم و قفنا مه ایران سازمان اوقا-
فینین ساوه‌داره سینده ساخانیر و هواهمیت لی سند بیزه گؤسته‌یرکی، ساوه
واونون مزلقان ما‌حالی و مزلقان دابیگدلی لرین کندلری چوخ آباد و
سئومه‌لی و باشا‌ماغا مناسب و ایران تورکلری‌نین ان اسکی اوتراق یئر-
لریندن ای‌میش، صونرالاردا مغان، موصلدن و شامدان تورک اقللری ساوه‌یه
قدیم تورکلره قوناق گلیب و اورادا قالماقلاری گؤسته‌یرکی ساوه‌ما‌حالی
مرکزی ایران تورکلری‌نین ان قدیم مرکز لریندن ای‌میش، نجه‌کی، اورا
گله‌ن و آیری دیل‌لرده دانیشان اقللرده تورکلرین غلبه‌سیله تورک‌له-
شیب‌لر، اقله‌کی کوردلر، کوردخلج اولوب‌لار، فارس زرگر اقلی چیلخا تورک
اولوب‌دور و ارمنی‌لر تورک فرهنگینه باغلانیب و تورکی نی عمومی و سازو
سؤزدیلی. اختیار اقدیب و بودیلدن خوشلانیب و هوشلانیب‌لار. ساوه‌نین بیگد-
یلی لر اگلشه‌ن ما‌حالی اونلارین عدالت و ائل سئوه‌رلیک و انسانیت لرینه
خاطیر چوخ آباد و آدلیم اولوب‌واو حدودلاردا چوخ صنعتکارلار و شاعرلر و
یازیچیلار یا شایب‌لار، آیریجا ائوز اولکه لرینده اوز گورمه‌ین مظلوم کیمسه
لر بیگدلی لر کندلرینه گؤچوب‌واو کندلرده ساکن اولوب‌لار، بوکیمی
انسانلاردان مرحوم مهدی منتظری‌نین آتا-بابالاری و طایفالاری داتفرش
کندلریندن ظالم‌لر الیندن قاچیب، مزلقانین سوسنقین و رازین و پلنگ
آباد و غرق‌آباد آدلی و آیری کندلرینه سیغینیب‌لر.

سوسنقین، مرکزیتینه و ائوز اتگینده عالم‌ر و شاعرلر تورمه‌که
چوخ دوغاری (استعداد) و اری‌میش نجه‌کی اونون اتگینده شیخ محمد مهدی
منتظری کیمی بئوک عالم و شاعرلر بویا چاتیب‌لار.

مرحوم شیخ محمد مهدی منتظری مرحوم میرزا محمدین اوغلو دور، ائوزو-
ندن ایکی اوغلان، بیری آقای ابوالفضل منتظری و بیری ده آقای علی‌اکبر
منتظری و دؤرد قیز باقی قویوب‌دور.

مرحوم منتظری شعر لرینده "منتظر" تخلصینی اختیار و گاه‌دا "شیخ" و
"مهدی" تخلصینی ای‌شله‌دی‌ب‌دیر.

مرحوم "مهدی منتظر" ائوز تحصیلاتینی محله و قم‌دا باشا‌آپاریب و

تحصیل علمدن صونرا اوز دوغما کندی و آنا یوردو سوسنقینه گلیب و
مزلقاندا وخصوصا بیگدلی لر کندلرینده خلقین شرعی ایشلری و تعلیم و
تربیت له مشغول اولوبدور.

مرحوم شیخ مهدی تخمینا ۸۵ ایل یا شاییب و سوسنقینده اولوب و قم
شهرینده دفن اولوبدور

مهدی منتظر یئرینده و آرزو دانیشان - چوخ یا زان اولوب و اینجه و
چکینک و قارا شیللی ایدی او، حق سیزلیق قارشیسیندا باریشمایان مبا -
رزلردن ایتمیش، اونون گنیمیمی ساده بیرکندلی کیمی و ایچه ریساشیب -
گیندن بزه کلی ایتمیش و روحانیت حالتینده خلقه خدمت ائتمگه یاناشی
بیرکندلی اکینچی کیمی ده اکیب - بیچینب و رعیتچیلیک ائده ریمیش، او،
۱۳۳۷ شمسی نین آخرلاریندا دونیادان کوچوبدور. شیخ منتظری قم علمیه
حوزه سینده عرب دیلینی و عرب دیلینده اولان مذهبی کتابلاری و متن لری
او خویوب و روحانیت لباسینی گنیمیشدی و بوسابقه یه گوره ده او مرحومون
شعرلری چوخو عرب دیلینه و او دیلین صرف و نحوینه راجع اولان و مذهبی
مضمونلارا باغلیدیر.

مرحوم مهدی منتظرین عمری کیمی ده سوزو ده چوخوموش و بوگونه
تک آلتی مین بیت دن یوغاری اونون شعرلریندن بیزیم الیمیزه چاتیب
کی، هامیسی اوز ال یا زمالاری دیر.

شیخ منتظر اوز گوگو و اولدوقو محل باره سینده بئله دئیبدیر:
طینتم ظاهر زخاک بی غش است   نسبتم گویند ز اهل تفرش است
درده سوسنقین دارم مقام   نام مهدی، منتظر شهرت بنام
مرحوم شیخ محمد مهدی، بیکنگی عربی او خویان طلبه لره کومک ایچون
صرف و نحو عربینی فارسی دیلینده شعرله یازیبدیر.

مهدی منتظر رباعی فورموندا و مختلف مضمونلاردا چوخ شعرلر اوز -
وندن یادگار قویوبدور :

این طبع خدا داده ام از راه مجاز   برسوی حقیقتم نموده دمساز
از درگه حق امید دارم ز کرم   با ملهم غیبی کندم هم آواز

سونه به در خواجه تو ای بنده نواز   تا خواجه نواز گردد آن بنده نواز
گر بنده نوازی بنوازد بنده   ای بنده نواز بنده بنده نواز

از خنجر دهر از جگر آه مکش   سربازی اگر تو منت ارشاه مکش
گر خوف و رجایت بود ای بنده خاه   هرگز به جهان حسرت آن جاه مکش

"منتظر" تورکی و فارسی شعرلرین چوخ فورمالاریندا یا خشی - یا خشی
 سوزلر دئییدیر. ملاحظه بویورون کی، حضرت علی بن ابیطالب باره سینده
 نه گوزهل تورکجه منقبت دئییدیر :

ای بحرما خلقدن آلان تربیت علی
 حقین صفات مثبتی ذاتیندا مجتمع
 قادردی هرقدرا و، اوقدرت سنیله پیر
 عالمدی قلب ماهیته قلب انورین
 هم محی العظامن وهم حی لایموت
 معلومدور عقول نفوسه سنن مراد
 سن مدرکن ضما یرا سراسراه بالتمام
 یوخدور سنین قدیملیقیندا قیاس و هم
 بیشک و شبها اول خلق وازل سنن
 هم صا دقن تکلم و الفاظ و نطقده
 دئسم علی خدا دیرا ولور کفریمه سبب
 هرذیحیا ته کون ده هرا اختلاف شکل
 لطفونله آدمین بدنینه و ثریلدی روح
 طوفانندن نجات تا پانما زدی نوحا گر
 باء بنای بسمله حقه سن بنا
 گلشن اولوبدونارخلیل الله اکر
 عیسا ائدیبدی روحی اگرا وچا ز بدن
 بیضا یدینده گوردو الینده عصای دست
 ذبح اتمیهی ذبیحی گوروب خنجر تیغ^{ایله}
 مهدا یچره اژدها نی دئسم بولدوقهریلن
 عنترنه دیرنه عمروونه مرحب نه ذولکلا
 ای خانه خدا ده خدا سیندیرن خدا
 یا فاتح المشاکل یا فارخ الهمم
 مهدی منتظر امام حسینه دریندن عاشیقمیش وانون و اونون اهل
 بیتینین و کومکچی لرینین باره سینده نه نیسگیللی سوزلر و مدیحه لردئییب
 دیر. بورا دا شیخین بیر بو یوک"ها را" ردیفینده امام حسینه مربوط اولان شعر-
 یندن نئچه بیت اوخویاق :

یا حسین سن هارا بیلمم غم و آزار هارا
 کربلا دشتی هارا بیراقله کفار هارا
 عرصه تنگ اولدو سنه، عازم میدان اولدون
 سن هارا، نیزه هارا، تیغ شربار هارا
 جانمازا وسته گرهک سن اوتوران ذکرا و خویان
 ناله نای هارا، کوس ایله نقاره هارا
 سن گرهک صحبت ائدهن عالم وا استاد ایلن
 اهل فسق ایله دانیشماق هارا، زنار هارا
 اولوم اول حالیوه قربان کی دئدین استقونی
 شربه الماء هارا، خنجر خونخوار هارا
 باشیوی کسدی سوسوز نیزه یه منصوب ائتدی
 باش هارا، آیه قران هارا، تذکار هارا
 قتلگهده دوشه نیب نعشیوون اوسته زینب
 دئدی بیر جسم هارا، گول بدنه خار هارا
 باشیوی کوفهده مهمان اقله دی خولی دون
 گول هارا، مطبخ هارا، چشم گهربار هارا
 و فردیلر مؤده یزیده کی، گلیر آل علی
 دئدی ساکت اوتورون، خوار هارا، بار هارا
 اهل بیته دیله کلمکدن اوتورا ایسته دی طشت
 کسلی باش هارا، طشت طلا کار هارا
 مهدی منتظری آیری شاعر لرین چوخ یئرده شعر لرین تضمین ائله
 بیب، خصوصاً حافظه درین ارادتتی واریمیش و اونون شعر لریندن استفاده
 و تضمین ائدی بیدیر، نهجه کی، آشاغیدا گلیر :
 گفت اسماعیل را باش خلیل حکم گشته از خداوند جلیل
 من تورا بادست خود سازم قتیل "ای رخت چون خلدو لعلت سلسبیل
 سلسبیلت کرده جان و دل سبیل"
 گفت کن تعجیل بر آور نیاز اجر صبرت با اله چاره ساز
 نازم از این فیض گردی سرفراز "پای مالنگ است و منزل بس دراز
 دست ما کوتاه و خرما برنخیل"
 گفت ابراهیم جانا وین عجب زحمت ورنجت کشیدم روز و شب

سخت و دشوار است بر من این تعب ، "سبزه نو شان رخت بر گرد لب
 همچو حورانند دور سلسبیل"
 ره مده برخانه فیل عاشقی یا بکن بردیده میل عاشقی
 یا ابا هستم قتیل عاشقی "یا بکش بر چهره نیل عاشقی
 یا فرو بر جامه تقوی به نیل"
 "منتظر" این چند بیت لعل وار کرده تضمین تا بماند یادگار
 هم قبول افتد به کوی و بزم یار "خافظ از سرینجه عشق نگار
 همچو مورا فتاده اندر پای مور"

شیخ مهدی اوزون عمرونون چوخونو مسجده و منبرده آلبا ذکری
 ایله ن گنجیریب ویا غشی اثر لرینی بوباره ده خلق اقدیبدیر ، بورا دابیر
 "آغلار" ردیفلی قصیده سیندن نجه مصراعلار نظر لردن کچسین :

آغلار

خداوند ا نه عالم دیر گینه ارض و سما آغلار
 فلک باشا قارا چکمیش ملک دوتموش عزا آغلار
 یازیب سردفتر لوحه مداد سرخیله کاتیب
 آغلار قدر حیران قالیبه مبهوت و مات اولموش قضا
 یقتیبدیر باء بسم الله نقطه خال هندو تک
 کی باء وسین ومیمی تک الف لام ایله هئا آغلار
 سوروشدوم علتین آغلار گوزیله بیردمی ساکت
 قالیب ائتدی ا شاره گورگونن طاء ایله ها آغلار
 دقدیم بو مطلبین رمزین صریحا و فرگیننن توضیح
 توکوب قانیاش دقدی یا سینا یله گورهل تی آغلار
 دقدیم ووردوشبیخون زلف رنگی چهره ما هه
 دقدی واللیل ایله والشمس ونجم والضحی آغلار
 دقدیم رنگ شفقن قان دا ما ربا عث نه دیر سو یله ؟
 دقدی مشرق دلی ، مغرب اولوب ما تمسرا آغلار
 دقدیم اهل عزا کیمدیر ، کیمه دوتموش نه دیر آدی ؟
 دقدی بیل مرتضی بابی ، آنا خیر النساء آغلار
 دقدیم قاتل اونا کیمدیر ، دقدی شمر لعین الله
 دو توب خنجر ، کسیب باشین ، بوغا زایله قفا آغلار

دندیم ییغ "منتظر" بوغمده پایان مطلبی ختم است

دندی باخ شیخه ماتم لردوتا رصح و مسا آفلار
تورکی دیلی خلق دیلی اولماق وخلقین اورهک سوزلرینی گوزهل
بیان ائتدیگی ایچون بیرمخصوص صمیمیتی وارکی، آیری دیل لرده بو صفت
گورونمور و بونا گوره بو اورهک لر مفسری اولان دیل احساس و عاطفه شادلیق
وغم و غصه لری گوسته رمک ایچون چوخ اویغون و دوغارلی (تناسب لی) دییر.
اما بیزیم روحانی شاعریمیز فارسی دیلینده ده امام حسین علیه السلامه
راجع نیسگیلی سوز دئییدیر، او جمله دن ؛

آخرای خسرو خوبان سوی میدان رفتی * بیوفایی ز که دیدی که شتابان رفتی
زچهای قافله سالار فکندی مارا * بیکس ویا روز این دشت و بیابان رفتی
آخرا ز هجر خودای شاه مرا بنهادی * باغم ورنج و الم دست به گریبان رفتی
روز در دیده ما شام سیه گردیده * تا چونورا ز نظر مای مهتابان رفتی
چه هوا در سرت افتادشها کافکندی * زینب غمزده را بر کف عدوان رفتی
یاد از غمکده کوفه کن وزینب زار * نزد زهرا چو تودر روضه رضوان رفتی
یاد کن از کف پای من و خار ره شام * چون به گلزار جنان ای گل خندان رفتی
مهدی منتظرین شعر لرینی تو پلامیشیک وانشاء اله تهذلیکده ساوه
تورک شاعر لر دیوانلاری ردیفینده اونوندا دیوانی چاپا و عزیز تورک و
فارس اوخوجولارین اللرینه یفتیشه جک. مناسب بیلیریک کی، بو مقاله
منتظرین بیر تورکی "پیش واقعه" آدلی شعری نین نئچه بیتی ایلن صونا
چاتسین .

پیش واقعه

بیلیم نه شور دور گئنه آفاقی یان دیریب

آفاقدن دوشوب ییثره توپراقی یان دیریب

توپراق آلیشدی شعله سی ائتدی گویه عروج

گوی لر شراره ایلدی نه طاقی یان دیریب

مشتاق اولون بویا نماق حسینین عزا سیدیر

هر دوستدار و تابع و مشتاقی یان دیریب

لوح و قلم شراره چکیب عرش و فرش ایلن

کورسی نشین و دفتر و اوراقی یان دیریب

***

ساوه تورک لری نین پیویوک شاعری

تلیم خان دان :

=====

پرلی - پرلی

- قصر و ستوندن، نظر سالیب با خاندا * گویا کی، شفقدن، شمس و ماه با خار
برقع سین آتاند، بولبول شیدا * غنچه لبلرینه، چکر آه، با خار
آتش عشقیندن، باغری بریانم * لاله تک داغلییام، جگری قانم
خشم ایدیبا خاندا، بید لرزانم * سانا سان مجرمه، پادشاه با خار
عطرینه مایلدیر، اول مشک اذفر * خالارین عطارید، مریخ و قمر
اوزونه و فرهنده زینت و زیور * گون ائده رحسنونا ایوالله با خار
با خاندا آی کیمی پرلی- پرلی دیر * گویا شبنم دوشوب، غنچه ترلی دیر
جمالی مشرقدن شعله ورلی دیر * گویا کوکبدن هر صباح با خار
عاشیق اولان عشقین بحرینه تومار * یار یاری نین بوسه لبیندن اومار
اوزگه لر با خاندا "تلیم" گوزیومار * یار اوزوبا خاندا، سربراه با خار

برقع = روبند، اذفر = خالص، پرلی = پارلاق .

مجاوره

" تورکجه - فارسجا معمولی دانیشیقلاار " تالیف :
کتابیندن منظوری خانمه

فارسجا	تورکجه
مکالمات تلفنی	تلفونی دانیشیق
خواهش می کنم تلفن عمومی را بمن نشان بدهید.	خواهش ائدیره م بیر عمومی تلفون منه نشان وئرین .
تلفن عمومی در قسمت تحتانی است . شما دفترچه تلفن دارید ؟ از این تلفن چگونه می توان استفاده کرد ؟	عمومی تلفون آشافی قسمتده دیر . سیزین تلفون دفترچه سی وار پز دیر ؟ بوتلفوندان نهجه استفاده اتمک اولار ؟
اول گوشی را بردارید سپس یک سکه دوریالی، در محل پول بیندازید .	اول دسته گی گوتورون ، صونرا بیر ، ایکی قیرانلیق ، پول یفرینه سالمین .
اگر اطلاعات را می خواهید شماره ۱۱۸ را بگیرید و شماره ای را که می خواهید بپرسید .	اگر اطلاعاتی ایستیر سیز ۱۱۸ - نجی نمره نی توتون و ایسته دیگیز نمره نی سوروشون .
الو ! شما حسن آقا هستید ؟ بلی شما کی هستید ؟ من مهدی .	الو ! سیز حسن آقا سیز ؟ بلی ، سیز کیم سیز ؟ دانیشان مهدی .
من مهدی هستم اجازه بدهید با شفیقه خانم صحبت کنم . خیلی خوب گوشی را نگهدارید . متاسفم در منزل نیستند . از شما خواهش می کنم این پیغام را بایشان برسانید . ممکن است مجددا تلفن کنم . شما اشتباه گرفته اید .	من مهدی یم ، اجازه وئرین شفیقه خانم ایلن دانیشام . چوخ یا خشی دسته گی سا غلایین . متاسفم ائوده دگیل لر . سیزدن خواهش ائدیره م ، بو پیغامی اونا یفتیرین . ممکندیر دوباره تلفون ائله ییم سیز اشتباه توت موسوز .

فارسیجا	تورکجه
<p>ببخشید، خواهش می کنم شماره خودتان را تکرار کنید خدا حافظ .</p>	<p>باغیشلایین خواهش اقدیره م اوز شماره زی تکرار اددین . آلاه آمانیندا .</p>
<p>درباره اعضا خانواده</p>	<p>عائله عضوری حقینده</p>
<p>اعضا خانواده شما چند نفر است ؟ اعضا خانواده ما پنج نفر است : پدرم ، مادرم ، خواهر بزرگم ، من و خواهر کوچکم . مادرت کجا کار می کند ؟ مادرم خانه دار است . پدرت چه کار می کند ؟ پدرم در آرتش خدمت می کند . او ، چه درجه دارد ؟ او سرهنگ است . خواهر بزرگت درس می خواند و یا کار می کند ؟ خواهر بزرگم تحصیلاتش را تمام کرده است ، حالا چشم - پزشک است .</p>	<p>سیزین عائله عضوریز نچه نفر دیر ؟ بیزیم عائله عضوریمیز بئش نفر دیر : آتام ، آنام ، بئویوک باجیم ، من و کیچیک باجیم . آنان هاردا ایشله پیر ؟ آنام ائو ایش لرینه باخار . آتان نه چی دیر ؟ آتام اوردودا خدمت اقدیر . اونون درجه سی نه دیر ؟ او ، سرهنگ دیر . بئویوک باجین درس اوخویور و یا ایشله پیر ؟ بئویوک باجیم تحصیلاتینی بیتیریب ، ایندی گوز دوکتوری - دیر .</p>

میرزا علی واعظ و یجویه‌ای

ویجویه نام یکی از کوی‌های شهر تبریز است که در محل "ورجی" نامیده می‌شود. ساکنان مبارز این محله دوش بدوش مردم سائیرکوی‌های شهر تبریز در نهضت مشروطیت شرکت نموده و شهدای عالی‌قدری تقدیم آزادی کردند. موقعیت این محله طوری قرار گرفته که خیلی از رویدادهای آن زمان در حوالی این کوی اتفاق افتاده‌اند. لذا یکی از اهالی دانشمند این محل به نام حاج محمدباقر ویجویه‌ای که خود نیز جزو مجاهدان بوده آن رخدادها را ثبت کرده و بعدها در کتابی زیر عنوان "بلوی تبریز" به چاپ رسیده که یکی از منابع مورد استفاده دانش‌پژوهان می‌باشد.

از جمله شهدای این محله زنده یاد میرزا علی واعظ معروف به ویجویه‌ای که از سران جانباز جنبش مشروطیت در شهر قهرمان پرور تبریز بود.

شادروان میرزا علی ویجویه‌ای از جمله ناطقین بود که در نهضت مشروطه خواهی دوشادوش سایر واعظان آزادی‌خواه مثل شیخ سلیم و میرزا حسین واعظ به جبهه مبارزان مردم دوست پیوسته و با نطق و خطاب مبارزه با استبداد داخلی و بیگانه‌پروری استعمار خارجی را آغاز کردند. این نیک‌مرد با این که از روز نخست میدانست که در میدان مبارزه قدم گذاشتن عاقبت خطرناکی دارد با وجود این زندگی خود را به خدمت در راه هم‌نوع خویش وقف و بی‌باکانه به ارشاد مردم پرداخت.

مستبدین بیشتر از تیرتفنگ مجاهدین، از سخنان ناطقین می‌ترسیدند و هر هفته‌ای که می‌گذشت برای نابودیشان نقشه جدیدی طرح می‌کردند تا با کشتن آنان زبان مردم را ببندند ولی مجاهدین هیچ‌وقت سخنرانان را تنها نگذاشته و همه وقت برای حفظ آنان پاسداری می‌کردند.

روانشاد میرزا علی واعظ از جمله افراد سرشناس و از رهبران مشروطه خواه تبریز به حساب می‌آمد به همین علت بود موقعی که رحیم خان چلبیانلو به دستور محمدعلی شاه به تبریز حمله کرد و تمام محله‌های این شهر به جز محله امیرخیز را وادار به تسلیم نمود بعد از این که نمایندگان مردم شهر پیش‌رحیم خان رفتند و چند شرط تحمیلی را به آنان ارائه داده از آن جمله یک لیست شامل اسامی سران مشروطه خواه تبریز بود که از نمایندگان خواست این افراد را که ۹۵ نفر بودند تسلیم وی کنند. در بین این اشخاص نام مرحوم میرزا علی واعظ نیز بود که همراه اسامی قهرمانانی مثل علی مسیو، ستارخان، باقرخان، شیخ

محمدخیا بانی و حسین خان باغبان دیده میشد. بودن نام میرزا علی واعظ در بین این بزرگان نشان دهنده اهمیت مقام وی میباشد. ناگفته نماند که مردم تبریز نه تنها با درخواست رحیم خان مخالفت کردند بلکه وی در مقابل یورش قهرمانان ستارخان سردار ملی تاب مقاومت نیاورده و روبه فرار گذاشت.

برای بهتر شناختن این روحانی از جان گذشته در کتاب "نامه‌هایی از تبریز" چنین میخوانیم "میرزا علی شهید مرحوم تقریباً "چهل سال داشت و یکی از ناطقین درجه اول تبریز و بلکه یگانه بود. بسیار آدم وطن پرست صحیح با اخلاق، فداکار و مشروطه طلب بود و خیلی بانفوذ و محبوب القلوب در میان مردم بود. مشارالیه پسریکی از علماء و مجتهدین بزرگ تبریز بوده و خود نیز از علمای درجه دوم و واعظین بود. ابتدای ایام عمر خود را صرف تحصیلات ملائی کرده و بعدها واعظ شده بود. از ابتدای ظهور مشروطیت داخل در این کار شده و بسیار مجاهده نمود و در این شش سال گذشته کاری غیر از این نداشت. شب‌روز در اعتلای کلمه مشروطیت غیور و ساعی بود و در شدت و رخا و آسایش و انقلاب، پایدار و مستقیم بود. در عهد مشروطیت ثانی به وکالت "انجمن بلدیة منتخب و عضو شد. در مشروطه اول به واسطه مجاهدات فداکارانه اش بسیار طرف عداوت شدید مستبدین مانند میرهاشم و حاج میرزا حسن و غیرهما از موسسین اسلامیه مفسده گشته و صدمات بسیار دیده بود. مشارالیه در این دوسه سال اخیر ناطق یگانه تبریز و واعظ مشروطیت بود" (۱)

این شهید بزرگوار از جمله روحانیون روشن بینی بود که استبداد قاجار را بهتر شناخته بود و خوب میدانست که تنه‌اره رهایی خلق از دست دژخیم محمد علی شاه روسوفیل مسلح شدن و مبارزه مسلحانه است. وی بنا به تجربه انقلابیش نیک دریافته بود که تاریخ ثابت کرده است که دیکتاتورها و خون آشامان ضد خلق به جز زبان زور چیز دیگری نمی‌فهمند و تنها از این راه است که میتوان آنها را از تحت فرعونیشان به زیر کشیده و خلق ستم دیده را از دستشان رهایی بخشید. چون گرگ بنا به طبیعت ذاتیش کارش همیشه دریدن بره بوده و هیچوقت در قداموش پند و اندرز و عجز و التماس جایی نداشته و نخواهد داشت. بدین جهت برخلاف سران آزادی خواه تهران که بعد از صدور فرمان مشروطیت کاملاً تمام شده

۱- ادوار دبراون - نامه‌هایی از تبریز - ص ۲۰۱

مشروطه را گرفته شده می پنداشتند و هیچ لزومی برای مسلح شدن مردم و آماده کردن آنها برای فردانمی دیدند و به همین علت هم بود که محمد علی شاه توانست به آسانی آزادی را در تهران و سایر شهرهای ایران خفه کند، ولی رهبران هوشیار تبریز از جمله میرزا علی واعظ تشخیص داده بودند که هنوز اول کار است و باید برای تحکیم حکومت قانون در برابر استبداد مسلحانه آماده شد. این شهید راه حریت نه تنها مردم را برای مسلح شدن تشویق میکرد بلکه لزوم تهیه اسلحه سرد و گرم را شرعا "مجاز معرفی مینمود. طاهرزاده بهزاد در این زمینه در کتاب خود چنین مینویسد " در روزهای انقلاب تبریز هر عمل، عکس العملی تولید میکرد آمدن اکرام السلطان و گرفتاری اسدالله خان و افشاء شدن اسرار توطئه و بیداری های بیوک خان پسر رحیم خان چلپانلو تردیدی باقی نگذاشت که نقشه‌هایی برای برچیدن مشروطیت ایران تهیه شده و قبل از همه میخواهند صدای فدائیان آذربایجان را خاموش کنند. عکس العمل این توطئه‌ها بیداری رهبران و اقدام های ضروری ترو شدیدتر آزادی خواهان گردید، ابتدا فدائیان مخزن اسلحه آرک را تحویل گرفته و مجاهدین و فدائیان محله‌های شهر تبریز را مسلح کردند. . . . . پس از تشکیل حزب اجتماع‌عیون عامیون بنا شد مجاهدین امنیت تبریز را به عهده بگیرند. بنا بر این مسلح شدن آنان ضروری تشخیص داده شد و واعظ هم از قبیل میرزا علی واعظ و یجویه‌ای و چندتن دیگر در بالای منبرها لزوم تهیه اسلحه گرم و سرد را شرعا "مجاز معرفی کردند و چون پیش‌بینی کردند که داشتن اسلحه بدون دارا بودن آموزش نظامی کافی نیست، از تاریخ ۱۲ ربیع الثانی ۱۳۲۵ هـ. ق مشق نظامی و هدف‌گیری معمول شد.

بدین نحو در کلیه میدانهای تبریز آموزش نظامی و تیراندازی معمول گردید و بعد از ظهرها جوانان لباس ملی در بر کرده پیکرهای خود را با قطار فشنگ آراسته و مشغول تمرین سپاه‌گیری گردیدند. این اقدام فواید فراوانی داشت از آن جمله قبل از این که جنگ و نبرد آغاز گردد جوانان ورزیده شده و به تفنگ و فشنگ عادت کرده و زنگ ترس و وا همه از وجود آنها نزدود شده بود، ضمنا " اینان هم که در جامعه با رخت آزادی و مشروطیت شناخته شدند در مقابل عمال استبداد قرار گرفته و اخلاقا " ملزم به انجام تعهد گردیدند (۱) ".

۱- طاهرزاده بهزاد قیام آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران - ص ۱۳۴-۱۳۲

زبان گویای مرحوم میرزا علی واعظ همیشه بلای جان مستبدین بود و وی را مثل سایر سخنگویان نهضت سر راه خود می‌دیدند لذا همیشه در صدد توطئه بودند که او را حداقل از شهر تبریز دور کنند. در تاریخ مشروطه بارها اشاره اشاره شده است که حاج میرزا حسن مجتهد و سایر افرادی که باطنا "با مشروطه مخالف بودند بر اثر افشاء گری‌های میرزا علی واعظ و چند تن دیگر از ناطقین نمی‌توانستند توطئه‌های خود را پیاده کنند لذا با دسیسه‌های مختلف در صدد بودند که این سخنگویان مردم را از سر راه بردارند و لسی خوشبختانه بر اثر پشتیبانی مردم و مجاهدین از آنان این دسایس بی‌نتیجه می‌ماند.

احمد کسروی نیز در باره میرزا علی واعظ و چگونگی شهید شدن آن راد مرده دست‌روس‌های تزاری در محرم سال ۱۳۳۵ هـ. ق چنین نوشته است: "آقا میرزا علی واعظ از مردم و بجوبه و چنانکه از نامش پیدا است از دسته واعظان بود. در آن زمان بسیاری از واعظان به قفقاز رفته در آنجا به واعظی پرداختند، آقا میرزا علی نیز از اینان بوده، ولی چون جنبش مشروطه خواهی برخاست و آواز آن به قفقاز رسید و بسیاری از ایرانیان بازمیگشتند و نیز به تبریز بازگشت و به آزادی خواهان پیوسته یکی از واعظان بنام مشروطه گردید. مادر تاریخ بارها نام او را برده‌ایم. مرد نیکو و شیوا زبان و غیرتمندی بود و با آن که از پیشروان آزادی به شمار میرفت به انجمن و اداره‌ها در نیامده و به همان کار واعظی خرسندی داشت و چون کسی را نیاز زرده و در پیشا مد جنگ روس هم دست نداشته بود از این رو بیمی به خود راه نداده از شهر بیرون نرفت. امیر حشمت و یارانش به او نیز پیام فرستاده پیشنهاد همراهی کردند ولی او انگیزه‌ای برای بیرون رفتن از شهر نمی‌پنداشت و آن را نپذیرفت. لیکن چون ثقه الاسلام و دیگران را گرفتند و اندازه بدخواهی و سختگیری روسیان دانسته شد و نیز برخود ترسیده به چاره برخاست، ولی از شهر بیرون نرفت و پناه بردن به خانه خویشان و دوستان را روانش مرد و در آن دل زمستان به باغی در کوی کوچه باغ پناهید و در یک سرای سرد و تهی در آنجا به نگهداری خو برداخت و چون کسی در چنان جایی نهان نماند، حسین خان فراش باشی جایگاه او را دانسته و با بستگان خود به سراغ وی آمد و او را دستگیر کرده و تا کسان دیگری که دستگیر کرده بود برای روسیان برد. همان روز روسیان آقا میرزا علی واعظ با سه تن دیگر حاج صمد خیاط - حاجی خان قفقازی و مشهدی شکور خرازی را در

قوم باغی به دارآویختند.

اینان را از چند روز پیش گرفته بودند و ما از سرگذشت ایشان در باغ شمال و چگونگی بازپرسی و دارکشیدن آنان آگاهی درستی نداریم ولی پیکره‌ای در دست است که سرکردگان روسی هر چهار تن را در پای دار نگاه داشته اند و در همان جا بازپرسی میکنند و ریسمان ها از بالای سر آنان آویزان است. از اینجا پیدا است که چه رفتاری با ایشان کرده اند و چگونه داوری نموده‌اند (۱).

کتاب "نامه‌هایی از تبریز" که در بالانیزبدان اشاره شده همزمان با آن فجایع به صورت نامه‌هایی از تبریز به لندن فرستاده شده و این جنایات در آن نامه‌ها تشریح شده است. در باره آخرین روزهای زندگانی روانشاد میرزا علی واعظ و وضع اسف‌انگیز بچه‌های صغیرش بعد از شهادت وی از قول یکی از احرار تبریز چنین نوشته شده است:

"در آخرین ملاقاتش با وی در اوائل محرم در اثنای مقاتله روس‌ها مرحوم مشارالیه اظهار نموده بود که حس میکنم که قطعا "مرا خواهند کشت و هیچ فکری ندارم جز آن که چون زمال دنیا هیچ چیز ندارم از بابت اولاد صغارم نگرانم و میگویند واقعا "بعد از شهادت مشارالیه، اولاد صغیرش در نهایت فلاکت و استیصال در کوچه‌ها گدایی و در یوزگی میکنند. سه چهار طفل صغیر یتیم از دختر و پسر دارد. بانهایت صعوبت، احرار متواری و مخفی تبریز قریب سی تومان درش ماه توانسته‌اند به اهل و عیال آن مرحوم برسانند، چه که علنا "دسگیری از آن‌ها ممکن نیست... میرزا علی مرحوم مسلک سیاسی دموکرات داشت" (۲)

این شهید مظلوم که یک عمر صادقانه در راه خدمت به خلق با ایثار فداکاری کرد و بالاخره جان عزیزش را در راه هدف مقدسش نثار نمود ولی دست مکافات نگذاشت که قاتلین وی بتوانند بعد از او یک گمراهی را حتی زندگی کنند و آه جانگداز کودکان صغیر و یتیم آن مبارز نستوه بالاخره تبدیل به شعله‌های آتشی شده که خرمن هستی آن دژخیمان را به خاکستر تبدیل کرد.

چندی نگذشت که انقلاب اکتبر طومار هستی تزاران خونخوار روسیه را درهم نوردید و خاندان جبار رومانوف را برای همیشه به زباله‌دان تاریخ افکند و مزدوران سرسپرده آن‌ها در تبریز از جمله حسین خان فراش‌باشی نیز بدست

۱- احمد کسروی - تاریخ هیجده ساله آذربایجان - ص ۳۴۲

۲- ادوارد براون - پیشین - ص ۲۰۱-۲۰۲

مجاهدان به کیفیت اعمال خود رسیدند و مصداق این شعر در مورد همه آنها به واقعیت عینی تبدیل شد :

دیدم که خونناحق پروانه شمع را چندان امان نداد که شب را سحر کنند
کسروی درباره حسین خان فراش باشی و عاقبت بد فرجام او چنین مینویسد
" این حسین خان فراش باشی و ججویه و حکما وار بوده پس از جنبش مشروطه
به آزادخواهان پیوسته و در جنگ ها نیز همیشه پادرمیان میداشت و دسته
ای زیر دست او بودند، با این همه چون روسیان چیره شدند در زمان بحال
و جایگاه دیرین خویش برگشته باز فراش باشی گردید و نامردانه به جستن
و گرفتن آزادخواهان پرداخت که بیش از دیگران در این راه میکوشید و
بسیاری از کسانی که روسیان و صمدخان از وی ججویه و قره آغاج و آن پیرامون
ها کشتند گرفتاریشان با دست این می بود ولی خود او نیز داستان بس شگفتی
دارد و چند سال دیرتر مجاهدان او را به کیف را این نامردی هایش کشتند .

پس از رفتن روسیان از تبریز که دموکراتیان در تبریز نیرومند شدند
این حسین خان از شهر گریخته بود ولی یک شب نهانی باز می گشته و
دموکراتیان آگاه شده و در گورستان گچیل او را کشته و یک پارچه سفیدی
به روی سینه اش دوخته و به روی آن با خون سه سطر نوشته بودند :

" زنده باد ارواح پاک شهدا "

" زنده باد روح پاک میرزا علی و ججویه "

زنده باد روح پاک احمدخان یوزباشی "

و با مداد آن که او را برداشته و در آن نزدیکی به خانه کلانتری آورده و به روی
زمین انداخته بودند من نیز به آنجا رفتم و آن را دیدم و این شگفت که
همان خانه از آن حاجی خان بوده و مادر داغ دیده پیرا و که تا آن زمان
زنده بود بالای سر کشته حسین خان ایستاده و میگفت پسر مرا این کشته (۱) داد
در اینجا لازم است ضمن گرامیداشت خاطر فراموش نشدنی زنده یاد میرزا
علی واعظ و کلیه شهدای که در راه آسایش و ترقی بشریت جان عزیزشان را
فدا کرده اند مقاله را با ابیاتی از شاعر گرانمایه آقای حمید سید نقوی
(حامد) که با زبان شیرین مادریمان درباره محله و ججویه و شادروان میرزا
علی واعظ سروده به پایان بریم :

هر نه با خیرام گور مورم سنی

ها ردا قال میسان یاد ا سال منی

ادبلی سلام یثتیر بیزلردن

گینه القانلار گچیپ دیزلردن

(ورجی) کوچه سی ها ردا قال میسان

آخرا نویمه آزا لیر گنده م

میرزه علی واعظ بویوک اوغلووا

دینه واعظه آیل سین گورسون

تهیه ائدن :
ع. منظوری خامنه

مزه‌لی احوالاتلار

دنیزده طوفان ایدی، گمی تهلهکه ده ایدی. بیر سرنشین اوبیزیمیسنه
دئدی :

– گوره سن بوندان دا بهتر بدبختلیک وار؟

اوبیزی جواب وئردی :

– وار عزیزیم، من آخماق گئری قایتماق بلیطینی دا آلمیشام.

*** **

پاریس ده قادینلارین آت-آرابا ایله گزمگه چیخمالاری واختیله
چوخ دب ایدی. اقله بونا گوره ده چوخلو فلاکت باش وئریر. خقیلی آدام
آرابا آلتدا قالیب ازیلیردی. آتلار باش گئوتوروب بوتون کوچه لر
بویو چاپیردی. بوندان ناراحات اولان گرال، شهر بلدییه اداره سی نین
رئیس نی چاغیریب، نئجه اولور – اولسون. بو بی آبیرچیلیغا صون
وئرمگی امر ائدی. بلدییه رئیسی چوخ فکیرله شنن صونرا بئله بیر
اعلان یازدی. یردی :

"آت آراباسی سوره ن قادینلارین یاشی اوتوزدان یوخاری اولمالی
دیر". بو اعلاندان صونرا کوچه لرده داها آت آراباسی گورونمده دی.

*** **

خانیم تزه قوللوقچوسونو چاغیریب دئدی :

– داها بونا دؤزمک اولماز، بسدیر، سنین بیشیردیگین خوره ک لری
اریم یئمیر، دشیر : بوزباش گاه شور اولور، گاه شیت، کابابی همیشه
یاندیریرسان، پولوو همیشه هیس ایی وئریر.

قوللوقچو سویوق قانلیقلا جواب وئردی :

– دوغرودان دا دؤزمک اولماز همیشه خوره ک لرده نقصان آختاران بئله
کیشی دن چوخدان بوشانیب جانی خیزی اونون الیندن خلاص ائتمه لیدنیز.

*** **

ایتالیالی بیرکیشی انگلیس سیاحینا دشیردی :

– بیزیم شهر یئر اوزونون جنتی دیر، بورادا انسان اولمور.

– بس بوگون گوردوم بیر اولو آپاریردیلار.

– او، آخیرینجی تابوت قایران ایدی، آجیندان اولوب.

دنیز = دریا، سرنشین = مسافر، گئری قایتماق = برگشتن، گرال = حاکم

سوزلوک

پارا = پول
هپ = هامی
دوشونجه = فکر
ره توریک = بلاغت
نوزم = قالب
هامار = هموار
پلات فورم = سقف ، سویه
باش کند = پایتخت
اوروش = چراگاه
چیلدیرایان = پارلایان
چالین = چارپاز - یارالی
سیدقاییرلار = یالواریرلار
ره توریک = علم بلاغت

ساقاق لاری = تل ، بایراق
سایریشان = اهتزازکننده
تارلا = مزرعه ، زمی
توکنمز = تمام اولماز
قارتال = عقاب
گولومسین = تبسم ائدن
سوسمایین = ساکت اولمایین
قولون = کورپه آت بالاسی - کره اسب
تامسیناراق = غبطه کردن
اوتکم سوز = گذرا
اوروش = چراگاه
چالین = چارپاز ، درهم
کمیرلی = گئیغ
پورشودمک = پژمرده کردن
میرغا = گوشواره
شلاله = آبخار
قامارلانماق = هوسه کلیمک
ماراقلی = جالب
بهادر = قهرمان
کسکین = قاطع
اتنه قوشلاری = شب پره
خنجیم - خنجیم = سه صدا
قاندال = پایند ، کنده
هالی ووروب = رقص کنان
کارانداس = مداد
هایقیرماق = فریاد اتمک
هاچا دیللی = دوشاخه
آنماق = یاد اتمک
دویماق = احساس اتمک
ساییرشان = آغیب سوووشان

صدر اسلام

شهامت دینی غیرت، دینی آنجاق موسومانلیق (مسلمانلیق) دیر
حقیقی موسلومانلیق ان بیوک بیر قهرمانلیق دیر
جبانّت مسکنت دنیا داصیغمار روح اسلاما
کتاب الاهی اشهاد ایله دیم گوردوم یا دعواما
گورورسون حس ائدرسین وارسا وجدانیلا ایمانین
نه مدهش بیرحماست چارپیور کوسونده قرانین
او وجدان هاردادیر، لکن او ایمان کیم ده وار هیهات!
اولموش من ده بیلیم چوق قارانلیق شمیدی حسییات
او ایماندان ولوچوق آز نصیب اولسایدی ملت ده
بو اوچ یوز اللی ملیون خلقی گورمزدین بوذلت ده
اوایمان اتحاد ایستردی بیزدن وحدت ایستردی
ناصل بنیان مرصوص اولمامیز لازمسا گوستردی
پکی! بیزلر نه ائندیک؟ قول - قول اولقدوق تار ومار اولدوق
نهایت بیزدی صدمه ایله دوشدوک خاکسار اولدوق!
او ایمان قوت احضار یله امراتمیشدی لکن بیز
توکلنا دیب یاتدیق داقالدیق بویله ان عاجز
او ایمان فرض قطعی دیر دیور تحصیل عرفانین
نه جاهل قومی ییز بیز مسلمانلار شمیدی دنیانین!
او ایمان حسن خلقون ان بیوک حامیسی اولموشکن
نه میز واردیر فضائل دن نه میز اسکیک رذائل دن؟
دئمک اسلامین آنجاق نامی قالمیش موسلومانلاردا
بو اوزدن میش دئمک خسران ملی صون زامانلاردا
گیم چیمنه مک ایستر سه لر سیلاب ایاما
رجوع ائتسینلر آرتیق مسلمانلار صدر اسلاما.
وزون یادی نورانور و بی پایان شهامت دیر
مفاخر اونلارین تاریخی دیر امت او امت دیر.
وسلومانلیق ان بیوک بیر قهرمانلیق دیر
دئمیشدیم ایشته دعوام اونلارین حقندا صادق دیر.

توجه

۱ - از مشترکین محترم تقاضا دارد وجه آهونمان یکساله (یکهزار ریال) را از نزدیکترین شعبه هر یک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوشن خیابان بهار) واریز و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله برای آنها وقفه‌ای روی ندهد.

۲- شماره‌های گذشته مجله وارلیق را می‌توانید از دفتر مجله تهیه نمایید.

۳- جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخینه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریه‌های علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله ارسال و رسید بدفتر مجله یک جلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۴- آذربایجان ادبیات تلریخی نین ۲۵- نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو- هوموز اوچون بو عصرده دکی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه حال و اثر لرینه احتیاجیمیز واردیر. بوتون شاعر و یازیچی و آذری ادبیاتیله مار اقلانان همشهریلر یمیزدن بو باره‌ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اؤز ترجمه‌ی حال و اثر لریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری دیگر شاعر لریمیزین ده ترجمه‌ی حال و اثر لریندن نمونه لر کؤندر مه لرینی خواهش اندیریک «وارلیق».

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان ولی عصر، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن ۶۴۵۱۱۷
۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۱۵۰ ریال